

el nivell de drets i garanties que les persones/demandants d'asil tenen amb l'execució de les normes de la Comunitat europea és el mateix o, com a mínim, equivalent al que resulta de les obligacions internacionals dels estats membres de la Unió, tenint en compte que són parts en la Convenció de Ginebra, en el Pacte de drets civils i polítics, en la Convenció contra la tortura i en el Conveni europeu de drets humans? O, bé, en la mesura de la progressiva atribució de competències a la Comunitat/Unió (amb el Tractat constitucional), es rebaixa l'estatut de drets dels demandants d'asil que prové dels estàndards internacionals, i en la formació dels quals participen els sistemes de garantia dels Convenis internacionals de drets humans?

En principi, els estats membres no han cedit a la Comunitat (ni amb el Tractat de Roma II ho fan respecte de la Unió) la competència de concedir asil o protecció territorial en un espai sobre el que continuen sent formalment *sobirans*. La gestió comuna d'aspectes relacionats amb aquesta competència, i la configuració d'una política comuna d'asil que contingui un estatut uniforme de protecció (o dos, un anomenat *d'asil* per als refugiats, i un altre de *protecció subsidiària*) i un procediment únic poden però tenir com a resultat una limitació jurídica i fàctica per als estats de desenvolupar polítiques autònomes de protecció o de configurar-les de conformitat amb els estàndards internacionals.

En el dret originari de la Comunitat europea actual hi ha un mandat explícit de respectar la Convenció de Ginebra i el Protocol de Nova York en l'adopció de mesures sobre asil²³⁶, i de respectar els drets fonamentals del Conveni europeu de drets humans com a principis generals²³⁷. També en el *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa* s'expressa aquest compromís amb els drets del Conveni europeu²³⁸ i amb la Convenció de Ginebra i el Protocol de Nova York²³⁹. Amb tot, no essent part ni la Comunitat ni la Unió ni en l'un ni en l'altre, sorgeix la qüestió de si els drets que preveuen continuen sent protegits en cas que siguin violats per part de la Comunitat o per part dels estats membres en execució de les normes de la Unió, més enllà dels deures de bona fe i de respecte dels drets fonamentals que comparteixen tots els membres de la Comunitat internacional.

640. LA DOCTRINA MATTHEWS. Una resposta decisiva a aquestes preguntes va venir donada en el cas del Conveni europeu de drets humans per la sentència del Tribunal

²³⁶ Article 63§1 del TCE. Es considera, en aquest sentit, que el Tribunal de Justícia de les Comunitats europees ha esdevingut jutge de la conformitat dels actes comunitaris a la Convenció de Ginebra de 1951 en virtut d'aquest article; Henri Labayle, “Droits fondamentaux et droit européen”, *AJDA*, núm. 20 de juliol/20 d'agost especial, 1998, pàg. 85.

²³⁷ Article 6§2 del TUE. Per a Steve Peers, la Convenció de Ginebra i el Protocol de Nova York són també una font de principis generals de dret comunitari; Steve Peers, “Human Rights, Asylum and European Community Law”, *RSQ*, vol. 24, núm. 2, 2005, pàg. 29.

²³⁸ Article I-9§3 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

²³⁹ Article II-78 i III-266§1 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

europeu de 18 de febrer de 1999 en el cas *Matthews contra el Regne Unit*²⁴⁰.

En aquest cas, la senyora Denise Matthews, ciutadana britànica resident a Gibraltar, plantejava haver patit una violació de l'article 3²⁴¹ del Protocol núm. 1 del Conveni europeu de drets humans pel fet que no va poder ser inscrita en el registre d'electors als efectes d'exercir el seu dret de sufragi actiu en les eleccions al Parlament europeu de 1994. Això era causat directament perquè l'Acta Electoral Europea adoptada l'any 1976 amb estatut de dret originari excloïa Gibraltar de l'àmbit d'aplicació de l'elecció per sufragi electoral directe de l'única institució comunitària amb representativitat democràtica.

En el cas concret el Tribunal europeu de drets humans va considerar que el Parlament europeu entrava dins de l'àmbit d'aplicació l'article 3 del Protocol núm. 1 per diversos motius:

- a. perquè era indiferent als efectes de la disposició el fet que fos un òrgan supranacional ja que participava en el fet normatiu que formava part de la legislació de Gibraltar;
- b. perquè *representa la principal forma de control democràtic i de responsabilitat política en el sistema comunitari*²⁴²; i,
- c. perquè *malgrat les seves limitacions, el Parlament europeu, legitimat democràticament a través d'eleccions per sufragi universal directe ha de ser considerat com la part de l'estructura de la Comunitat europea que millor reflecteix la preocupació per assegurar un "règim polític veritablement democràtic"*²⁴³.

Pel que fa al fons, finalment va establir que, tot i que el dret al vot no era un dret absolut, la seva *essència veritable* s'havia violat, ultrapassant-se el marge de discrecionaltat dels estats ja que s'havia *privat completament* als residents a Gibraltar *qualsevol oportunitat d'expressar la seva opinió sobre l'elecció dels membres del Parlament europeu*²⁴⁴.

La qüestió fonamental que marcava un abans i un després a l'hora de considerar l'eventual minva de qualitat democràtica de les normes de dret comunitari europeu pel fet de l'atribució de competències a una organització supranacional era però la de

²⁴⁰ En relació a l'estat de la qüestió previ al pronunciament, Susana Sanz Caballero, "Interferencias entre el derecho comunitario y el Convenio europeo de derechos humanos (Luxemburgo versus Estrasburgo: ¿Quién es la última instancia de los derechos fundamentales en Europa?)", *RDCE*, núm. 17, 2004, pàgs. 117-143.

²⁴¹ *Les altres parts contractants es comprometen a organitzar, a intervals raonables, eleccions lliures amb escrutini secret, en condicions que assegurin la lliure expressió de l'opinió del poble sobre la tria del cos legislatiu.*

²⁴² TEDH, sentència de 18 de febrer de 1999, afer *Matthews v the United Kingdom*, núm. 24833/94, §52.

²⁴³ *Ibidem*, §52.

²⁴⁴ *Ibidem*, §64-65.

resoldre si es podia fer responsable a un estat membre, el Regne Unit, de la violació. El TEDH va recordar primer que els actes de la Comunitat europea no podien ser atacats directament davant d'ell perquè la Comunitat no era part contractant, però va afegir que

El Conveni no exclou la transferència de competències a organitzacions internacionals, sempre que els drets del Conveni continuïn sent “garantis”. Per tant, la responsabilitat dels estats membres no desapareix pel fet d'aquesta transferència²⁴⁵.

El Tribunal va considerar que, en el cas, la violació del l'article 3 del Protocol núm. 1 resultava de la combinació de l'annex de l'Acta Electoral Europea de 1976 i de l'ampliació de competències del Parlament europeu que havia fet el Tractat de Maastricht. Tots dos eren tractats internacionals lliurement subscrits pel Regne Unit que no podien ser impugnats davant del Tribunal de Justícia de les Comunitats europees perquè eren dret originari de la Comunitat²⁴⁶, però per al TEDH

El Regne Unit, juntament amb els altres estats parts en el Tractat de Maastricht és responsable ratione materiae d'acord amb l'article 1 del Conveni i, en particular, de l'article 3 del Protocol núm. 1, per les conseqüències d'aquest tractat²⁴⁷.

Per al TEDH, el fet que el Regne Unit optés per formar part del Tractat de Maastricht va fer que la seva situació al respecte de l'Acta Electoral Europea canviés, ja que es permetia que parts substancials de la legislació comunitària tinguessin efectes a Gibraltar²⁴⁸.

Amb les seves mancances i ambigüïtats²⁴⁹, l'interès d'aquesta sentència del Tribunal europeu de drets humans²⁵⁰ era que amb ella apareixia clarament com les persones sotmeses a la jurisdicció dels estats membres continuaven podent invocar els drets que el Conveni europeu i els protocols addicionals els confereixen, independentment de la font directa de la violació, sempre que fos possible establir un vincle necessari entre l'estat sota la jurisdicció de qui està la persona i la violació del

²⁴⁵ *Ibidem*, §32.

²⁴⁶ La qüestió que en el cas es tractava de dret originari podria no ser determinant en la doctrina del TEDH, com assenyalaven Olivier de Schutter, Olivier L'Hoest, “La Cour européenne des droits de l'homme juge du droit communautaire: Gibraltar, l'Union européenne, et la Convention européenne des droits de l'homme”, *CDE*, núm. 1-2, 2000, pàg. 208.

²⁴⁷ *Ibidem*, §33. La importància del raonament del TEDH ha fet que es parli de la *doctrina Matthews*; per exemple, Gérard Cohen-Jonathan, Jean-François Flauss, “A propos de l'arrêt *Matthews c/ Royaume-Uni* (18 février 1999)”, *RTDE*, núm. 4, 1999, pàg. 643.

²⁴⁸ *Ibidem*, §34.

²⁴⁹ Per exemple, respecte de l'estatut de Gibraltar, que la fa *cómplice del mantenimiento de una situación colonial*, Luis Ignacio Sánchez Rodríguez, “Sobre el Derecho internacional, de los derechos humanos y comunitario europeo”, *RDCE*, núm. 5, 1999, pàg. 101.

²⁵⁰ Que mai hagués hagut de dictar-se si els mecanismes de dret comunitari haguessin funcionat correctament, i s'hagués plantejat una qüestió prejudicial davant del TJCE, com va establir Pablo Ruiz-Jarabo, “Por una interpretación pacífica de *Matthews contra el Reino Unido*. Colonialismo y derechos fundamentales en Gibraltar”, *Anuario de Derecho Internacional*, vol. XVIII, 2002, pàgs. 229-252.

dret. Per definició, aquesta connexió ha d'existir tant si és una acció com una omissió de l'estat allò que causa la violació del dret.

La doctrina *Matthews* també s'expressava implícitament en dos afers més resolts per sentència el mateix dia, en què es plantejava la possible violació de l'article 6 pel fet de l'aplicació de immunitat jurisdiccional a l'Agència espacial europea i el suposat greuge que això podia comportar per agents internacionals al seu servei. El TEDH va considerar que la participació en organitzacions per a la cooperació internacional no suposava que els àmbits transferits se sostraguessin de la seva competència però, en els dos casos, els demandants disposaven *d'altres vies raonables per protegir eficaçment els seus drets garantits pel Conveni* en el marc de l'organització internacional²⁵¹ (vies que Denise Matthews no havia tingut efectivament).

Almenys, teòricament, aquesta doctrina segons la qual el TEDH és competent per judicar casos de violació del Conveni per causa del dret de la Unió Europea a través de la responsabilitat dels seus estats parts també es va mantenir en el cas *Segui* resolt el 2002²⁵², amb el que pareixia que *era possible accedir a la protecció del Tribunal d'Estrasburg per lesions als drets fonamentals realitzades per les institucions i els òrgans de la Unió mitjançant la interposició de demandes simultànies contra tots els estats de la Unió*²⁵³.

641. LA DOCTRINA *BOSPHORUS*. En el cas *Matthews* la responsabilitat del Regne Unit es derivava d'actes de voluntat discrecionals de l'estat manifestats a l'hora de formar part de tractats internacionals: l'Acta Única Europea i el Tractat de Maastricht. La doble naturalesa d'aquests instruments (internacional des del punt de vista formal i interna comunitària des del punt de vista substantiu) feia però, que indirectament es plantegés fins a quin punt aquesta doctrina podria o no ser igualment aplicable quan el greuge respecte d'un dels drets del Conveni europeu provingués directament de l'aplicació d'una norma que fos l'expressió de la voluntat de la pròpia organització, la Comunitat Europea. El fet que en un cas la font de la suposada violació del Conveni fos directament una norma de dret comunitari europeu, és a dir que no hi hagués cap acte interposat d'un estat entre la norma comunitària i el perjudici, o que aquest acte no fos discrecional, plantejaria d'una forma diferent l'eventual responsabilitat de l'estat part sota la jurisdicció de qui es trobés la persona. En un cas d'aquest tipus, sempre quedaría el recurs teòric d'atribuir la responsabilitat a l'estat pel fet mateix de la seva pertinença

²⁵¹ TEDH, sentència de 18 de febrer de 1999, afer *Beer and Regan v. Germany*, núm. 28934/95, §57-58; TEDH, sentència de 18 de febrer de 1999, afer *Waite and Kennedy v. Germany*, núm. 26083/94, §67-72.

²⁵² TEDH, sentència de 23 de maig de 2002, afer *Segi et autres, et Gestoras Pro-Amnistia et autres c. l'Allemagne, l'Autriche, la Belgique, le Danemark, l'Espagne, la Finlande, la France, la Grèce, l'Irlande, l'Italie, le Luxembourg, les Pays-Bas, le Portugal, le Royaume-Uni et la Suède*, núms. 6422/02, 9916/02, §19.

²⁵³ Teresa Freixes Sanjuán, "Derechos fundamentales en la Unión Europea. Evolución y prospectiva: la construcción de un espacio jurídico europeo de los derechos fundamentales", *loc. cit.*, pàg. 81.

a la Comunitat europea, que resulta d'un acte de voluntat o d'una voluntat continuada de pertinença (que sempre s'hauria manifestat amb posterioritat a la ratificació del Conveni Europeu), però això suposaria posar prevencions contra la cooperació entre els estats que el mateix sistema del Conveni europeu fomenta, i negar la realitat supranacional de la integració europea.

En el cas *Bosphorus* es plantejava precisament aquest dilema a l'hora de resoldre un supòsit de fet en el qual la societat turca demandant al·legava que Irlanda havia violat respecte d'ella el dret a la propietat previst a l'article 1 del Protocol núm. 1²⁵⁴. *Bosphorus* era una companyia aèria xàrter que va llogar per 48 mesos a la companyia aèria nacional iugoslava *Yugoslav Airlines (JAT)* dues aeronaus Boeing 737-300 que, durant el període considerat en el cas eren els únics aparells que la companyia explotava. Tots els tripulants eren de la companyia turca, que també determinava les destinacions i podia immatricular els avions en el registre turc d'aviació civil, però la propietària continuava sent la JAT.

La societat turca va contractar amb l'empresa *TEAM Aer Lingus (TEAM)* irlandesa la realització d'operacions de manteniment dels avions. Aquesta empresa era filial de dues companyies aèries irlandeses de les que l'estat irlandès era cent per cent propietari. L'abril de 1993 es van dictar la Resolució 820 (1993) del Consell de Seguretat de l'ONU i el Reglament (CEE) núm. 990/93 que li donava aplicació a la Unió Europea que disposaven que els estats confisquessin les aeronaus que es trobessin en els seus territoris *en les què tinguessin interessos majoritaris o de control personnes o empreses de la República Federativa de Iugoslàvia (Sèrbia i Montenegro)*²⁵⁵. El 17 de maig va arribar una de les aeronaus a l'aeroport de Dublín per a l'execució de les prestacions del manteniment. El 28 de maig, després que el Comitè de sancions de les Nacions Unides establís que la resolució no permetia la continuació de l'explotació de l'aeronau, l'avió va ser immobilitzat i després confiscat oficialment el 8 de juny (el segon avió va ser immobilitzat a Istanbul).

Bosphorus va presentar amb èxit un primer recurs davant la *High Court* irlandesa contra la mesura perquè considerava que el reglament europeu no es referia a la propietat de les aeronaus sinó al seu control operatiu i que, per tant, la confiscació era il·legal. El govern irlandès va apel·lar la sentència i, per resoldre l'afeir, la Cort Suprema va considerar oportú presentar una qüestió prejudicial davant del Tribunal de Justícia de les Comunitats europees per a la interpretació del Reglament 990/93. El TJCE va considerar les invocacions de *Bosphorus* respecte del dret al respecte dels propis béns i d'exercir una activitat comercial (que en sentències anteriors havien estat considerats com a principis generals del dret comunitari) i, de conformitat amb les conclusions de

²⁵⁴ Article 1§1. *Toute personne physique ou morale a droit au respect de ses biens. Nul ne peut être privé de sa propriété que pour cause d'utilité publique et dans les conditions prévues par la loi et les principes généraux du droit international.*

²⁵⁵ Consell de Seguretat ONU, Resolució 820 (1993) de 17 d'abril de 1993, S/RES/820 (1993), §24.

l'advocat general, va resoldre que, en tant que els drets fonamentals invocats no eren de caràcter absolut, el seu exercici podia ser restringit per objectius d'interès general de la Comunitat; i que, essent l'objectiu de les sancions tant fonamental per a la Comunitat internacional, la confiscació de l'aeronau propietat d'algú que té la seva seu o opera des de la RF iugoslava *no pot ser considerada com a inadequada o desproporcionada*²⁵⁶.

La Cort Suprema irlandesa va resoldre el litigi intern plantejat de conformitat amb la sentència del TJCE. Els contractes de lloguer van expirar el maig de 1996 i, després de rebaixar-se el règim de sancions, l'avió va ser restituït a la JAT el 30 de juliol de 1997.

642. Per resoldre la qüestió de l'eventual violació de l'article 1 del Protocol núm. 1 del Conveni europeu, en primer lloc, el TEDH va examinar quina era la base legal de la interferència en el dret a l'ús dels bens. Per fer-ho primer va tenir en compte la naturalesa del Reglament 990/93 de la Comunitat europea d'acord amb el dret comunitari, obligatori per a l'estat irlandès en tots els seus elements, amb aplicabilitat directa, i que tenia el seu origen en la resolució del Consell de Seguretat núm. 820 (1993). En segon lloc, va establir que la Cort Suprema irlandesa havia actuat de conformitat amb les exigències del dret comunitari europeu tant a l'hora de presentar la qüestió prejudicial, com a l'hora d'incorporar la interpretació feta pel Tribunal de justícia de les Comunitats europees en la resolució del recurs intern plantejat. I, finalment, el Tribunal europeu va concloure que

la interferència litigiosa no era el resultat de l'exercici per part de les autoritats irlandeses d'un poder d'apreciació bé en virtut del dret comunitari o bé en virtut del dret irlandès, sinó més aviat del respecte per part de l'estat irlandès de les seves obligacions jurídiques que resulten del dret comunitari i, en particular, de l'article 8 del reglament (CEE) núm. 990/93²⁵⁷.

Pel que fa a la justificació de la confiscació, el Tribunal europeu de drets humans va examinar si hi havia un *just equilibri* entre les exigències de l'interès general i l'interès de la societat Bosphorus²⁵⁸. L'interès general, en el cas, constituïa, a parer del TEDH, l'execució de les obligacions jurídiques que resulten de la pertinença a la Comunitat Europea. Es tractava d'un *interès legítim* amb un pes considerable en el marc de la cooperació internacional a través d'organitzacions internacionals que el propi Tribunal havia valorat positivament en altres sentències²⁵⁹. La qüestió ara, era establir si

²⁵⁶ TJCE, sentència de 30 de juliol de 1996, afer *Bosphorus c. Minister for Transport, Energy and Communications*, núm. C-84/95, §26. En contra d'aquesta solució, tot tenint en compte la jurisprudència anterior tant del TJCE com del TEDH sobre el dret a la propietat; Erik Drewniak, "The Bosphorus Case: The balancing of property rights in the European Community and the Public interest in ending the war in Bosnia", *Fordham International Law Journal*, vol. 20, 1997, pàgs. 1077-1088.

²⁵⁷ TEDH, sentència de 30 de juny de 2005, afer *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi c. Irlande*, núm. 45036/98, §148.

²⁵⁸ *Ibidem*, §149.

²⁵⁹ *Ibidem*, §150.

aquest interès podia justificar el dany soferit per la demandant en relació als seus drets. El TEDH va recordar en aquest punt la doctrina *Matthews* sobre que el Conveni no prohibeix les transferències de competències, sobre que l'organització internacional que rep aquestes transferències no pot ser considerada responsable de violacions de Conveni, i sobre que els estats no estan deslliurats de qualsevol responsabilitat en l'àmbit de les competències transferides pel fet d'haver fet aquesta transferència, ja que continuen essent responsables respecte del Conveni pels compromisos internacionals adquirits posteriorment a l'entrada en vigor del Conveni²⁶⁰. Per al TEDH, però, les accions dels estats fets en virtut d'obligacions assumides en virtut d'actes de transferència de competències no poden ser considerades sempre igual que ho serien si no es derivessin d'aquest tipus d'obligacions, o si fossin accions discrecionals:

155. A parer del Tribunal, una mesura de l'estat adoptada en execució d'obligacions jurídiques d'aquest tipus ha de ser considerada justificada mentre l'organització en qüestió confereixi als drets fonamentals, tant en relació a les garanties substantives com pel que fa a mecanismes per controlar el seu respecte, una protecció com a mínim equivalent a la que proporciona el Conveni. Per "equivalent", el Tribunal entén "comparable": qualsevol exigència de protecció "idèntica" per part de l'organització en qüestió podria anar contra l'interès de la cooperació internacional pretesa. Això no obstant, una constatació de "protecció equivalent" d'aquest tipus no pot ser definitiva: ha de poder ser reexaminada a la llum de qualsevol canvi pertinent en la protecció dels drets fonamentals.

156. Si es considera que l'organització ofereix aquesta protecció equivalent, es pot presumir que un estat respecta les exigències del Conveni quan només executa les obligacions jurídiques que resulten de la seva adhesió a l'organització.

Aquesta presumpció, de tota manera, pot invertir-se en el marc d'un afer en concret si es considera que la protecció dels drets garantits pel Conveni era manifestament insuficient. En un cas així, el paper del Conveni, en tant que "instrument constitucional de l'ordre públic europeu" en l'àmbit dels drets humans superaria l'interès de la cooperació internacional²⁶¹.

El Tribunal, després d'analitzar el sistema general de la Comunitat europea de protecció dels drets fonamentals va considerar que aquesta protecció és *i era en l'època dels fets, "equivalent" a la que assegura el mecanisme del Conveni*; i que calia

presumir que Irlanda no s'havia apartat de les seves obligacions d'acord amb el Conveni quan va executar les que resultaven de la seva pertinença a la Comunitat²⁶².

643. En definitiva, el Tribunal europeu de drets humans assumeix implícitament una de les conseqüències inherents a la integració comunitària europea, com és la pertorbació de la sobirania dels estats pel fet mateix de la pertinença a organitzacions supranacionals que pressuposen una transferència de competències. Els estats deixen de ser sobirans en els àmbits d'acció pública que constitueixen la competència transferida

²⁶⁰ *Ibidem*, §152-153.

²⁶¹ *Ibidem*, §155-156.

²⁶² *Ibidem*, §165.

en favor d'una organització internacional, que els substitueix en l'adopció de decisions discrecionals. Els estats parts, en virtut d'això, deixin de tenir el domini sobre determinats àmbits normatius que s'apliquen en els seus territoris sobre els que el TEDH presumeix que exerceixen autoritat i que, per tant, estan sota la seva jurisdicció. L'aplicació del Conveni europeu en els espais sotmesos a la jurisdicció dels estats ja no només depèn dels seus actes d'autoritat discrecional, sinó que resulta tant del compliment de les obligacions comunitàries dels estats com de l'exercici de la competència residual dels estats parts. I serà només en la mesura de l'abast d'aquesta darrera que el Conveni europeu de drets humans podrà tenir tota la virtualitat aplicativa que li doni el seu òrgan de garantia²⁶³. Pel que fa a la resta, i mentre la solució ideal que consisteix en l'adhesió de la Comunitat/Unió Europea al Conveni europeu no es materialitza, l'estàndard de protecció és necessàriament diferent al que el TEDH pot proporcionar respecte dels actes d'autoritat dels estats parts en els espais sotmesos a la seva jurisdicció, perquè el domini jurídic sobre la situació ha canviat des de que els estats van adherir al Conveni europeu. L'espai físic és el mateix, però les esferes de poder són ara ja diverses en l'espai jurídic que s'hi correspon.

El fet que la construcció jurídica sigui coherent des del punt de vista teòric, no fa però que deixi de tenir inconvenients de tipus pràctic com que amb l'eventual imputació de la responsabilitat dels estats a la Comunitat i a la inversa es redueixi l'àmbit en què el TEDH assegura la protecció dels drets humans²⁶⁴.

Una solució intermitja entre l'adhesió al Conveni per part de la Comunitat europea i la situació post-*Bosphorus* és la que es planteja en el *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, que disposa que la interpretació dels drets de la *Carta de drets fonamentals de la Unió* que es corresponen amb drets del Conveni haurà de ser *igual* a la que els òrgans de garantia d'aquest darrer hagin establert. El problema continuará essent, però, en aplicació d'aquesta regla, el dèficit de legitimació activa dels particulars davant del Tribunal de justícia de les Comunitats europees respecte de l'accés al TEDH.

2. La incidència del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa* en la protecció de l'asil

644. LA CARTA DELS DRETS FONAMENTALS DE LA UNIÓ EUROPEA. El *Tractat pel qual*

²⁶³ Alguns autors han considerat de tota manera que, mancant uns sistemes de protecció dels drets humans suficients en aquestes organitzacions, la doctrina Bosphorus debilita la posició de l'individu i que, la refutació de la presumpció en cas de *violació manifesta* no sembla realista. Analisa Ciampi, “L’Union européenne et le respect des droits de l’homme dans la mise en oeuvre des sanctions devant la Cour européenne des droits de l’homme”, *RGDIP*, vol. 110, núm. 1, 2006, pàgs. 113-114.

²⁶⁴ Enzo Cannizzaro, “Sulla responsabilità internazionale per condotte di Stati membri dell’Unione europea: in margine al caso Bosphorus”, *RDI*, vol. LXXXVIII, fasc. 3, 2005, pàgs. 766-767.

s'estableix una Constitució per a Europa signat el 29 d'octubre de 2004²⁶⁵ incorpora com a Part II del text, pràcticament amb la mateixa redacció, la *Carta dels drets fonamentals de la Unió* proclamada a Niça el 7 de desembre de 2000²⁶⁶. En ella es preveuen expressament alguns dels drets que en el context del sistema de garantia del Conveni europeu de drets humans han permès establir un conjunt de drets i garanties dels que se'n beneficien els demandants d'asil en l'accés al territori d'un estat d'acollida, mentre gaudeixen d'asil provisional, i per fer front a mesures d'allunyament del territori. Entre ells es preveuen:

- a. el dret a la vida i a no ser condemnat a pena de mort ni executat (article II-62);
- b. el dret a la integritat física i psíquica (article II-63);
- c. el dret de no ser sotmès a tortura ni a penes o tractes inhumans o degradants (article II-64);
- d. el dret a la llibertat i a la seguretat (article II-66);
- e. el dret al respecte de la vida privada i familiar (article II-67);
- f. la prohibició de les expulsions col·lectives (article II-79§1); i
- g. el dret a la tutela judicial efectiva i a un jutge imparcial (article II-107).

En relació a aquest darrer, en principi, la protecció de tipus procedural que confereix és major que la que ofereix l'article 13 del Conveni europeu, perquè incorpora el dret a un recurs equitatiu de l'article 6:

Tota persona els drets i les llibertats de la qual garantits pel dret de la Unió hagen sigut violats té dret a la tutela judicial efectiva respectant les condicions que estableix este article.

Tota persona té dret que la seua causa siga oïda equitativament i públicament i dins d'un termini raonable per un jutge independent i imparcial, establit prèviament per la llei. Tota persona podrà fer-se aconsellar, defendre i representar.

²⁶⁵ *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Ministerio del Interior y Ministerio de la Presidencia, 2004. Pel que fa a la ratificació per part d'Espanya, *Ley Orgánica 1/2005, de 20 de mayo, por la que se autoriza la ratificación por España del Tratado por el que se establece una Constitución para Europa, firmado en Roma el 29 de octubre de 2004*, BOE de 21 de maig de 2005, núm. 121, pàg. 17260.

²⁶⁶ En general, sobre l'elaboració de la Carta, el seu contingut, estructura, interpretació i aplicació, Ricardo Alonso García, Daniel Sarmiento, *La Carta de los derechos fundamentales de la Unión Europea. Explicaciones, concordancias, jurisprudencia*, Madrid: Civitas, 2006; Jacqueline Dutheil de la Rochère, "Les droits fondamentaux dans le projet de Traité établissant une Constitution pour l'Europe", *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan*, vol. I, Bruselas: Bruylant, 2004, pàgs. 761-769; Antonio Fernández Tomás, *La Carta de derechos fundamentales de la Unión Europea*, València: Tirant lo Blanch, 2001; i Steve Peers, Angela Ward (ed.), *The European Union Charter of Fundamental Rights*, Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004. També en relació amb la seva incorporació al *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, Javier Roldán Barbero, "La Carta de derechos fundamentales de la UE: su estatuto constitucional", *RDCE*, núm. 16, 2003, pàgs. 943-991. I pel que fa a la seva significació jurídica i política, Juan Antonio Carrillo Salcedo, "Notas sobre el significado político y jurídico de la Carta de derechos fundamentales de la Unión Europea", *RDCE*, núm. 9, 2001 pàgs. 7-26; i Víctor Ferreres Comella, *Reflexiones a propósito de la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea*, Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònòmics i Locals-Punt de Vista núm. 14, 2002.

Es prestarà assistència jurídica gratuïta als que no disposen de recursos suficients sempre que esta assistència siga necessària per garantir l'efectivitat de l'accés a la justícia.

També es preveu el dret reconegut en el Conveni contra la tortura de no ser allunyat si es corre el risc de patir-ne en l'estat de destí, i s'amplia al risc de patir tractaments inhumans o degradants, tal com el Tribunal europeu de drets humans ja ho feia derivar de l'article 3 del Conveni europeu de drets humans:

Ningú podrà ser retornat, expulsat o extradit a un Estat en què córrega un greu risc de ser sotmès a la pena de mort, a tortura o a altres penes o tractes inhumans o degradants²⁶⁷.

Aquesta previsió suposa que la Unió Europea assumeix de forma directa que el principi *non-refoulement* tingui un abast major que la regla que s'inscriu a l'article 33 de la Convenció de Ginebra de 1951.

Finalment, també s'estableix que

Es garantix el dret d'asil dins del respecte de les normes de la Convenció de Ginebra de 28 de juliol de 1951 i del Protocol de 31 de gener de 1967 sobre l'estatut dels Refugiats i de conformitat amb la Constitució²⁶⁸.

645. Respecte d'aquest darrer precepte, en primer lloc sorprèn que es garanteixi el dret d'asil *dins del respecte de les normes de la Convenció de Ginebra i el Protocol de Nova York*, perquè ni l'un ni l'altre estableixen aquest dret més enllà de la protecció provisional que es deriva de les seves disposicions, especialment de la regla de *non-refoulement*. En certa manera, es duu al llenguatge constitucional l'assimilació entre refugi i asil que s'ha fet en el dret de la Unió des del Conveni de Dublín, que ha fet que les formes d'asil que es concedien per raons humanitàries a persones que no podien ser considerades com a refugiades en el sentit de la Convenció de Ginebra s'hagin reduït o eliminat i, finalment, reconvertit en modalitats de protecció *subsidiària*.

En segon lloc, i respecte de l'àmbit d'aplicació d'aquest *dret*, el Tractat de Roma II no confereix competències a la Unió Europea per tal de configurar un sistema únic d'asil a nivell de la Unió, sinó que continuen sent els estats els *titulars* en un sentit i *garants* en l'altre, del *dret d'asil*. La competència sobre asil continuará sent compartida entre els estats membres i la Unió²⁶⁹ i, per tant, aquests continuen tenint un cert marge d'acció discrecional en la concessió de protecció territorial, tot i que s'hagin d'ajustar al dret que en la matèria estableix la Unió.

Com expressa Luís Pérez-Prat Durbán, l'article II-78 més que no pas un nou dret

²⁶⁷ Article II-79§2 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

²⁶⁸ Article II-78 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*. La inclusió d'aquests articles en la Carta representa *at least a modest recognition of the extent to which many aspects of migration law are now 'rights-based', not discretion based*; Steve Peers, "Immigration, Asylum and the European Union Charter of Fundamental Rights", *EJML*, núm. 3, 2001, pàg. 167.

²⁶⁹ Article I-14 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

subjectiu estableix un *principi oposable davant dels estats concedents*²⁷⁰. Aquest principi té una incidència desactivadora del Protocol sobre el dret d'asil que conté, des de la seva aprovació arran de Tractat d'Amsterdam, una presumpció contrària a la possibilitat de demanar asil per part dels ciutadans de la Unió²⁷¹.

L'àmbit d'aplicació de la Carta s'estableix a l'article II-111, i segons ell, les seves disposicions

... estan adreçades a les institucions, òrgans i organismes del la Unió, dins del respecte del principi de subsidiarietat, així com als Estats membres únicament quan apliquen el Dret de la Unió. Per conseqüent, aquests respectaran els drets, observaran els principis i promouran la seva aplicació, d'acord amb les seves respectives competències i dins del límit de les competències que s'atribueixin a la Unió a les demés parts de la Constitució.

La Carta doncs, s'incorpora al Tractat de Roma II per tal de proporcionar un marc jurídic exprés per al control jurídic del respecte dels drets fonamentals en el desenvolupament de les competències transferides per part dels estats membres a la Unió Europea. El fet que la *Carta de Drets Fonamentals de la Unió* obligui no només a les institucions i òrgans de la Unió sinó també als estats membres per a quan apliquin dret comunitari és coherent amb la idea que la integració europea es realitza amb l'atribució de competències sobiranies que passen a ser exercides per la Unió Europea a través de normes de dret comunitari europeu, però també amb l'execució descentralitzada d'aquests per part dels estats membres. L'article II-111 ofereix garanties a les persones sobre que el Dret de la Unió respecta els drets fonamentals directament reconeguts en el Tractat constitucional més enllà de la confiança en l'aplicació de principis generals per part del Tribunal de Justícia. L'exercici d'aquestes competències passa a ser sotmès a un paràmetre de control exprés únic, que s'estableix al Tractat constitucional de Roma II, tant quan són accionades directament per les institucions i òrgans de la Unió, com quan retornen als estats per a la seva concreta aplicació.

El fet la Carta de drets fonamentals s'incorpori com a paràmetre de control de l'acció de la Unió i dels estats quan actuen respecte del seu Dret no comporta un trencament respecte dels paràmetres de control tradicionals. D'acord amb l'article II-112, les institucions i òrgans de la UE han de respectar els drets i principis de la Carta en l'exercici de les competències atribuïdes però la interpretació d'aquests drets i principis està limitada ja que:

- a. quan la Carta reconeix drets fonamentals que resulten de les tradicions constitucionals comunes als estats membres, *aquests drets s'interpretaran en*

²⁷⁰ Luís Pérez-Prat Durbán, “Asilo y Refugio en el Tratado constitucional”, Fernando M. Mariño Menéndez, Carlos Javier Moreiro González, *Derecho internacional y Tratado constitucional europeo*, Madrid, Barcelona: Instituto de estudios internacionales y europeos “Francisco de Vitoria”, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, 2006, pàg. 412.

²⁷¹ *Ibidem*, pàgs. 416-417.

- harmonia amb aquestes tradicions*²⁷²; i
- quan la Carta contingui drets que corresponguin a drets garantits pel Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals *el seu sentit i abast seran iguals als que els confereix aquest conveni tot i que això no obstarà per a què el Dret de la Unió concedeixi una protecció més extensa*²⁷³.

D'altra banda, tal com expressa l'article I-9§3

Els drets fonamentals que garanteix el Conveni Europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals i els que són fruit de les tradicions constitucionals comunes als estats membres formen part del Dret de la Unió com a principis generals.

646. L'ORDENACIÓ DE LES COMPETÈNCIES SOBRE ASIL EN L'ESPAI DE LLIBERTAT SEGURETAT I JUSTÍCIA²⁷⁴. En el *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, com expressa Alejandro del Valle, el què en els tractats vigents són competències fragmentaries sobre estrangeria funcionalment vinculades a la realització del mercat interior, passen a integrar-se en una *competència global en matèria d'immigració o competència compartida general amb els estats membres en matèria d'estrangeria*²⁷⁵. El plantejament és, per tant, nou, respon a una *lògica global d'estrangeria*²⁷⁶ que s'inscriu de forma més autònoma en una dimensió política pròpia de la Unió Europea.

La competència en matèria d'asil s'ordena i clarifica en el text del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa* en el Capítol IV del Títol III de la Part III, que té per títol l'expressió que configura un nou objectiu de la Unió des del Tractat d'Amsterdam: *Espai de llibertat, seguretat i justícia*. En ell, la secció 2 està dedicada a les “Polítiques sobre controls en el fronteres, asil i immigració”. D'acord amb la redacció dels articles III-265 a III-267, es preveuen tres polítiques: sobre controls a les fronteres (article III-265); en matèria d'asil, protecció subsidiària i protecció temporal (article III-266); i d'immigració (article III-267). D'elles només les dues darreres es qualifiquen expressament de *polítiques comunes* i la primera s'entén que és *política* i no simplement un conjunt de mesures per l'expressió genèrica del títol de la secció. La

²⁷² Article II-112§4 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

²⁷³ Article II-112§3 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

²⁷⁴ Sobre l'ordenació competencial del *nou Espai de llibertat, seguretat i justícia*, José Martín y Pérez de Nanclares, “El nuevo espacio de libertad, seguridad y justicia en el proyecto de Constitución para Europa”, Alejandro J. Rodríguez Carrión, Elisa Pérez Vera (coord.), *Soberanía del Estado y Derecho internacional. Homenaje al Profesor Juan Antonio Carrillo Salcedo*, tom II, Sevilla: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga, 2005, pàgs. 857-877.

²⁷⁵ Alejandro del Valle Gálvez, “Extranjería y Tratado constitucional para Europa”, Alejandro J. Rodríguez Carrión, Elisa Pérez Vera (coord.), *Soberanía del Estado y Derecho internacional. Homenaje al Profesor Juan Antonio Carrillo Salcedo*, tom II, *op. cit.*, pàgs. 1350-1351.

²⁷⁶ *Ibidem*, pàg. 1355.

consideració del caràcter indissociable del seu contingut ha fet però que autors com Pablo Antonio Fernández Sánchez considerin que en realitat es tracta d'una *única política d'immigració*²⁷⁷.

En relació a les previsions per a l'asil, allò que en el Tractat d'Amsterdam s'anomenaven únicament *mesures*, en el Tractat constitucional europeu es configuren com a *política comuna d'asil, protecció subsidiària i protecció temporal* que comportarà un *sistema comú d'asil* (article III-266§2). Té per tant, tres components que podrien subsumir-se en un: *asil*; si no fos perquè des del Conveni de Dublín i la Convenció Schengen s'ha traslladat a la normativa europea la idea políticament interessada però conceptualment errònia que l'asil era una protecció que es derivava sempre i únicament de l'estatut de refugiat.

Amb el *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, la previsió pel que fa al contingut de la política d'asil no té variacions importants respecte del què ja s'estava fent, tot i que es porta el dret originari l'objectiu d'establir un estatut uniforme d'asil i de protecció subsidiària, i procediments comuns d'asil; i es recullen expressament l'objectiu de la cooperació amb tercers països i la possibilitat d'establir mesures provisionals en situacions d'emergència²⁷⁸. Pel que fa a l'exercici de la competència s'emprarà el mètode legislatiu ordinari, amb la qual cosa s'eliminen els residus d'unanimitat que encara persistien²⁷⁹. Finalment, quant a la competència del Tribunal de justícia, es redueixen les especificitats del règim actual, tot i conservant l'exclusió de la competència per valorar la validesa o proporcionalitat de les operacions de policia o coercitives d'un estat, o sobre l'exercici de les responsabilitats dels estats respecte del manteniment de l'ordre públic i de la salvaguarda de la seguretat interior²⁸⁰.

En la previsió d'una política comuna d'immigració, s'explicita que abasta l'*expulsió*²⁸¹ a diferència de en el TUE actual, cosa que permetria ampliar, si aquesta matèria es desenvolupa substantivament a la UE, l'àmbit de control pel que fa a la protecció dels drets humans per part del TJCE més enllà del què s'ha assenyalat en la introducció d'aquest apartat C del Capítol XV.

²⁷⁷ Pablo Antonio Fernández Sánchez, “La política común de inmigración en el Tratado constitucional europeo”, Fernando M. Mariño Menéndez, Carlos Javier Moreiro González, *Derecho internacional y Tratado constitucional europeo*, Madrid, Barcelona: Instituto de estudios internacionales y europeos “Francisco de Vitoria”, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, 2006, pàg. 388.

²⁷⁸ Article III-266§2-3 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

²⁷⁹ En aquest sentit, l'estandardització dels procediments i instruments beneficia la política JAI, Dimitris N. Triantafyllou, *La Constitution de l'Union européenne selon le Traité de Rome de 2004. Les choix clés de la Convention et de la Conférence intergouvernementale*, Brussel·les: Bruylants, 2005, pàg. 89.

²⁸⁰ Article III-377 del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

²⁸¹ Article III-267§2 c) del *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*.

3. Els efectes de la doctrina *Bosphorus* en l'estatut dels demandants d'asil a Europa

647. D'acord amb la doctrina *Bosphorus* anteriorment ressenyada, el fet que un estat part en el Conveni europeu de drets humans estigui integrat en la Comunitat europea té incidència en la pauta d'interpretació que el Tribunal europeu de drets humans emprarà en relació a les al·legacions de violacions de drets del Conveni:

- a. Quan l'estat membre es troba en la mateixa situació que Irlanda en el cas *Bosphorus*, el TEDH aplicarà la presumpció estableerta en aquesta sentència i, només quan en el cas aparegui que la protecció dels drets fonamentals és *manifestament insuficient* acceptarà el greuge basat en el Conveni. La situació d'Irlanda a *Bosphorus* (situació α) és una situació en la que l'estat no té cap marge de discrecionalitat en l'aplicació del dret comunitari (o té un marge ínfim) i, havent funcionat correctament els mecanismes que aquest preveu, hi ha hagut un control jurisdiccional de la mesura que ha pogut valorar la seva conformitat amb els drets fonamentals que, materialment, es corresponen amb els drets del Conveni europeu (d'obligat compliment per a les autoritats de l'estat). El control jurisdiccional en el cas *Bosphorus* va consistir en una interpretació prejudicial, però també podia haver estat fet, per exemple, a través d'un recurs d'anul·lació. En un supòsit d'aquest tipus, per obtenir un nou control per part del Tribunal europeu de drets humans caldrà provar que hi ha hagut en el cas en concret una protecció dels drets fonamentals *manifestament insuficient*. Es pot inferir de la sentència que, arribat aquest cas, es faria responsable l'estat sota la jurisdicció de qui es presumeix que es troba la persona mentre estigui en el territori del que formalment continua sent sobirà pel fet d'haver acomplert amb la normativa comunitària europea.
- b. Quan l'estat membre es troba en la mateixa situació que el Regne Unit en el cas *Matthews*, el TEDH aplicarà un estàndard de prova més baix per establir que hi ha hagut violació del Conveni; el mateix estàndard que si l'estat no fos membre de cap organització internacional d'integració. La situació del Regne Unit a *Matthews* (situació β) és la d'un estat que ha tingut un marge de discrecionalitat considerable en el fet causant de la suposada violació del dret fonamental del Conveni europeu, com en el cas de la subscripció de tractats internacionals, en què l'acte d'autoritat és autònom i plenament sobirà. En aquest casos caldrà provar que hi ha hagut una ingerència en el dret que s'invoca i, si aquest dret no és absolut, que aquesta ingerència no està prevista per llei, no persegueix un objectiu legítim, i no està justificada o no és proporcional amb el propòsit de la mesura.

L'estàndard de prova en la situació α és més gran que en la situació β perquè, en primer lloc, en la situació α cal refutar la presumpció que la protecció dels drets fonamentals a la Comunitat europea era equivalent a la del sistema del Conveni europeu, tot demostrant que en el cas en concret la protecció va ser *manifestament*

insuficient. La violació del Conveni, en aquests casos, normalment hauria de resultar de la mateixa destrucció de la presumpció, car si la protecció va ser *manifestament insuficient* és que, d'acord amb els estàndards del TEDH el dret va ser violat.

Aquest estàndard és similar, d'altra banda, al que aplica el propi Tribunal de Justícia de les Comunitats europees en el cas d'una eventual violació de principis de dret internacional per part de les institucions de la Comunitat en el context de qüestions prejudicials de validesa²⁸².

Una qüestió que resta per resoldre en la doctrina general estableerta en la resolució del cas és, però, quin paper pot jugar en el futur l'existència d'un control jurisdiccional efectiu que hagi pogut examinar el greuge basat en la protecció dels drets fonamentals de forma *equivalent* a com ho hauria fet el TEDH. I aquesta qüestió s'ha d'emmarcar en el context de la diferència actual (i futura a mig termini, perquè el Tractat de Roma II no ho canvia) entre l'accés dels particulars al TEDH i al TJCE, més restringit.

La doctrina Bosphorus ha estat vista com a una renovació del discurs *Solange* dels anys setanta del Tribunal Federal alemany, traslladada al TEDH per regular l'abast del seu control sobre el respecte dels drets fonamentals per part de les Comunitats europees²⁸³. El propi president de Tribunal europeu de drets humans ha establert però, la diferència entre una i altra doctrina, tot advertint dels riscos que la integració europea corre si no es compleixen els estàndards estrasburguesos. D'acord amb Luzius Wildhaber,

Ara per ara sembla haver-hi, al menys una diferència essencial entre les dues aproximacions. Mentre que el Tribunal Federal alemany requereix que s'estableixi que hi ha una devaluació general o a gran escala en els estàndards de la UE per a que la presumpció d'equivalència sigui refutada, en virtut de la jurisprudència Bosphorus la presumpció pot ser refutada cas per cas. Per això, contràriament a la situació del dret alemany, les demandes que posin en qüestió la implementació interna del dret comunitari a Estrasburg no són en principi inadmissibles ratione materiae²⁸⁴.

Aquesta doctrina, per tant, fa planar sobre les institucions de la Unió Europea, sobre els seus estats membres i, sobretot, sobre els seus òrgans jurisdiccionals nacionals una càrrega d'especial diligència en la utilització dels mecanismes que permeten que el

²⁸² Com en el cas Racke, en què es plantejava si la suspensió d'un acord internacional amb la RF de Iugoslàvia a través de normes comunitàries era conforme als principis internacionals sobre el Dret dels tractats, i en què el TJCE va establir que *el control judicial ha de limitar-se necessàriament, en particular en el marc d'una remissió prejudicial de validesa, a determinar si el Consell, en adoptar el Reglament de suspensió, va incórrer en errors d'apreciació manifestos en allò que fa a les condicions d'aplicació de les normes*. TJCE, sentència de 16 de juny de 1998, afer *A. Racke GmbH & Co.*, núm. C-162/96, §52.

²⁸³ Per exemple, Alicia Hinarejos Parga, “Bosphorus v Ireland and the protection of fundamental rights in Europe”, *ELR*, vol. 31, núm. 2, 2006, pàgs. 257-258; Jean-Paul Jacqué, “Note. Droit communautaire et Convention européenne des droits de l'homme. L'arrêt *Bosphorus*, une jurisprudence «Solange II» de la Cour européenne des droits de l'homme?”, *RTDe* vol. 41, nº. 3, 2005, pàgs. 756-767; Andrzej Wróbel, “Bosphorus 'Solange'?”, *Europiski Preglqd Sądowy*, núm. 6 (9), 2006, pàg. 1.

²⁸⁴ Luzius Wildhaber, “The coordination of the Protection of Fundamental Rights in Europe”, conferència, Ginebra, 8 de setembre de 2005, pàgs. 5-6/8.

TJCE faci efectivament un control jurisdiccional de les mesures comunitàries a la llum dels drets del Conveni europeu. Més encara tenint en compte les limitacions que els particulars tenen en atansar directament a aquest control, que no tenen en l'accés al TEDH.

648. En el cas dels demandants d'asil, la doctrina *Bosphorus* podria incidir de forma diferent en funció de quin tipus de norma comunitària regula un o altre aspecte de la gestió comuna de l'asil en l'espai europeu.

Així, en matèria de determinació de l'estat responsable de l'examen d'una sol·licitud d'asil presentada en un dels estats membres, com que el Conveni de Dublín va ser substituït pel Reglament núm. 343/2003, arribat un cas d'eventual violació dels drets del Conveni europeu per l'aplicació d'aquesta norma, el TEDH podria considerar que hi ha hagut una protecció *equivalent* dels drets fonamentals en la mesura que els estats membres no tenen marge de discrecionalitat en la seva implementació. En un cas d'aquest tipus, la doctrina general del cas *TI contra el Regne Unit*²⁸⁵ podria quedar superada per la doctrina *Bosphorus* en perjudici dels demandants d'asil. Com que aquest reglament només s'aplica a les demandes d'asil presentades per un nacional d'un tercer país, en el cas de les demandes d'asil presentades per ciutadans de la Unió el marge de discrecionalitat és major, ja que l'única norma que ha de ser presa en consideració és el Protocol sobre asil del Tractat d'Amsterdam que estableix la presumpció que aquestes demandes d'asil són inadmissibles excepte si es donen determinades circumstàncies. Com que els estats, d'acord amb el protocol, també poden *decidir unilateralment* examinar la demanda, el marge de discrecionalitat dels estats es dispara, amb la qual cosa, en principi, la doctrina *Bosphorus* deixaria de ser aplicable. Un efecte col·lateral d'aquesta doctrina pot ser, en aquest sentit, la desactivació d'aquest Protocol.

En el cas d'altres normes comunitàries relatives a l'asil que procuren només l'harmonització del dret intern dels estats amb criteris sovint molt poc constrenyents, com la Directiva 2001/55/CE relativa a normes mínimes per a la concessió de protecció temporal en cas d'afluència massiva de persones; la Directiva 2003/9/CE sobre normes mínimes per a l'acollida dels demandants d'asil; la Directiva 2004/83/CE sobre normes mínimes relatives als requisits per al reconeixement i l'estatut de refugiat i de protecció subsidiària; i la Directiva 2005/85/CE sobre normes mínimes relatives als procediments que han d'aplicar els estats membres per concedir o retirar la condició de refugiat, el marge de discrecionalitat dels estats a l'hora de donar aplicació a la norma comunitària és molt més gran.

En aquests casos, per evitar possibles condemnes per la violació de drets humans recollits en el Conveni europeu, els estats membres haurien de cobrir la distància entre les normes mínimes establertes a escala de la Unió Europea i els estàndards europeus (i internacionals, pel que fa a la Convenció de Ginebra sobre l'estatut de refugiat) en la

²⁸⁵ *Vid. Supra* Capítol IX § 371-373.

transposició de les normes comunitàries en dret intern i en l'aplicació efectiva d'aquestes. El Tribunal de Justícia de les Comunitat europees, d'altra banda, quan interpreti les normes comunitàries en el marc sobretot de qüestions prejudicials, hauria d'aplicar la doctrina de la *interpretació conforme*, aplicada ara respecte del Conveni europeu i la Convenció de Ginebra, tot traslladant la mateixa exigència que ell disposa per als tribunals estatals respecte de la interpretació del dret intern en funció del dret comunitari²⁸⁶.

En cas contrari, seguint la doctrina *Bosphorus*, en principi, el TEDH únicament podria considerar una demanda com a infundada en virtut de la *presumpció d'equivalència* si la infracció es deriva directament del mandat de la norma comunitària i el Tribunal de Justícia ha examinat el cas des de la perspectiva dels drets del Conveni (per exemple, en una qüestió prejudicial), tot aplicant estàndards de protecció equivalents als del sistema europeu de drets humans. Si el Tribunal de Justícia de les Comunitats europees no ha tingut l'oportunitat de pronunciar-se, la presumpció d'equivalència hauria de presumir-se que no s'aplica, perquè l'autoritat de l'estat en les situacions que es puguin plantejar és més autònoma o discrecional.

649. Un dels punts que resulten més enigmàtics de la sentència del TEDH en el cas *Bosphorus* és l'eventual control que aquest Tribunal podria fer de la decisió d'un tribunal nacional que resolgui un cas en darrera instància, si aquest ha fet un ús extensiu de la jurisprudència *CILFIT* del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees que permet no presentar qüestió prejudicial en aquests casos quan l'acte sigui *clar*²⁸⁷. Aquest dubte sorgeix perquè en l'examen sobre la base legal de la possible violació del dret invocat, el TEDH no només va tenir en compte la naturalesa de reglament de la norma comunitària en el cas *Bosphorus*, sinó també que el Tribunal suprem irlandès *no tenia un poder d'apreciació real ni abans ni després de la qüestió prejudicial*²⁸⁸. I a partir d'aquí va examinar el comportament d'aquest òrgan jurisdiccional pel que fa a la decisió de presentar una qüestió prejudicial:

*tenint en compte la lletra de l'article 177 (esdevingut article 234) del Tractat CE i la sentència del TJCE en l'afé *CILFIT*, el Tribunal suprem irlandès estava obligat, en tant que jurisdicció nacional les decisions de la qual no són susceptibles d'ulterior recurs jurisdiccional de dret intern, a presentar, com ho va fer, una qüestió prejudicial al TJCE: primer, la resposta a la qüestió d'interpretació plantejada no era evident (les conclusions del comitè de sancions i les del ministre de Transports eren contradictòries amb les de la High Court); segon, aquest punt era cabdal per a l'afé; i, finalment, no existia cap sentència*

²⁸⁶ En aquest sentit, Hélène Lambert, “The EU Asylum Qualification Directive: Its impact on the jurisprudence of the United Kingdom and International Law”, *ICLQ*, vol. 55, núm. 1, 2006, pàg. 192.

²⁸⁷ TJCE, sentència de 6 d'octubre de 1982, afer *CILFIT*, núm. 283/81, §16.

²⁸⁸ TEDH, sentència de 30 de juny de 2005, afer *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlande*, núm. 45036/98, §147.

*anterior del TJCE sobre aquesta matèria*²⁸⁹.

Aquest raonament del Tribunal europeu expressa un dels fonaments que podrien justificar la destrucció de la *presumció d'equivalència*. En definitiva, sembla plantejar la possibilitat que el TEDH valori si els criteris que empra un tribunal intern de darrera instància per no plantejar una qüestió prejudicial són o no conformes al dret comunitari (article 234 TCE i interpretació CILFT), o són o no desproporcionats, manifestament erronis, o simplement equivocats. En un cas d'aquesta naturalesa sembla raonable esperar que el TEDH deixi un marge d'interpretació ample al tribunal intern que, en definitiva, és qui decideix si la qüestió és pertinent i necessària per resoldre l'afer que té plantejat. De tota manera, tenint en compte que el TEDH ha considerat en diverses ocasions que la garantia dels drets fonamentals ha de ser real i efectiva i no només teòrica, sembla que no pot ser considerada com a una opció realment vàlida la de traslladar en aquest casos a la persona afectada (i menys als demandants d'asil) la càrrega de fer que els propis tribunals interns sancionin la no presentació d'una qüestió prejudicial abans de demanar protecció en virtut del Conveni europeu²⁹⁰.

650. La majoria de normes sobre asil estableixen només normes mínimes, per la qual cosa, si no hi ha hagut efectivament un control jurisdiccional per part del Tribunal de justícia de les Comunitats europees, en principi, el Tribunal europeu podria prescindir de la presumció d'equivalència en casos en què es plantegés una infracció al Conveni dins de l'àmbit d'aplicació d'aquestes normes. Aquesta possibilitat vindria avalada indirectament per la posició que el TEDH va adoptar en un cas en què una ciutadana de la Unió invocava la infracció del dret a la vida privada de l'article 8 del Conveni per l'aplicació deficient del règim de llibertat de circulació regulat per normes comunitàries, fins i tot, reglaments. El Tribunal va partir de la base que l'article 8 *ha de ser interpretat a la llum del dret comunitari* però, al marge de si l'estat tenia o no marge de discrecionalitat i de l'eventual aplicació de la *presumció d'equivalència*, va

²⁸⁹ *Ibidem*.

²⁹⁰ A Espanya, per exemple, el Tribunal Constitucional semblava haver admès una possibilitat molt restringida de control a la sentència de 25 de març de 1993 en establir en relació a la no presentació d'una qüestió prejudicial que: *ninguna vulneración existe del derecho a la tutela judicial efectiva sin indefensión del art. 24.1 CE cuando el Juez estima razonadamente, que no alberga dudas sobre la interpretación que había de darse a la directiva (...) [TC, sentència de 25 de març de 1993, núm. 111/1993, §2.3; Aranzadi Westlaw RTC 1993\111].* Però posteriorment va ometre l'expressió *razonadamente* [per exemple, TC, sentència de 31 de maig de 1993, núm. 180/1993, §2.3; Aranzadi Westlaw RTC 1993\180]. Sobre la indefensió dels particulars a Espanya per aquest motiu, Araceli Mangas Martín, Diego J. Llifán Nogueras, *Instituciones y Derecho de la Unión Europea*, 5^a ed. Madrid: Tecnos, 2005, pàgs. 520-522. El 19 d'abril de 2004 el Tribunal Constitucional va admetre, no obstant, que s'havia violat el dret a una tutela judicial efectiva en inaplicar un jutge intern la normativa nacional sense presentar ni qüestió d'inconstitucionalitat ni qüestió prejudicial en un cas en què la jurisprudència interna i comunitària sobre la matèria eren totalment contràries a les opcions del jutge intern. No està clar quin serà l'abast d'aquesta sentència, i si el TC mantindria la mateixa posició en un cas en què únicament no s'hagués plantejat qüestió prejudicial en violació del Dret comunitari. TC, sentència de 19 d'abril de 2004, *Aranzadi Westlaw RTC 2004\58, §9-14.*

examinar els efectes de les accions i mancances en la gestió per part de l'estat, i va examinar el fons de la qüestió i va establir que la situació precària i d'incertesa que va constituir per a la demandant estar-se catorze anys sense un permís de residència estable *no estava previst per la llei*²⁹¹.

Amb el *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, pel tipus de normes que es pretén adoptar (estatuts i procediments *uniformes*), el marge de discrecionalitat dels estats respecte de les normes de la Unió Europea (lleis marcs) disminueix, però no ho fa fins al punt de desaparèixer completament, car la competència en matèria d'*espai de llibertat, seguretat i justícia* continuará essent compartida.

Tota la construcció jurisprudencial *Bosphorus* corre el risc de fer fallida, d'altra banda, en casos en què demandants d'asil plantegin al Tribunal europeu de drets humans la violació virtual de l'article 3 del Conveni si s'executa un allunyament per part d'un estat membre de la Unió Europea quan d'acord amb el dret comunitari és legítim fer-lo. El dret de no ser torturat i de no patir tractaments inhumans o degradants és un dret absolut, d'acord amb el TEDH, i difícilment es podria justificar l'aplicació d'una *presumpció d'equivalència* quan aquest dret es plantegi sense fer una valoració del risc que la persona corre en l'estat de destí.

²⁹¹ Certament no estava previst perquè tant les normes comunitàries com les normes internes emparaven el dret de la demandant. El problema era, en el fons, l'incompliment manifest de les normes comunitàries que produïen una violació de l'article 8 del Conveni europeu (constatació per a la que, per descomptat, el TEDH no era competent). TEDH, sentència de 17 de gener de 2006, afer *Aristimuño Mendizábal c. France*, núm. 51431/99, §69-79.

CONCLUSIONS

CONCLUSIONES

CONCLUSIÓ I

1. El dret *d'asil* i el dret *a l'asil* no són conceptes que es distingeixen necessàriament pel subjecte del dret. Certament, en dret internacional els estats tenen un dret *d'asil* entès com a potestat per concedir protecció territorial a refugiats, i a altres persones que cerquen empara pel risc que corren en els seus respectius països de ser sotmesos a tortura, tractaments inhumans o degradants o altres violacions de drets humans previstes pel dret internacional. Les persones tenen el dret *de demanar* asil reconegut per instruments internacionals formalment no obligatoris, el dret *de sol·licitar* ser reconegudes com a refugiats en virtut de la Convenció de Ginebra de 1951 sobre l'estatut dels refugiats, i el dret *de no ser allunyades* per part de les autoritats dels estats quan són sota la seva jurisdicció, en virtut de la regla del *non-refoulement* de la Convenció de Ginebra tot just esmentada, de la Convenció contra la tortura de 1984, i de la interpretació que els respectius òrgans de garantia donen a determinats preceptes del Conveni europeu de protecció dels drets humans de 1950 i del Pacte internacional de drets civils i polítics de 1966. D'aquests drets subjectius individuals *d'asil* resulta un *dret a l'asil provisional* que consisteix en l'admissió i l'estada en condicions de vida dignes i de protecció de la integritat personal d'acord amb els estàndards internacionals vigents durant el temps que duri la tramitació de les demandes d'asil i, eventualment, també durant el temps que durin els procediments per tal de determinar la legalitat de l'allunyament de la persona a un país determinat.

2. Aquest asil provisional és independent de la condició jurídica dels beneficiaris, més enllà del fet que són estrangers. No depèn ni de l'inici ni de la finalització dels tràmits administratius d'admissió en el país, ni del reconeixement com a demandants d'asil en els estats en què aquesta és una categoria jurídica normativament reconeguda. La condició de demandant d'asil resulta d'una situació de fet en què una persona estrangera es situa per ella mateixa, o a través de l'exercici d'autoritat extraterritorial d'un estat, sota la jurisdicció d'aquest, i té una vulnerabilitat especial.

CONCLUSIÓ II

1. De l'anàlisi de les dades sobre el nombre de demandes d'asil que es presenten en els estats membres de la Unió Europea s'infereix que no estan justificades empíricament les percepcions d'allau de demandants d'asil provinents de tercers països, i d'atansament de les capacitats d'acollida reals dels estats europeus respecte de les persones que formen part de migracions forçoses. Malgrat això, és un fet incontrovertible que diversos elements han contribuït a què en els darrers anys, principalment des de l'inici de la dècada dels anys

CONCLUSIÓN I

1. El derecho *de* asilo y el derecho *al* asilo no son conceptos que se distinguen necesariamente por razón del sujeto del derecho. Ciertamente, los Estados tienen en derecho internacional un derecho *de* asilo entendido como potestad para conceder protección territorial a refugiados, y a otras personas que buscan amparo por el riesgo que corren en sus respectivos países de ser sometidos a tortura, tratos inhumanos o degradantes u otras violaciones de derechos humanos previstas por el Derecho Internacional. Las personas tienen el derecho *de pedir* asilo reconocido por instrumentos internacionales formalmente no obligatorios, el derecho *de solicitar* ser reconocidas como refugiadas en virtud de la Convención de Ginebra de 1951 sobre el estatuto de los refugiados, y el derecho de no ser alejadas por parte de las autoridades de los Estados cuando están bajo su jurisdicción, en virtud de la regla de *non-refoulement* de la Convención de Ginebra acabada de citar, de la Convención contra la tortura de 1984, y de la interpretación que los respectivos órganos de garantía hacen de determinados preceptos del Convenio europeo de protección de los derechos humanos de 1950 y del Pacto Internacional de derechos civiles y políticos de 1966. De estos derechos subjetivos individuales *de* asilo resulta un *derecho al asilo provisional* que consiste en la admisión y la estancia en condiciones de vida dignas y de protección de la integridad personal de acuerdo con los estándares internacionales vigentes durante el tiempo que dure la tramitación de las demandas de asilo y, eventualmente, también durante el tiempo que duren los procedimientos para la determinación de la legalidad del alejamiento de la persona a un país determinado.

2. Este asilo provisional es independiente de la condición jurídica de los beneficiarios que trascienda su calidad de extranjeros. No depende ni del inicio ni de la finalización de los trámites administrativos de admisión en el país, ni del reconocimiento como demandantes de asilo en los Estados en que ésta es una categoría jurídica normativamente reconocida. La condición de demandante de asilo resulta de una situación de hecho por la que una persona extranjera se sitúa por sus propios medios, o a través del ejercicio de autoridad extraterritorial de un Estado, bajo la jurisdicción de éste, y tiene una vulnerabilidad especial.

CONCLUSIÓN II

1. Del análisis de los datos sobre el número de demandas de asilo que se presentan en los Estados miembros de la Unión Europea se infiere que no están justificadas empíricamente las percepciones de alud de demandantes de asilo provenientes de terceros países, y de agotamiento de las capacidades de acogida reales de los Estados europeos respecto de las personas que forman parte de migraciones forzosas. Aún así, es un hecho incontrovertible que diversos elementos han contribuido a que en los últimos años,

noranta, el règim internacional i europeu d'asil s'hagi anat configurant clarament des de la perspectiva de la seguretat dels estats i de les societats d'acollida. Entre aquests elements s'hi troben l'acceleració i l'abast dels canvis en les migracions internacionals; els efectes polítics i socials de la globalització econòmica (residualització de l'estat, de la seva capacitat de proporcionar seguretat i gestió efectiva dels fenòmens socials, *inseguretat societal*); i l'aparició o la major incidència d'actors no estatals i no territorialitzats.

L'asil ja no és percebut com un sistema vàlid per acarar les migracions forçoses internacionals pels riscos per a la seguretat interna dels estats d'acollida que comporta, i perquè el fet migratori ha deixat de ser considerat positivament. Per aquest motiu, el centre d'atenció s'ha traslladat a la qüestió de la legitimitat i la gestió de l'exili dels països d'origen, és a dir, de la sortida o l'inici del fet migratori, tot passant a un segon terme la qüestió de l'*asil* o la protecció en un estat estranger segur.

2. Aquesta relativament nova percepció dels fenòmens de migracions forçoses ha tingut com a conseqüència que s'hagi plantejat cada cop més la solució a la *qüestió dels refugiats* partint de la responsabilitat dels estats d'origen i de la identificació i la lluita contra les causes, més que no pas des de la perspectiva dels drets individuals de les persones que s'han posat a elles mateixes en situació de fugida. La desproporció entre ambdues perspectives duu a la regionalització de les migracions forçoses i a la recerca de solucions per part dels estats europeus i industrialitzats que externalitzen la gestió de les demandes d'asil i els costos de l'acollida.

Les categories de refugiat, demandant d'asil, desplaçat, protecció internacional i asil tendeixen a desdibuixar-se, així com també tendeix diluir-se la distinció entre les migracions forçoses i les migracions en les que és determinant un cert grau de voluntariat, o que estan orientades al gaudi d'oportunitats econòmiques més que no pas a la preservació de la integritat, la seguretat i la llibertat personals. La línia divisòria és fràgil i està condicionada per factors múltiples i complexos, però és possible traçar-la en situacions concretes en funció de criteris normatius, polítics, econòmics i socials.

CONCLUSIÓ III

1. La progressiva incorporació de l'asil i el refugi com a objecte específic de regulació i harmonització en l'espai jurídic europeu ha estat condicionada per dos factors que configuren un context polític particular a Europa: la crisi d'autoritat de la Unió Europea, i la lluita contra el terrorisme global endegada pels Estats Units d'Amèrica juntament amb alguns estats europeus.

L'asil com a objecte de regulació i gestió a escala europea ha coincidit en el temps amb l'esgotament de l'autoritat assolida per la integració europea amb l'objectiu

principalmente desde el inicio de la década de los años noventa, el régimen internacional y europeo de asilo se haya ido configurando claramente desde la perspectiva de la seguridad de los Estados y de las sociedades de acogida. Entre estos elementos se encuentran la aceleración y el alcance de los cambios en las migraciones internacionales; los efectos políticos y sociales de la globalización económica (residualización del Estado, de su capacidad de proporcionar seguridad y gestión efectiva de los fenómenos sociales, *inseguridad societal*); y la aparición o la mayor incidencia de actores no estatales y no territorializados.

El asilo ya no es percibido como un sistema válido para hacer frente a las migraciones forzadas internacionales por los riesgos para la seguridad interna de los Estados de acogida que comporta, y porqué el hecho migratorio ha dejado de ser considerado positivamente. Por este motivo, el centro de atención se ha trasladado a la cuestión de la legitimidad y la gestión del exilio de los países de origen, es decir, de la salida o el inicio del hecho migratorio, trasladándose a un segundo término la cuestión del asilo o la protección en un Estado extranjero seguro.

2. Esta relativamente nueva percepción de los fenómenos de migraciones forzadas ha tenido como consecuencia que se haya planteado cada vez más la solución a la *cuestión de los refugiados* partiendo de la responsabilidad de los Estados de origen y de la identificación y lucha contra las causas, más que desde la perspectiva de los derechos individuales de las personas que se han puesto a ellas mismas en situación de huida. La desproporción entre las dos perspectivas lleva a la regionalización de las migraciones forzadas y a la búsqueda de soluciones por parte de los Estados europeos e industrializados que externalizan la gestión de las demandas de asilo y los costes de la acogida.

Las categorías de refugiado, demandante de asilo, desplazado, protección internacional y asilo tienden a desdibujarse, así como también tiende a diluirse la distinción entre las migraciones forzadas y las migraciones en las que es determinante un cierto grado de voluntariedad, o que están más orientadas al disfrute de oportunidades económicas que a la preservación de la integridad, la seguridad y la libertad personales. La línea divisoria es frágil y está condicionada por factores múltiples y complejos, pero es posible trazarla en situaciones concretas en función de criterios normativos, políticos, económicos y sociales.

CONCLUSIÓN III

1. La progresiva incorporación del asilo y el refugio en tanto que objeto específico de regulación y armonización en el espacio jurídico europeo ha estado condicionada por dos factores que configuran un contexto político particular en Europa: la crisis de autoridad de la Unión Europea, y la lucha contra el terrorismo global encauzada por los Estados Unidos de América juntamente con algunos Estados europeos.

El asilo como objeto de regulación y gestión a escala europea ha coincidido en el tiempo con el agotamiento de la autoridad lograda por la integración europea con el

d'ultrapassar la realitat dels estats posterior a la Segona Guerra Mundial. Actualment s'està davant d'un procés de configuració política d'un *espai social europeu* que cerca el reconeixement i la legitimació de la Unió Europea a través de: la ciutadania de la Unió; la realització d'un Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia; la Carta de drets fonamentals de la Unió; i el *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa*, actualment en *stand by*. Els demandants d'asil són percebuts com a un parany per a la creació d'una *cultura societal* compartida pròpia, segons la terminologia de Will Kymlicka, i per a la configuració d'un *demos* europeu ara inexistent; i es considera que tenen una incidència negativa en la consolidació del projecte social europeu.

2. La lluita contra el terrorisme global empesa pels Estats Units d'Amèrica des dels atemptats del dia 11 de setembre de 2001 va contagiar la Unió Europea d'un paradigma securitari que es projecta en la gestió de la immigració, en la que s'inclouen les migracions forçoses i l'asil en els estats membres. L'amenaça va ser percebuda com una amenaça global, i aquesta percepció es va confirmar després amb els atemptats de Madrid de març de 2004 i de Londres de juliol de 2005. Des d'aleshores ençà, la lluita contra el terrorisme ha estat utilitzada com a pretext que justifica la reducció del respecte dels drets humans en la mesura de l'abast magnificat de l'amenaça. Aquest fet aboca a la comissió d'actes de discriminació per raó de pertinença a un determinat grup social, pel fet de ser estranger, per raó de religió (professada o presunta), o pel fet de tenir determinats trets ètnics. Aquests actes inclouen la detenció indefinida i extemporània dels demandants d'asil en alguns països, i l'aprimament de les garanties procedimentals de què disposen les persones pel que fa a la seva relació amb l'administració. La renovada primacia del paradigma de la seguretat també ha conduït a la privació de l'accés a un espai interí de protecció personal dels demandants d'asil a través de l'activitat extraterritorial de les autoritats dels estats; de l'exclusió automàtica o sistemàtica de l'entrada i/o l'admissió en un potencial país d'asil; i de l'allunyament en contradicció amb el principi de *non-refoulement* quan s'apliquen com si es tractés de presumpcions irrefutables els criteris d'*estat segur*, de *primer país d'asil* o d'*estat tercer segur*. Les estratègies estatals en aquest sentit compleixen una funció similar de *refús* o *refoulement* i són contràries als estàndards internacionals.

CONCLUSIÓ IV

1. Els estàndards internacionals sobre asil i refugi apunten cap a una presumpció segons la qual els demandants d'asil són persones que han de ser protegides en funció de la seva vulnerabilitat especial mentre no s'estableixi que són immigrants en situació il·legal. Aquesta presumpció ha estat invertida per part dels estats en la configuració dels seus règims interns, en part, condicionats pel procés d'harmonització normativa que es

objetivo de ultrapasar la realidad de los Estados posterior a la Segunda Guerra Mundial. Actualmente se está ante un proceso de configuración política de un *espacio social europeo* que busca el reconocimiento y la legitimación de la Unión Europea a través de: la ciudadanía de la Unión; la realización de un Espacio de Libertad, Seguridad y Justicia; la Carta de los derechos fundamentales de la Unión; y el *Tratado por el que se establece una Constitución para Europa*, actualmente en *stand by*. Los demandantes de asilo son percibidos como una trampa para la creación de una *cultura societal* compartida propia, en terminología de Will Kymlicka, y para la configuración de un *demos* europeo ahora inexistente; y se considera que tienen una incidencia negativa en la consolidación del proyecto social europeo.

2. La lucha contra el terrorismo global impulsada por los Estados Unidos de América desde los atentados del día 11 de septiembre de 2001 contagió a la Unión Europea de un paradigma seguritario que se proyecta en la gestión de la inmigración, en la que se incluyen las migraciones forzosas y el asilo en los Estados miembros. La amenaza fue percibida como una amenaza global, y esta percepción se confirmó después con los atentados de Madrid de marzo de 2004 y de Londres de julio de 2005. Desde entonces hasta hoy, la lucha contra el terrorismo ha sido utilizada como pretexto que justifica la reducción del respeto de los derechos humanos en la medida del alcance magnificado de la amenaza. Este hecho conduce a la comisión de actos de discriminación por razón de pertenencia a un determinado grupo social, por el hecho de ser extranjero, por razón de religión (profesada o presunta), o por el hecho de tener determinados rasgos étnicos. Estos actos incluyen la detención indefinida y extemporánea de los demandantes de asilo en algunos países, y el adelgazamiento de las garantías procedimentales de que disponen las personas en cuanto a su relación con la administración. La renovada primacía del paradigma de la seguridad también ha conducido a la privación del acceso a un espacio interino de protección personal de los demandantes de asilo a través de la actividad extraterritorial de las autoridades de los Estados; de la exclusión automática o sistemática de la entrada y/o admisión en un potencial país de asilo; y del alejamiento en contradicción con el principio de *non-refoulement* cuando se aplican como si se tratase de presunciones irrefutables los criterios de *Estado seguro*, de *primer país de asilo* o de *tercer Estado seguro*. Las estrategias estatales en este sentido cumplen una función similar de rechazo o *refoulement* y son contrarias a los estándares internacionales.

CONCLUSIÓN IV

1. Los estándares internacionales sobre asilo y refugio apuntan hacia una presunción según la cual los demandantes de asilo son personas que tienen que ser protegidas en función de su vulnerabilidad especial mientras no se determine que son inmigrantes en situación ilegal. Esta presunción ha sido invertida por parte de los Estados en la configuración de sus régimenes internos, en parte, condicionados por el proceso de

desenvolupa en el marc de la Unió Europea.

Una interpretació teleològica de la normativa i els estàndards internacionals duu a la conclusió que els demandants d'asil han de ser protegits excepte si l'examen imparcial i efectiu de la seva demanda de protecció té com a resultat la denegació del reconeixement de la qualitat de refugiat o de la concessió d'asil. L'efecte útil de les normes internacionals sobre asil i refugi requereix considerar que els demandants d'asil ho són i, en la mesura d'això han de ser protegits *fins que* aquest resultat es produueixi. A Europa aquesta presumpció s'ha invertit i, en general, es considera que els demandants d'asil no són mereixedors de protecció durant el temps que dura l'examen de la petició, i que només cal que siguin protegits si la presumpció en contra de la protecció es destrueix en una decisió favorable al refugi o a l'asil.

2. Aquests règims juridifiquen estratègies orientades a evitar assumir les conseqüències que es deriven del fet que determinades persones són sota la jurisdicció d'un estat, per exemple, en fer coincidir pel que fa al seu significat jurídic els conceptes d'*entrada en el territori* i d'*admissió en el país*, per tal d'ometre fer-se càrrec jurídicament de la presència física dels demandants d'asil en el territori dels estats. Aquest objectiu s'obté també amb la utilització de mecanismes jurídics com el de les *zones internacionals* o *de trànsit* per a fins diferents dels que servien; amb la dissociació entre *admissió* en el territori i *admissibilitat* de les demandes d'asil; o amb la distinció jurídicament interessada a més d'artificial entre *demandants d'asil* i *persones que han presentat una demanda d'asil* per tal de reconèixer determinades garanties i drets socials només als primers.

CONCLUSIÓ V

1. Les normes mínimes de les directives d'acollida i de procediments aprovades per la Comunitat Europea en el marc del programa de Tampere no atansen els estàndards mínims internacionals i europeus en relació a:

- a. La detenció o confinament dels demandants d'asil; perquè no es disposen els períodes màxims de privació de la llibertat, ni els terminis de les diferents fases de detenció, ni tampoc garanties de control judicial de les mesures que afecten la llibertat personal i deambulatòria.
- b. Les garanties de procediment; perquè no es disposen els efectes suspensius dels procediments de recurs de les decisions sobre les demandes de protecció que duen aparellada la sortida forçosa del territori dels demandants d'asil, ni normes mínimes relatives a l'exigència d'un recurs *efectiu* d'acord amb l'article 13 del Conveni europeu de drets humans, tal com ha estat interpretat per part dels seus òrgans de garantia.
- c. Els drets substantius durant el període d'acollida dels demandants d'asil, o període d'asil provisional. La directiva que preveu les normes mínimes sobre aquesta qüestió

armonización normativa que se desarrolla en el marco de la Unión Europea.

Una interpretación teleológica de la normativa y los estándares internacionales lleva a la conclusión que los demandantes de asilo deben ser protegidos excepto si el examen imparcial y efectivo de su demanda de protección tiene como resultado la denegación del reconocimiento de la condición de refugiado o de la concesión de asilo. El efecto útil de las normas internacionales sobre asilo y refugio requiere considerar que los demandantes de asilo lo son y que, en cuanto tales, deben ser protegidos *hasta que* este resultado se produzca. En Europa esta presunción se ha invertido y, en general, se considera que los demandantes de asilo no son merecedores de protección durante el tiempo que dura el examen de su petición, y que únicamente es necesario que sean protegidos si la presunción en contra de la protección se destruye en una decisión favorable al refugio o al asilo.

2. Estos regímenes juridifican estrategias orientadas a evitar asumir las consecuencias que se derivan del hecho de que determinadas personas se encuentran bajo la jurisdicción de un Estado, por ejemplo, al hacer coincidir por lo que se refiere a su significado jurídico los conceptos de *entrada en el territorio* y de *admisión en el país*, a fin de omitir hacerse cargo jurídicamente de la presencia física de los demandantes de asilo en el territorio de los Estados. Este objetivo se consigue también con la utilización de mecanismos jurídicos como el de las *zonas internacionales* o *de tránsito* para fines diferentes de aquellos para los que servían; con la dissociación entre *admisión* en el territorio y *admisibilidad* de las demandas de asilo; o con la distinción jurídicamente interesada además artificial entre *demandantes de asilo* y *personas que han presentado una demanda de asilo* con el objetivo de reconocer determinadas garantías y derechos sociales tan sólo a los primeros.

CONCLUSIÓN V

1. Las normas mínimas de las directivas de acogida y de procedimientos aprobadas por la Comunidad Europea en el marco del programa de Tampere no alcanzan los estándares mínimos internacionales y europeos en relación con:

- a. La detención o confinamiento de los demandantes de asilo; porque no se señalan los períodos máximos de privación de libertad, ni los plazos de las diferentes fases de detención, ni tampoco garantías de control judicial de las medidas que afectan a la libertad personal y deambulatoria.
- b. Las garantías de procedimiento; porque no se dispone que los procedimientos de recurso de las decisiones sobre las demandas de protección que llevan aparejada la salida forzosa del territorio de los demandantes de asilo tengan efectos suspensivos, ni normas mínimas relativas a la exigencia de un recurso efectivo de acuerdo con el artículo 13 del Convenio europeo de protección de los derechos humanos, tal como ha sido interpretado por parte de sus órganos de garantía.
- c. Los derechos substantivos durante el período de acogida de los demandantes de

estableix excepcions a l'obligació positiva dels estats de proporcionar als demandants d'asil els mitjans per a que tinguin un *nivell de vida adequat que els permeti subsistir*, en condicions normals d'acord amb el nivell de riquesa de l'estat d'asil. En el cas dels demandants d'asil que es troben en els espais fronterers, la directiva disposa que els estats poden fer excepcions a la regla que regeix per a la resta de casos, fins al límit de les *necessitats bàsiques*. D'una interpretació sistemàtica de les diferents disposicions de la directiva resulta que aquestes darreres poden no satisfer l'estàndard del *nivell de vida adequat*. Aquestes excepcions a la previsió de normes mínimes generals en la pròpia directiva consagren una discriminació per raó del país d'origen entre els diferents demandants d'asil contrària a la Convenció de Ginebra quan es tracta de refugiats, als estàndards internacionals i europeus de drets humans, i potencialment contrària al dret de no patir tractaments degradants de l'article 3 del Conveni europeu de drets humans, o al dret al respecte de la vida privada de l'article 8.

CONCLUSIÓ VI

1. Les normes europees d'harmonització, lluny de codificar els estàndards vigents en Dret internacional sobre asil i refugi, i plantejar normes mínimes europees en qüestions no cobertes per aquests estàndards sobre les que els estats poden aplicar polítiques diverses, parteixen d'una espècie de *tàbula rasa* normativa en què l'asil i els demandants d'asil depenen exclusivament d'opcions polítiques dels estats membres adoptades individualment o concertada.

L'ordenament jurídic comunitari en allò que fa referència a l'asil configura un règim normatiu que es presenta com a pràcticament autònom, que només gira entorn d'ell mateix, i que és impermeable respecte de les tendències normatives que presenten altres règims o sistemes normatius com el règim internacional del refugi i l'asil, o el sistema europeu de la protecció dels drets humans que, precisament, nodreix la protecció dels drets humans a la Unió Europea.

En la mesura que l'estàndard de protecció és més alt en aquests altres règims i sistemes en els que participen els estats membres de la Unió, aquests estats estan obligats a anar més enllà del grau de protecció dels drets substantius i de les garanties procedimentals dels demandants d'asil que estableixen les *normes mínimes* comunitàries europees. En cas contrari, els estats membres de la Unió Europea podrien trobar-se en situació de violació de drets del Conveni europeu de 1950 que s'apliquen als demandants d'asil quan es troben sota l'autoritat de l'estat, i quan l'estat es troba en disposició efectiva de garantir respecte d'ells els drets humans del Conveni.

En no ajustar-se als mínims internacionals i europeus, la normativa mínima de la

asilo, o período de asilo provisional. La directiva que prevé las normas mínimas sobre esta cuestión establece excepciones a la obligación positiva de los Estados de proporcionar a los demandantes de asilo los medios para que tengan un *nivel de vida adecuado les permita subsistir*, en condiciones normales de acuerdo con el nivel de riqueza del Estado de asilo. En el caso de los demandantes de asilo que se encuentren en los espacios fronterizos, la directiva dispone que los Estados pueden hacer excepciones a la regla que rige para el resto de casos, hasta el límite de las *necesidades básicas*. De una interpretación sistemática de las diferentes disposiciones de la directiva resulta que estas últimas pueden no satisfacer el estándar del *nivel de vida adecuado*. Estas excepciones a la previsión de normas mínimas generales en la propia directiva consagran una discriminación por razón del país de origen entre los diferentes demandantes de asilo contraria a la Convención de Ginebra cuando se trata de refugiados, a los estándares internacionales y europeos de derechos humanos, y potencialmente contraria al derecho a no sufrir tratos degradantes del artículo 3 del Convenio europeo de derechos humanos, o al derecho al respeto de la vida privada del artículo 8.

CONCLUSIÓN VI

1. Las normas europeas de armonización, lejos de codificar los estándares vigentes en Derecho Internacional sobre asilo y refugio, y plantear normas mínimas europeas en cuestiones no cubiertas por estos estándares sobre las que los Estados pueden aplicar políticas diversas, parten de una especie de *tàbula rasa* normativa en que el asilo y los demandantes de asilo dependen exclusivamente de opciones políticas de los Estados miembros adoptadas individual o concertadamente.

El ordenamiento jurídico comunitario configura, por lo que se refiere al asilo, un régimen normativo que se presenta como prácticamente autónomo, que gira sólo entorno de si mismo, y que es impermeable respecto de las tendencias normativas que presentan otros regímenes o sistemas normativos como el régimen internacional del refugio y el asilo, o el sistema europeo de la protección de los derechos humanos que, precisamente, nutre la protección de los derechos humanos en la Unión Europea.

En la medida en que el estándar de protección es más alto en estos otros regímenes y sistemas en los que participan los Estados miembros de la Unión, estos Estados están obligados a superar el grado de protección de los derechos substantivos y de las garantías procedimentales de los demandantes de asilo que establecen las *normas mínimas* comunitarias europeas. En caso contrario, los Estados miembros de la Unión Europea podrían llegar a estar en situación de violación de derechos del Convenio europeo de derechos humanos de 1950 que se aplican a los demandantes de asilo cuando se encuentran bajo la autoridad del Estado, y cuando el Estado se encuentra en disposición efectiva de garantizar en relación con ellos los derechos humanos del Convenio.

Unió Europea sobre acollida i procediments conforma un risc de *race to the bottom* col·lectiu europeu dels estats membres. Això contradiu implícitament la declaració de principis de l'article 6§2 del TUE, que també constitueix el substrat de la creació d'un Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia. El *décalage* entre els dos sistemes de dret europeus o entre dues construccions d'una *Europa de dret* augmenta, no en el sentit geogràfic, sinó polític: el Consell d'Europa es manté com a espai que garanteix la protecció dels drets humans malgrat els reptes que l'ampliació cap als països del centre i de l'est d'Europa ha suposat i suposa, i la Unió Europea es replega amb l'excusa de la Seguretat amb una dinàmica on prima l'*interès d'estat* per sobre de l'interès comunitari i del de les persones.

CONCLUSIÓ VII

1. La reducció de la noció *asil* en els ordenaments jurídics dels estats membres derivada de l'harmonització europea, i la pràctica desaparició de les figures d'*asil* humanitari o permisos d'estada o residència en el territori per idèntics motius va conduir, primer, a l'aparició d'estatuts de protecció *de facto* no formalitzats (per exemple, autoritzacions d'estada sense garanties d'acollida, o suspensions indefinides de l'allunyament sense permisos d'estada facilitadors de la configuració d'un projecte de vida o del gaudi dels drets socials bàsics) i; després, a una nova harmonització de les formes de protecció que van passar a ser anomenades *subsidiàries*.

La protecció subsidiària (*subsidiària* de la noció *asil* entesa en la seva accepció estricta de protecció territorial dels refugiats) és en realitat l'*asil* que els estats concedien a persones que no complien els requisits per ser considerades com a refugiades en el sentit de la Convenció de Ginebra, però que mereixien ser protegides per altres motius. Aquest moviment d'ampliació del concepte d'*asil*, malgrat que ara s'empri la noció de *protecció subsidiària* en el context de la Unió Europea, obedeix essencialment a la necessitat de complir els estàndards de protecció que l'ordre públic europeu disposa per a les persones, entre les quals es troben els demandants d'*asil* que no són refugiats. La reducció de l'*asil* a escala comunitària europea, en definitiva, ha estat compensada per la *protecció subsidiària* de resultes de les exigències de l'ordre públic europeu dels drets humans. Aquesta proporciona un contingut propi a l'*asil* que es deriva de la interpretació que els òrgans de garantia del Conveni europeu de 1950 donen a alguns dels seus preceptes i que configura una protecció *de retruc* a persones a qui es posa en risc de patir tractaments contraris a determinats drets.

2. La substitució de l'*asil* que va més enllà de donar una dimensió territorial al refugi per la *protecció subsidiària* no ha estat però un canvi únicament de caràcter terminològic. L'assimilació de l'*asil* a la protecció territorial del *refugiat* dilueix el component discrecional del primer alhora que contribueix a fer que sembli justificat preveure

Al no ajustarse a los mínimos internacionales y europeos, la normativa mínima de la Unión Europea sobre acogida y procedimientos conforma un riesgo de *race to the bottom* colectivo europeo de los Estados miembros. Ello contradice implícitamente la declaración de principios del artículo 6§2 del TUE, que también constituye el substrato de la creación de un espacio de Libertad, Seguridad y Justicia. El *décalage* entre los dos sistemas de derecho europeos o entre dos construcciones de una Europa de Derecho aumenta, no en el sentido geográfico, sino político: el Consejo de Europa se mantiene en tanto en cuanto espacio que garantiza la protección de los derechos humanos a pesar de los retos que la ampliación hacia los países del Centro y el Este de Europa ha supuesto y supone, y la Unión Europea se repliega con la excusa de la Seguridad con una dinámica donde prima el *interés de Estado* por encima del interés comunitario y del de las personas.

CONCLUSIÓN VII

1. La reducción de la noción *asilo* en los ordenamientos jurídicos de los Estados miembros derivada de la armonización europea, y la práctica desaparición de las figuras de asilo humanitario o permisos de estancia o residencia en el territorio por idénticos motivos condujo, primero, a la aparición de estatutos de protección *de facto* no formalizados (por ejemplo, autorizaciones de estancia sin garantías de acogida, o suspensiones indefinidas del alejamiento sin permisos de estancia aptos para la configuración de un proyecto de vida o el disfrute de los derechos sociales básicos) y, después, a una nueva armonización de las formas de protección que pasaron a ser calificadas como *subsidiarias*.

La protección subsidiaria (*subsidiaria* de la noción *asilo* entendida en su acepción estricta de protección territorial de los refugiados) es en realidad el asilo que los Estados concedían a personas que no cumplían los requisitos para ser consideradas como refugiadas en el sentido de la Convención de Ginebra pero que merecían ser protegidas por otros motivos. Este movimiento de ampliación del concepto de asilo, aunque ahora se utilice la noción de *protección subsidiaria* en el contexto de la Unión Europea, obedece esencialmente a la necesidad de cumplir con los estándares de protección que el orden público europeo establece para las personas, entre las cuales se encuentran los demandantes de asilo que no son refugiados. La reducción del *asilo* a escala comunitaria europea, en definitiva, ha sido compensada por la *protección subsidiaria* resultante de las exigencias del orden público europeo de los derechos humanos. Ésta proporciona un contenido propio al asilo que se deriva de la interpretación que los órganos de garantía del Convenio europeo de 1950 dan a algunos de sus preceptos y que configura una protección de rebote a personas a quienes se pone en riesgo de sufrir tratos contrarios a determinados derechos.

2. La substitución del *asilo* que ultrapasa la dimensión territorial del refugio por la *protección subsidiaria* no ha sido, de todos modos, un cambio meramente terminológico. La asimilación del *asilo* a la protección territorial del *refugiado* diluye el componente

mecanismes que es presenten com a purament humanitaris. En certa forma s'escamoteja en el cas de la protecció subsidiària la component d'obligatorietat que per als estats comporta en els supòsits individuals la configuració d'un ordre jurídic en la comunitat internacional que té com a principi fonamental la protecció dels drets humans. El canvi entre l'asil *humanitari* i la protecció subsidiària ha permès crear estatuts de protecció socialment menys consolidats, amb menys garanties i més inestables.

CONCLUSIÓ VIII

1. L'ordre públic europeu dels drets humans també té incidència en el respecte de les garanties procedimentals dels demandants d'asil. La Directiva 2005/85/CE sobre normes mínimes relatives als procediments que han d'aplicar els estats membres per concedir o retirar la condició de refugiat estableix que aquests han d'establir, quan sigui menester, normes que regulin determinades qüestions per configurar un dret a un recurs efectiu tot conformant-se a les seves *obligacions internacionals* (article 39§2). Una d'aquestes qüestions és si el recurs del què disposen els demandants d'asil que entren dins de l'àmbit d'aplicació de la directiva té o no té efectes suspensius de l'allunyament, és a dir, si té per efecte permetre que els sol·licitants romanguin en l'estat membre de què es tracti a l'espera del seu resultat i, en cas que no tingui aquest efecte, si hi ha cap possibilitat d'adoptar *mesures cautelars o de protecció*.

Els estats membres de la Unió Europea, independentment de la cautela formal de la directiva preveint que han de complir les seves *obligacions internacionals*, en la mesura que són parts del Consell d'Europa, no poden disposar que el recurs contra una decisió sobre asil no sigui suspensiu de l'allunyament, com a mínim, en la primera instància jurisdiccional. La noció de *recurs efectiu* té un contingut específic en l'ordre públic europeu dels drets humans que es configura en aquest cas a través de la normativa del Consell d'Europa i de la interpretació que fan els òrgans de garantia del Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals. En aquest sentit, el Tribunal europeu de drets humans ha interpretat la noció de *recurs efectiu* com a comportant efectes suspensius de l'allunyament en casos de persones estrangeres que es trobaven protegides en estats parts.

CONCLUSIÓ IX

1. No es preveu específicament en el Conveni europeu de drets humans i llibertats fonamentals o en els seus protocols addicionals ni l'asil ni el refugi ni l'estatut jurídic dels

discrecional del primero a la vez que contribuye a hacer que parezca justificado prever mecanismos que se presentan como puramente humanitarios. En cierto modo se hurta en el caso de la protección subsidiaria el componente de obligatoriedad que para los Estados supone en los supuestos individuales la configuración de un orden jurídico en la comunidad internacional que tiene como principio fundamental la protección de los derechos humanos. El cambio entre el asilo *humanitario* y la protección subsidiaria ha permitido crear estatutos de protección socialmente menos consolidados, con menos garantías y más inestables.

CONCLUSIÓN VIII

1. El orden público europeo de los derechos humanos también tiene incidencia en el respeto de las garantías procedimentales de los demandantes de asilo. La Directiva 2005/85/CE sobre normas mínimas relativas a los procedimientos que deben aplicar los Estados miembros para conceder o retirar la condición de refugiado establece que éstos tienen que establecer, cuando sea necesario, normas que regulen determinadas cuestiones para configurar un derecho a un recurso efectivo de conformidad con sus *obligaciones internacionales* (artículo 39§2). Una de estas cuestiones es si el recurso del que disponen los demandantes de asilo que entran en el ámbito de aplicación de la directiva tiene o no tiene efectos suspensivos del alejamiento, es decir, si tiene por efecto *permitir que los solicitantes permanezcan en el Estado miembro de que se trate en espera de su resultado* y, en el caso de que no tenga este efecto, si hay alguna posibilidad de adoptar *medidas cautelares o de protección*.

Los Estados miembros de la Unión Europea, independientemente de la cautela formal de la directiva previendo que tienen que cumplir con sus *obligaciones internacionales*, en la medida en que son partes de Consejo de Europa, no pueden disponer que el recurso contra una decisión sobre asilo no sea suspensivo del alejamiento, como mínimo, en la primera instancia jurisdiccional. La noción de *recurso efectivo* tiene un contenido específico en el orden público europeo de los derechos humanos que se configura en este caso a través de la normativa del Consejo de Europa y de la interpretación que hacen los órganos de garantía del Convenio europeo de protección de los derechos humanos y de las libertades fundamentales. En este sentido, el Tribunal europeo de derechos humanos ha interpretado la noción de *recurso efectivo* como comportando los efectos suspensivos del alejamiento en casos de personas extranjeras que se encontraban protegidas en Estados partes.

CONCLUSIÓN IX

1. Ni en el Convenio europeo de derechos humanos y libertades fundamentales ni en sus protocolos adicionales se prevé específicamente el asilo, el refugio o el estatuto

demandants d'asil. Aquests instruments tampoc preveuen expressament que els estats tenen l'obligació de no refusar o no expulsar persones del seu territori en cas de risc de violació d'alguns dels seus drets en països de destí no parts en el Conveni. Això no obstant, amb la interpretació que els òrgans de garantia han fet, sobretot de l'article 3 (però també de l'article 8), s'ha anat reduint considerablement la competència discrecional dels estats de decidir sobre l'entrada, l'estada i l'allunyament dels estrangers demandants d'asil en el seu territori. A través d'una intensa tasca d'interpretació i aplicació jurisprudencial dels preceptes del Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals i dels seus Protocols addicionals, el Tribunal europeu de drets humans ha establert un mur de contenció a les polítiques dels estats europeus de devaluació de l'estatut de drets i garanties jurídiques dels demandants d'asil.

La interpretació del Tribunal europeu de drets humans, d'altra banda, ha estat evolutiva i ha anat perfilant progressivament uns estàndards de protecció que limiten actuacions de les autoritats estatals en qüestions susceptibles d'interpretacions diverses com l'exigència d'individualització del risc en contextos de perill generalitzat, la valoració de la vulnerabilitat personal intrínseca, o l'apreciació de les proves i les dades que obren en poder de les autoritats decisòries en les sol·licituds d'asil.

2. La condició de demandant d'asil o de refugiat és tinguda en compte per part dels òrgans de garantia del Conveni europeu de protecció dels drets humans a l'hora de protegir persones estrangeres que es troben en una situació de vulnerabilitat especial. La protecció que tenen els demandants d'asil, pel fet de ser-ho, en el sistema europeu de protecció dels drets humans és més gran que la dels altres estrangers que són sota la jurisdicció d'un estat part en el Conveni. Per als demandants d'asil, el fet de trobar-se sota la jurisdicció d'un dels estats parts en el Conveni constitueix un asil provisional.

Hom està lluny encara de poder afirmar que fruit de la interpretació dels òrgans de garantia del Conveni ja s'ha configurat un estatut jurídic complert dels demandants d'asil, obligatori per als estats membres del Consell d'Europa. Malgrat això, es pot afirmar que la condició de demandant d'asil no és indiferent en la protecció que ofereix el Conveni i els seus Protocols, i que hi ha ja algunes línies genèriques d'aquest estatut en la jurisprudència del Tribunal europeu de drets humans que van més enllà de la resolució dels casos concrets. Aquesta conclusió es justifica en el rol que la qualitat de demandant d'asil té en els afers resolts pel Tribunal, tant en l'aplicació de l'article 3 que proporciona una protecció més àmplia que la del *non-refoulement* dels refugiats, com en l'aplicació de l'article 5 en casos de detenció, o de l'article 13 pel que fa al dret a un recurs efectiu. La qualitat de demandant d'asil determina la protecció de determinades persones estrangeres en virtut del Conveni amb un abast que excedeix, d'altra banda, els supòsits de protecció subsidiària recollits per les normes d'harmonització europees.

jurídico de los demandantes de asilo. Estos instrumentos tampoco prevén expresamente que los Estados tengan la obligación de no rechazar o no expulsar personas de su territorio en caso de riesgo de violación de alguno de sus derechos en países de destino no partes en el Convenio. Ello no obstante, con la interpretación que los órganos de garantía han hecho, sobre todo del artículo 3 (aunque también del artículo 8), se ha ido reduciendo considerablemente la competencia discrecional de los Estados para decidir sobre la entrada, la estancia y el alejamiento de los demandantes de asilo en su territorio. A través de una intensa tarea de interpretación y de aplicación jurisprudencial de los preceptos del Convenio europeo para la protección de los derechos humanos y de sus Protocolos adicionales, el Tribunal Europeo de Derechos Humanos ha establecido un muro de contención a las políticas de los Estados europeos de devaluación del estatuto de derechos y garantías jurídicas de los demandantes de asilo.

La interpretación del Tribunal Europeo de Derechos Humanos, por otra parte, ha sido evolutiva y ha ido perfilando progresivamente unos estándares de protección que limitan las actuaciones de las autoridades estatales en cuestiones susceptibles de interpretaciones diversas como la exigencia de individualización del riesgo en contextos de peligro generalizado, la valoración de la vulnerabilidad personal intrínseca, o la apreciación de las pruebas y los datos que obran en poder de las autoridades decisorias en las solicitudes de asilo.

2. La condición de demandante de asilo o de refugiado es tenida en cuenta por parte de los órganos de garantía del Convenio europeo de protección de los derechos humanos a la hora de proteger a personas extranjeras que se encuentran en una situación de vulnerabilidad especial. La protección que tienen los demandantes de asilo, por el hecho de serlo, en el sistema europeo de protección de los derechos humanos es mayor que la de los otros extranjeros que se encuentran bajo la jurisdicción de un Estado parte en el Convenio. Para los demandantes de asilo, el hecho de encontrarse bajo la jurisdicción de uno de los Estados partes constituye un asilo provisional.

Aún se está lejos de poder afirmar que fruto de la interpretación de los órganos de garantía del Convenio ya se ha configurado un estatuto jurídico completo de los demandantes de asilo, obligatorio para los Estados miembros del Consejo de Europa. Ello no obstante, se puede afirmar que la condición de demandante de asilo no es indiferente en la protección que proporciona el Convenio y sus Protocolos, y que ya hay algunos rasgos genéricos de este estatuto en la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos que trascienden la resolución de los casos concretos. Esta conclusión se justifica por el rol que la cualidad demandante de asilo tiene en asuntos resueltos por parte del Tribunal, tanto en la aplicación del artículo 3 que proporciona una protección más amplia que la del *non-refoulement* de los refugiados, como en la aplicación del artículo 5 en casos de detención, o del artículo 13 por lo que se refiere a un recurso efectivo. La cualidad de demandante de asilo determina la protección de determinadas personas extranjeras en virtud del Convenio europeo con un alcance que excede, por otro lado, el de los supuestos de protección

CONCLUSIÓ X

1. La creació d'un estàndard europeu per a la protecció dels demandants d'asil s'ha nodrit en bona part d'instruments universals de dret internacional i de la interpretació que les més altes instàncies internacionals n'han fet. En aquest sentit, per exemple, la doctrina modulada del TEDH al respecte de l'abast de la *jurisdicció* de l'estat (determinant de l'àmbit d'aplicació del Conveni europeu de protecció dels drets humans) a la sentència *Issa i altres contra Turquia* de novembre de 2004 recull en part la interpretació que d'aquest concepte estableix la opinió consultiva de la Cort Internacional de Justícia de juliol de 2004 sobre les *conseqüències jurídiques de la construcció d'un mur en el territori palestí ocupat*.

En l'aplicació del dret de no patir tortura ni tractaments inhumans o degradants de l'article 3 del Conveni europeu, d'altra banda, el TEDH també ha transcendit la lletra del precepte per apropar-se a una interpretació dinàmica de textos convencionals més moderns, com la Convenció contra la tortura de 1984. Així ha estat, per exemple, en la interpretació de l'article 3 com incloent drets procedimentals per part de les presumpcions víctimes de maltractaments (pràcticament en el mateix sentit en què es preveuen a l'article 12 de la Convenció contra la tortura), o com implicant el dret dels demandants d'asil de no ser expulsats (com es preveu en el cas de risc de tortura en l'article 3 de la Convenció de 1984).

Aquest exercici de convergència per via interpretativa dels preceptes internacionals que tenen el mateix objecte ha tingut per efecte l'ampliació de l'abast de la protecció internacional. El Tribunal europeu de drets humans no s'ha sostret però a fer una interpretació autònoma i original d'aquells elements distintius que caracteritzen el sistema europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals.

2. Alhora, els avenços interpretatius també han estat represos per altres instàncies internacionals, com el Comitè de drets humans, que s'afegí formalment a la protecció del dret de no ser expulsat en cas de risc de ser sotmès a tortura o a tractaments inhumans o degradants a partir d'inicis dels anys noranta; o com el Comitè contra la tortura, que en el cas *Mutombo* prenia el testimoni de la sentència *Vilvarajah* del Tribunal europeu de drets humans (tres anys més tard d'aquesta) per exigir la individualització del risc en el cas de contextos de violència generalitzada.

En aquesta darrera qüestió, l'estàndard de prova aplicat per part del Comitè contra la tortura quan la situació en l'estat de destí és un quadre de violacions massives de drets humans és menys exigent que el del Tribunal europeu de drets humans en supòsits similars. En principi, per tant, si el risc en l'estat de destí entra clarament dins de la definició de tortura de la Convenció de 1984, és a dir, entre d'altres coses està infligida per persones amb autoritat estatal, l'opció més eficaç per a una eventual víctima seria la

subsidiaria recogidos por las normas de armonización europeas.

CONCLUSIÓN X

1. La creación de un estándar europeo para la protección de los demandantes de asilo se ha alimentado en buena parte de instrumentos universales de derecho internacional y de la interpretación que las más altas instancias internacionales han hecho de ellos. En este sentido, por ejemplo, la doctrina modulada del TEDH al respecto del alcance de la *jurisdicción* del Estado (determinante del ámbito de aplicación del Convenio europeo de protección de los derechos humanos) en la sentencia *Issa y otros contra Turquía* de noviembre de 2004 recoge en parte la interpretación que estableció de este concepto la opinión consultiva de la Corte Internacional de Justicia de julio de 2004 *sobre las consecuencias jurídicas de la construcción de un muro en el territorio palestino ocupado*.

Al aplicar el derecho de no ser sometido a tortura ni a tratos inhumanos o degradantes del artículo 3 del Convenio europeo, por otra parte, el TEDH también ha ido más allá del sentido literal del precepto para aproximarse a una interpretación dinámica de textos convencionales más modernos, como la Convención contra la Tortura de 1984. Así ha sido, por ejemplo, en la interpretación del artículo 3 como incluyendo derechos procedimentales por parte de las víctimas presuntas de maltratos (prácticamente en el mismo sentido en que se prevén en el artículo 12 de la Convención contra la Tortura), o como implicando el derecho de los demandantes de asilo de no ser expulsados (como se prevé en caso de riesgo de tortura en el artículo 3 de la Convención de 1984).

Este ejercicio de convergencia por vía interpretativa de los preceptos internacionales que tienen el mismo objeto ha tenido por efecto la ampliación del alcance de la protección internacional. El Tribunal Europeo de Derechos Humanos no ha evitado, no obstante, hacer una interpretación autónoma y original de aquellos elementos distintivos que caracterizan el sistema europeo para la protección de los derechos humanos y las libertades fundamentales.

2. Del mismo modo, los avances interpretativos también han sido retomados por otras instancias jurisdiccionales, como el Comité de derechos humanos, que incorporó formalmente la protección del derecho a no ser expulsado en caso de riesgo de ser sometido a tortura o a tratos inhumanos o degradantes a partir de inicios de los años noventa; o como el Comité contra la tortura, que en el caso *Mutombo* tomaba el testigo de la sentencia *Vilvarajah* del Tribunal Europeo de Derechos Humanos (tres años más tarde que ésta) para exigir la individualización del riesgo en el caso de contextos de violencia generalizada.

En esta última cuestión, el estándar de prueba aplicado por parte del Comité contra la tortura cuando la situación en el Estado de destino es un cuadro de violaciones masivas de derechos humanos es menos exigente que la del Tribunal Europeo de Derechos Humanos en supuestos similares. En principio, por tanto, si el riesgo en el Estado de destino entra

presentació d'una comunicació individual davant del Comitè contra la tortura. Aquesta valoració, però, és més matisada des de les sentències del TEDH en els casos *Mamatkulov i altres contra Turquia* de 2003 i *N. contra Finlàndia* de 2005. En el primer cas, perquè les mesures provisionals del Tribunal han passat a ser considerades per aquest com a obligatòries d'acord amb l'article 34 del Conveni i, en el segon, perquè el requisit de la individualització del risc es matisa, amb la qual cosa l'estàndard de prova tendeix a alinear-se amb el del Comitè contra la tortura.

Pel que fa a la naturalesa jurídica de les mesures provisionals, des de fa poc, el Comitè contra la tortura sembla prendre el testimoni del TEDH per fer derivar efectes obligatoris del precepte convencional que preveu el dret dels particulars de presentar demandes o, tènicament, *comunicacions*.

L'estàndard de protecció dels diferents sistemes europeus i internacionals tendeix, per tant, en general, a harmonitzar-se per via interpretativa.

CONCLUSIÓ XI

1. L'asil provisional ja no pot ser considerat exclusivament o principal un acte positiu dependent de decisions polítiques discrecionals dels estats. Malgrat això, els estats europeus encara plantegen les seves estratègies polítiques relatives a l'asil de la mateixa manera com acaren les polítiques d'immigració o relatives a la seguretat interior, com si fos possible assimilar els principis que les regeixen o fusionar-les des de la perspectiva de l'interès de l'estat. Aquestes estratègies polítiques es traslladen, s'estenen i es magnifiquen a través dels mecanismes tendencialment harmonitzadors de la Unió Europea. El dret d'asil, però, ja no és únicament un dret-potestat de l'estat que s'actualitza quan una persona té la qualitat de refugiat o per raons humanitàries. Terminològicament, aquesta resistència a l'assumpció del concepte jurídic *asil* s'expressa amb una definició d'aquesta noció en els instruments de dret comunitari que restringeix el seu significat normatiu a l'accepció estricta de protecció territorial concedida als refugiats.

CONCLUSIÓ XII

1. El fracàs relatiu dels sistemes d'allunyament de les persones no admeses a entrar en la comunitat a títol de refugiats o asilats ha augmentat la tensió del fet migratori a les fronteres, per tal de forçar la no aplicació de les garanties jurídiques que configuren un dret dels demandants d'asil de no ser expulsats. L'exclusió de la suposada comunitat d'accollida es trasllada des de dins del país a la frontera d'entrada. Això ha fet que en els sistemes interns d'asil s'hagin tergiversat conceptes com *frontera*, *entrada* en el territori o

claramente dentro de la definición de tortura de la Convención de 1984, es decir, entre otras cosas, está infligida por personas con autoridad estatal, la opción más eficaz para una eventual víctima sería la presentación de una comunicación individual ante el Comité contra la tortura. Esta valoración, no obstante, debe ser matizada desde las sentencias del TEDH en los casos *Mamatkulov y otros contra Turquía* de 2003 y *N. contra Finlandia* de 2005. En el primer caso, porque las medidas provisionales del Tribunal han pasado a ser consideradas por éste como obligatorias de acuerdo con el artículo 34 del Convenio y, en el segundo, porque el requisito de la individualización del riesgo se matiza, con lo cual, el estándar de prueba tiende a alinearse con el del Comité contra la tortura.

En cuanto a la naturaleza jurídica de las medidas provisionales, desde hace poco tiempo, el Comité contra la tortura parece retomar el testigo del TEDH para hacer derivar efectos obligatorios del precepto convencional que prevé el derecho de los particulares de presentar demandas o, técnicamente, *comunicaciones*.

El estándar de protección de los diferentes sistemas europeos e internacionales tiende, por tanto, en general, a armonizarse por vía interpretativa.

CONCLUSIÓN XI

1. El asilo provisional ya no puede ser considerado exclusiva o principalmente un acto positivo que depende de decisiones políticas discrecionales de los Estados. Aún así, los Estados europeos aún plantean sus estrategias políticas relativas al asilo del mismo modo como se enfrentan las políticas de inmigración o las relativas a la seguridad interior, como si fuese posible asimilar los principios que las rigen o fusionarlas desde la perspectiva del interés del Estado. Estas estrategias políticas se trasladan, se extienden y se magnifican a través de mecanismos tendencialmente armonizadores de la Unión Europea. El derecho de asilo, no obstante, ya no es únicamente un derecho-potestad del Estado que se actualiza cuando una persona tiene la cualidad de refugiado o por razones humanitarias. Terminológicamente, esta resistencia a la asunción del concepto jurídico *asilo* se expresa con una definición de esta noción en los instrumentos de derecho comunitario que restringe su significado normativo a la acepción estricta de protección territorial concedida a los refugiados.

CONCLUSIÓN XII

1. El fracaso relativo de los sistemas de expulsión de las personas no admitidas a entrar en la comunidad a título de refugiados o asilados ha aumentado la tensión del hecho migratorio en las fronteras, para forzar la no aplicación de las garantías jurídicas que configuran un derecho de los demandantes de asilo de no ser expulsados. La exclusión de la supuesta comunidad de acogida se traslada desde dentro del país a la frontera de entrada. Esto ha hecho que en los sistemas internos de asilo se hayan tergiversado conceptos como

demandant d'asil a través de ficcions jurídiques que tenen per objectiu precisament l'escamoteig de les garanties assolides amb la consolidació de sistemes de dret que tenen la persona i la seva dignitat com un dels seus objectius. Aquestes ficcions jurídiques permeten no aplicar garanties jurídiques fonamentals a situacions de fet que entren dins del seu àmbit d'aplicació. Per aquest motiu cal reprendre la perspectiva de quina és la situació

de fet del demandant d'asil (en frontera, més ençà d'aquesta dins del país, en el mar, etc.), qui n'és responsable, o qui exerceix autoritat sobre ella, i aplicar en conseqüència el Dret, més enllà de qualificacions jurídiques derivades d'estratègies polítiques que es traslladen a les normatives internes.

El dret dels demandants d'asil de no ser allunyats del territori quan tenen un temor fonamentat de persecució, el risc de patir tortura o tractaments, inhumans o degradants, o el risc de ser sotmesos a una denegació flagrant de justícia, és aplicable en cas de denegació d'entrada quan aquesta té lloc a la frontera o en espais sotmesos a la jurisdicció territorial de l'estat. Des d'aquest punt de vista, en aquest casos, la qualificació de no admissió per inaplicar les garanties en cas d'allunyament no justifica la devolució o el *refoulement*.

CONCLUSIÓ XIII

1. El dret dels demandants d'asil que es troben en el territori d'un estat membre de la Unió Europea de no ser allunyats està previst o resulta de previsions de quatre instruments internacionals: la Convenció de Ginebra de 1951, el Pacte de drets civils i polítics, la Convenció contra la tortura i el Conveni europeu de drets humans. Els òrgans internacionals d'interpretació i aplicació propis dels tres últims creen un corpus jurídic que desenvolupa les seves previsions i, així, també el dret dels demandants d'asil de ser protegits en els estats sota la jurisdicció de qui es troben a través de mecanismes de queixa individual. Les decisions adoptades per aquests òrgans, però, només poden tenir per conseqüència la no devolució o la no expulsió de les víctimes virtuals de tractaments contraris als preceptes dels instruments internacionals. Suposen, per tant, la creació d'una nova categoria d'asilats *de facto* en tant que inexpulsables.

La garantia del dret de no ser torturat o sotmès a tractaments inhumans o degradants únicament evita l'allunyament envers un estat determinat. L'estat d'asil provisional sempre pot cercar altres estats per executar l'expulsió. Amb tot, en el cas dels demandants d'asil, l'asil provisional prové de la força jurídica obligatòria del principi de *non-refoulement* que en el dret internacional transcendeix ja les seves previsions convencionals.

2. La Convenció de Ginebra de 1951, a diferència del Pacte de drets civils i polítics, Convenció contra la tortura i el Conveni europeu de drets humans, permet el reconeixement d'un estatut jurídic internacional amb projecció externa que, en general, dóna lloc a un asil formalitzat en els estats on es produeix aquest reconeixement.

frontera, entrada en el territorio o demandante de asilo a través de ficciones jurídicas que tienen por objetivo precisamente la privación de las garantías logradas con la consolidación de sistemas de Derecho que tienen a la persona y su dignidad como uno de sus objetivos. Estas ficciones jurídicas permiten no aplicar garantías jurídicas fundamentales a situaciones de hecho que entran en su ámbito de aplicación. Por este motivo es necesario retomar la perspectiva de cuál es la situación de hecho de los demandantes de asilo (en frontera, más acá de ésta en el interior del país, en el mar, etc.), quién es responsable de ella, o quién ejerce autoridad sobre ella, y aplicar en consecuencia el Derecho, independientemente de calificaciones jurídicas derivadas de estrategias políticas que son trasladadas a las normativas internas.

El derecho de los demandantes de asilo de no ser expulsados del territorio cuando tienen un temor fundado de sufrir persecución, sufren el riesgo de ser sometidos a tortura o a tratos inhumanos o degradantes, o el riesgo de ser sometidos a una denegación flagrante de justicia es aplicable en caso de denegación de entrada cuando ésta tiene lugar en la frontera o en espacios sometidos a la jurisdicción territorial del Estado. Desde este punto de vista, en estos casos, la calificación de no admisión para inaplicar las garantías en caso de expulsión no justifica la devolución o el *refoulement*.

CONCLUSIÓN XIII

1. El derecho de los demandantes de asilo que se encuentran en el territorio de un Estado miembro de la Unión Europea de no ser expulsados esta previsto o resulta de previsiones de cuatro instrumentos internacionales: la Convención de Ginebra de 1951, el Pacto Internacional de derechos civiles y políticos, la Convención contra la tortura y el Convenio europeo de derechos humanos. Los órganos internacionales de interpretación y aplicación propios de los tres últimos crean un corpus jurídico que desarrolla sus previsiones y, así, también el derecho de los demandantes de asilo de ser protegidos en los Estados bajo la jurisdicción de quienes se encuentran a través de mecanismos de queja individual. Las decisiones adoptadas por estos órganos, no obstante, únicamente pueden tener por consecuencia la no devolución o la no expulsión de las víctimas virtuales de tratos contrarios a los preceptos de los instrumentos internacionales. Suponen, por tanto, la creación de una nueva categoría de asilados *de facto* en tanto que inexpulsables.

La garantía del derecho de no ser torturado o sometido a tratos inhumanos o degradantes únicamente evita el alejamiento hacia un Estado determinado. El Estado de asilo provisional siempre puede buscar otros Estados para ejecutar la expulsión. Con todo, en el caso de los demandantes de asilo, el asilo provisional proviene de la fuerza jurídica obligatoria del principio *non-refoulement* que en el derecho internacional transciende ya sus previsiones convencionales.

2. La Convención de Ginebra de 1951, a diferencia del Pacto de derechos civiles y políticos, la Convención contra la tortura y del Convenio europeo de derechos humanos,

Alguns dels estats membres de la Unió Europea, a través de l'exercici de la funció d'interpretació i aplicació han anat modulant i adaptant el concepte convencional de refugiat a algunes de les noves situacions de necessitat de protecció i de vulnerabilitat especial, sobretot a través de l'activitat jurisdiccional. Malgrat que la Convenció de Ginebra no pugui arribar a atansar totes aquestes noves situacions, continua sent un instrument útil per fer garantir un estatut jurídic internacional amb un contingut substantiu estable a persones que es troben sota la jurisdicció d'un estat, i tenen necessitat de protecció derivada del fet que són víctimes potencials de persecució. A més a més, el principi de *non-refoulement*, que s'inscriu en el seu article 33, és una de les bases essencials del dret a un asil provisional dels demandants d'asil, siguin o no refugiats.

El fet que la Convenció de Ginebra no sigui aplicable a totes les situacions de necessitat de protecció no la fa menys apte per acarar la qüestió dels demandants d'asil. Únicament posa de manifest la interrelació existent entre els instruments de protecció dels drets humans i esperona el seu enriquiment mutu. Els demandants d'asil estan cridats a ser uns beneficiaris privilegiats d'aquesta imbricació per la condició especial de persones que, per la connexió que s'ha establert amb un estat del que no són nacionals, actualitzen en ell la responsabilitat solidària ordenada de la comunitat internacional.

permite el reconocimiento de un estatuto jurídico internacional con proyección externa que, en general, da lugar a un asilo formalizado en los Estados en que se produce este reconocimiento.

Algunos de los Estados miembros de la Unión Europea, a través del ejercicio de la función de interpretación y de aplicación han ido modulando y adaptando el concepto convencional de refugiado a algunas de las nuevas situaciones de necesidad de protección y de vulnerabilidad especial, sobre todo a través de la actividad jurisdiccional. Aunque la Convención de Ginebra no pueda llegar a cubrir todas estas nuevas situaciones, continua siendo un instrumento útil para hacer que se garantice un estatuto jurídico internacional con un contenido substantivo estable a personas que se encuentran bajo la jurisdicción de un Estado, y tienen necesidad de protección derivada del hecho de que son víctimas potenciales de persecución. Además, el principio de *non-refoulement*, que se inscribe en su artículo 33, es una de las bases esenciales del derecho a un asilo provisional de los demandantes de asilo, sean o no refugiados.

El hecho de que la Convención de Ginebra no sea aplicable a todas las situaciones de necesidad de protección no la hace menos apta para hacer frente a la cuestión de los demandantes de asilo. Únicamente pone de manifiesto la interrelación existente entre los instrumentos de protección de los derechos humanos e incita a su enriquecimiento mutuo. Los demandantes de asilo están llamados a ser unos beneficiarios privilegiados de esta imbricación por la condición especial de personas que, por la conexión que se ha establecido con un Estado del que no son nacionales, actualizan en él la responsabilidad solidaria ordenada de la comunidad internacional.

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ

BIBLIOGRAFIA: I. DRET INTERNACIONAL PÚBLIC. a. *Obres generals.* b. *Refugi.* c. *Protecció internacional.* d. *Asil.* e. *Demandants d'asil.* f. *Migracions.* g. *Estrangers.* h. *Drets Humans.* i. *Expulsió/Allunyament.* j. *Jurisdicció i competència de l'estat.* k. *Responsabilitat Internacional.* l. *Qüestions de Dret internacional públic.* II. DRET EUROPEU DELS DRETS HUMANS. a. *Obres generals.* b. *Drets protegits.* c. *Asil.* d. *Demandants d'asil.* e. *Estrangers.* f. *Qüestions de dret europeu dels drets humans.* III. DRET COMUNITARI I DRET DE LA UNIÓ EUROPEA. a. *Obres generals.* b. *Schengen.* c. *Cooperació en afers de justícia i d'interior.* d. *Llibertat de circulació.* e. *Espai de Llibertat Seguretat i Justícia.* f. *Política d'asil.* g. *Política d'immigració.* h. *Protecció dels drets fonamentals.* i. *Sobre la integració europea i sobre l'ordenament jurídic europeu.* IV. ORDRES JURÍDICS ESTATALS. 1. *Estats de la Unió Europea en general.* 2. *Alemanya.* 3. *Bèlgica.* 4. *Espanya.* 5. *França.* 6. *Itàlia.* 7. *Regne Unit.* 8. *Altres estats no membres de la Unió Europea.* V. RELACIONS INTERNACIONALS.

DOCUMENTACIÓ: I. DRET INTERNACIONAL PÚBLIC. A. Normativa i Fonts. a. *Convenis internacionals i actes connexos.* b. *Dret derivat i doctrina de les Nacions Unides.* c. *Forts i documentació.* B. Jurisprudència. a. *Cort Internacional de Justícia.* b. *Cort Permanent de Justícia Internacional.* c. *Tribunal Permanent d'Arbitratge.* d. *Comitè de Drets Humans.* e. *Comitè contra la tortura.* f. *Altres tribunals o òrgans jurisdiccionals internacionals.* II. DRET EUROPEU DELS DRETS HUMANS. A. Normativa. a. *Convenis internacionals.* b. *Dret derivat del Consell d'Europa.* B. Jurisprudència. a. *Comissió Europea de drets humans.* b. *Tribunal europeu de drets humans.* c. *Forts i documentació.* III. DRET COMUNITARI I DRET DE LA UNIÓ EUROPEA. A. Normativa. a. *Dret originari.* b. *Convenis internacionals.* c. *Dret derivat.* d. *Activitat normativa d'institucions i òrgans.* B. Jurisprudència. *Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees.* IV. ORDRES JURÍDICS ESTATALS. 1. *Alemanya.* 2. *Bèlgica.* 3. *Espanya.* 4. *França.* 5. *Itàlia.* 6. *Regne Unit.* 7. *Altres estats no membres de la Unió Europea.* V. FONTS D'INFORMACIÓ ELECTRÒNIQUES.

BIBLIOGRAFIA

I. DRET INTERNACIONAL PÚBLIC

a. Obres generals

Anzilotti, Dionisio, *Curso de derecho internacional* (trad. de la 3^a ed. italiana por Julio López Oliván), tom I, 1^a ed., 1935.

Balladore-Pallieri, Giorgio, *Diritto internazionale pubblico*, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1946.

Brownlie, Ian, *Principles of Public International Law*, 4^a ed., Oxford: Clarendon Press, 1990.

Carrillo Salcedo, Juan Antonio, *Curso de derecho internacional público. Introducción a su estructura, dinámica y funciones*, Madrid: Tecnos, 1991.

Casanovas i La Rosa, Oriol, “Unidad y pluralismo en Derecho internacional público”, *CEBDI*, vol. II, 1998, pàgs. 35-267.

Dupuy, Pierre-Marie, *Droit international public*, 3^a ed., Paris: Dalloz, 1995.

Fiore, Pasquale, *Tratado de Derecho Penal Internacional y de la extradición* (traduït per la direcció de la revista), Madrid: Imprenta de la revista de legislación, 1880.

Franck, Thomas M., “Fairness in the International Legal and institutional System. General Course on Public International Law”, *R. des C.*, tom 240, 1993-III, pàgs. 9-498.

- , *Fairness in International Law and Institutions*, Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Grotius, Hugo, *De iure belli ac pacis*, (anotat per R. Feenstra i C.E. Persenaire), Leiden: Scientia Verlag Aalen, 1993 (primera edició original de 1625).
- Henkin, Louis, "International Law: Politics, Values and Functions. General Course on Public International Law", *R. des C.*, tom 216, 1989-IV (1990), pàgs. 9-416.
- Jennings, Robert Yewdall, "General Course on Principles of International Law", *R. des C.*, vol. 121, 1967-II, pàgs. 323-605.
- Jennings, Robert, Arthur Watts (eds.), *Oppenheim's International Law*, vol. I, 9^a ed., Essex: Longman, 1992.
- Kauffman, Erich, "Règles générales du droit de la paix", *R. des C.*, tom 54, 1935-IV, pàgs. 309-620.
- Kelsen, Hans, "Les rapports de système. Entre le droit interne et le droit international public", *R. des C.*, 1926-IV, tom 14, pàgs. 227-331.
- , "Théorie du droit international public", *R. des C.*, vol. 84, 1953-III, pàgs. 1-203.
- , "Théorie Générale du Droit international public. Problèmes choisis", *R. des C.*, tom 42, 1932-IV, pàgs. 117-351.
- Miaja de la Muela, Adolfo, *Introducción al Derecho internacional público*, 7^aed., Madrid: Atlas, 1979.
- O'Connell, D.P., *International Law*, vol. 2, 2ma ed., London: Stevens & Sons, 1970.
- Oppenheim, L., *Tratado de Derecho internacional público*, tom I, vol. II (traducció a l'espanyol feta per J. López Oliván i J.M. Castro-Rial, de la 8^{ena} ed. anglesa a càrrec de Sir Hersch Lauterpacht) Barcelona: Bosch, 1961.
- Parry, Cl. et al. (eds.), *Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law*, veu "asylum, so-called right of", New York: Oceana Publications, Inc., 1988, pàgs. 33-34.
- Pastor Ridruejo, José Antonio, *Curso de derecho internacional público y Organizaciones Internacionales*, 9^a ed. Madrid: Tecnos, 2003, pàg. 187.
- Pellet, Alain, "Le droit international à l'aube du XXIème siècle (La société internationale contemporaine- Permanences et tendances nouvelles)", *CEBDI*, vol. I, 1997, pàgs. 19-112.
- Phillimore, Lord Walter George Frank, "Droits et devoirs fondamentaux des États", *R. des C.*, tom 1, 1923, pàgs. 25-71.
- Politis, Nicolas-Socrate, "Le problème des limitations de la souveraineté", *R. des C.*, Tom 6, 1925-I.
- Rawls, John, *El derecho de gentes* (traducció de Hernando Valencia Villa), Barcelona-Buenos Aires-México: Paidós, 2001 (1ª edició en anglès 1999).
- Remiro Brotóns, Antonio, Rosa M. Riquelme Cortado, Esperanza Orihuela Calatayud, Javier Díez-Hochleitner, Luis Pérez-Prat Durbán, *Derecho Internacional*, Madrid: McGraw-Hill, 1997.
- Reuter, Paul, *Droit international public*, 7^a ed., Paris: PUF, 1993, pàgs. 235-242.
- , "Principes de droit international public", *R. des C.*, tom 103, 1961-II, pàgs. 423-656.
- Rousseau, Charles, *Droit international public*, Paris: Sirey, 1953.
- , *Droit International public*, tom II, Paris: Sirey, 1974.
- Triepel, Carl Heinrich, "Les rapports entre le droit interne et le droit international", *R. des C.*, tom 1, 1923, pàgs. 73-121.
- Scelle, Georges, *Précis de droit des gens. Principes et systématique. Première Partie*, Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1932.
- Strupp, Karl, "Les règles générales du droit international de la paix", *R. des C.*, tom 47, 1934-I, pàgs. 259-595.
- Truyol y Serra, Antonio, *Fundamentos de Derecho internacional público*, Madrid: Tecnos, 4^a ed., 1977.
- Vattel, Emer de, *Le Droit des Gens ou Principes de la Loi Naturelle, appliqués à la Conduite et aux Affaires des Nations et des Souverains*, vol. I, Ginebra: Slatkine Reprints-Henry Dunant Institute, 1983 (reproducció de l'edició de la Carnegie Institution of Washington de 1916, que alhora era la

reproducció dels Books I i II de l'edició de 1758).

Verdross, Alfred, *Derecho Internacional Público* (trad. Antonio Truyol y Serra de l'edició alemanya de 1964), 6^aed., Madrid: Aguilar, 1976.

—, “Règles générales du droit international de la paix”, *R. des C.*, tom 30, 1929-V (1931), pàgs. 271-517.

Visscher, Charles De, *Théories et réalités en droit international public*, 4ème ed., Paris: Pédone, 1970.

Vitoria, Francisco de, *Relecciones sobre los indios y el derecho de guerra*, 3^a ed., Madrid: Espasa-Calpe, Colección Austral N° 618, 1975.

Weil, Prosper, “Le droit international en quête de son identité. Cours général de droit international public”, *R. des C.*, tom 237, 1992-VI, pàgs. 9-370.

b. Refugi

Aga Khan, Sadruddin, “Legal problems relating to refugees and displaced persons”, *R. des C.*, tom 149, 1976-I, pàgs. 287-352.

Aleinikoff, Alexander T., “From ‘Refugee Law’ to the ‘Law of Coerced Migration’”, *Immigration Law: United States and International Perspectives on Asylum and Refugee Status, Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal*, vol. 16, núm. 4, 1994, pàgs. 25-28.

Allain, Jean, “The *jus cogens* Nature of *non-refoulement*”, *IJRL*, vol. 13, núm. 4, 2001, pàgs. 533-558.

Baer, Frederick B., “International Refugees as political weapons”, *HILJ*, vol. 37, núm. 1, 1996, pàgs. 243-259.

Barnes, Richard, “Refugee Law at Sea”, *ICLQ*, vol. 53, gener de 2004, pàgs. 47-77.

Benayi, Chaloka, “Introduction”, P. Weis (ed.), *The Refugee Convention, 1951. The travaux préparatoires analysed with a commentary by Dr. Paul Weis*, Cambridge International Documents Series, vol. 7, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pàgs. xiii-xix.

Bodart, Serge, “L'application de la Convention de Genève aux personnes fuyant de la guerre civile et les persécutions de groupe”, *RDE*, núm. 85, *Journée d'étude du 9 février 1995: Les personnes déplacées*, pàgs. 461-466.

Boswell, Christina, “Doing Justice to Refugees: Challenges and Limits of the Current Debate”, *The International Journal of Human Rights*, vol. 4, N° 2, estiu de 2000, pàgs. 79-88.

Bresson, Jean-Jacques de, “Heurs et malheurs de la Convention de Genève du 28 juillet 1951 sur le statut des réfugiés”, *Le droit international au service de la paix, de la justice et du développement. Mélanges Michel Virally*, Paris: Pédone, 1991, pàgs. 147-156.

Bringuier, Pierre, “Réfugiés”, a *Encyclopaedia Universalis Corpus* 19, Paris: Encyclopaedia Universalis France S.A., 1989, pàgs. 683-690.

Bruin, Rene, Kees Wouters, “Terrorism and the Non-derogability of *Non-Refoulement*”, *IJRL*, vol. 15, núm. 1, 2003, pàgs. 5-29.

Bugnion, François, “Réfugiés, personnes déplacées et droit international humanitaire”, *SZIER*, vol. 11, núm. 3, 2001, pàgs. 277-288.

Carlier, Jean-Yves, *Droits des réfugiés*, Bruxelles: Story Scientia, 1989.

Casanovas, Oriol, “La protection internationale des réfugiés et des personnes déplacées dans les conflits armés”, *R. des C.*, tom 306, 2003 (2005), pàgs. 9-176.

Chimni, Bhupinder S., “Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection”, *JRS*, vol. 13, núm. 3, 2000, pàgs. 243-263.

—, “Two models of response to the global refugee problem”, ponència en el *Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració* celebrat els dies 2-5 de setembre de 2004 a Barcelona,
<http://www.iemed.org/mhicongress/dialegs/tots/papers/chimni.pdf>

Crawford, James, Patricia Hyndman, “Three Heresies in the Application of the Refugee Convention”, *IJRL*, vol. 1, núm. 2, 1989, pàgs. 155-179.

- Crépeau, François, "L'impératif renouvellement du Droit International des réfugiés", *Révue québécoise de droit international*, vol. 8, núm. 1, 1993-1994, pàgs. 59-73.
- Daley, Krista, Ninette Kelley, "Particular Social Group: A Human Rights Based Approach in Canadian Jurisprudence", *IJRL*, vol. 12, núm. 2, 2000, pàgs. 148-174.
- Einarsen, Terje, "Mass movements of refugees-in search of new international mechanisms", Gudmundur Alfredsson, Peter Macalister-Smith (eds.), *The Living Law of Nations. Essays on refugees, minorities, indigenous peoples and the human rights of other vulnerable groups in memory of Atle Grahl-Madsen*, Kehl, Estrasburg, Arlington: N.P. Engel, Publisher, 1996.
- Feller, Erika, "The Evolution of the International Refugee Protection Regime", *WUJL&P*, vol. 5, 2001, pàgs. 129-139.
- , "Preface", Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International Law. UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pàgs. xvii-xix.
- , "Refugees are not Migrants", *RSQ*, vol. 24, núm. 4, 2005, pàgs. 27-35.
- Fernández Sánchez, Pablo Antonio, "Hacia un concepto jurídico amplio de refugiado", Pablo Antonio Fernández Sánchez (coord.), *Refugiados: derecho y solidaridad*, Sevilla: Ed. Universidad de Sevilla, 1994, pàgs. 19-33.
- Fink, Wendy L., "Joseph Doherty and the INS: A Long Way to International Justice", *DePaul Law Review*, vol. 41, 1992, pàgs. 927-980.
- Fitzpatrick, Joan, "Refugee Protection in the Twenty-First Century", *GYIL*, vol. 43, 2000, pàgs. 77-100.
- Fortin, Antonio, "The Meaning of 'Protection' in the Refugee Definition", *IJRL*, vol. 12, núm. 4, 2000, pàgs. 548-5 76.
- Galinsoga Jordà, Albert, "El estatuto de los refugiados en el derecho internacional contemporáneo", Pablo Antonio Fernández Sánchez (coord.), *Refugiados: derecho y solidaridad*, Sevilla: Ed. Universidad de Sevilla, 1994, pàgs. 35-79.
- Garvey, Jack I., "Toward a Reformulation of International Refugee Law", *HILJ*, vol. 26, núm. 2, pàgs. 483-500.
- Goodwin-Gill, Guy S., "Article 31 of the 1951 Convention Relating tot he Status of Refugees: non-penalization, detention, and protection", Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson (ed.), *Refugee Protection in International Law. UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pàgs. 185-252.
- , "Refugees: The Functions and Limits of the Existing Protection System", Alan E. Nash (ed.), *Human Rights and the Protection of Refugees under International Law. Proceedings of a conference held in Montreal November29-December 2, 1987*, South Halifax, Nova Scotia (Canada): The Institute for Research on Public Policy, 1988, pàgs. 149-182.
- , *The Refugee in International Law*, 2^a ed., Nova York: Clarendon Press-Oxford University Press, 1996.
- Grahl-Madsen, Atle, "International Refugee Law Today and Tomorrow", *Archiv des Völkerrechts*, vol. 20, núm. 4. 1982, pàgs. 411-467.
- , *The Status of Refugees in International Law*, vol. I, "Refugee character", Leyden: A.W. Sijthoff, 1966.
- Greig, D.W., "The Protection of Refugees and Customary International Law", *Australian Yearbook of International Law*, 1983, pàgs. 108-414.
- Hathaway, James C., "A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law", *HILJ*, vol. 31, Nº 1 winter 1990, pàgs. 129-183.
- , "Can International Refugee law be made relevant again?", James C. Hathaway (ed.), *Reconceiving international Refugee Law*, The Hague....: Martinus NIjhoff Publishers, 1997, pàgs. XVII-XXIX.
- i Colin J. Harvey, "Framing Refugee Protection in the New World Disorder", *CILJ*, vol. 34, núm.2, 2001, pàgs. 257-320.
- , *Reconceiving International Refugee Law*, The Hague, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1997.

- , “Reconceiving Refugee Law as Human Rights Protection”, *JRS*, vol. 4, núm. 2, 1991, pàgs. 113-131.
- , “Reconceiving Refugee Law as Human Rights Protection”, K.E. Mahoney i P. Mahoney (eds.), *Human Rights in the Twenty-first Century: A Global Challenge*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 659-678.
- , “Refugee status arising from generalised oppression”, Gudmundur Alfredson, Peter Macalister-Smith (eds.), *The Living Law of Nations. Essays on refugees, minorities, indigenous peoples and the human rights of other vulnerable groups in memory of Atle Grahl-Madsen*, Kehl,...: N.P.Engel Publisher, 1996, pàgs. 61-67.
- , *The Law of Refugee Status*, Toronto, Vancouver: Butterworths, 1991.
- , *The Rights of Refugees under International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Helton, Arthur C., “Refugees: An Agenda for Reform”, Louis Henkin i J.L. Hargrove (eds.), *Human Rights: An Agenda for the Next Century*, “Chapter 4”, *Studies in Transnational Legal Policy*, núm. 26, Washington, D.C.: The American Society of International Law, 1994, pàgs. 49-72.
- Heuven Goedhart, Gerrit Jan Van, “The Problem of Refugees”, *R. des C.*, vol. 82, 1953-I, pàgs. 259-371.
- Horst-Wolfrum, Kerll, “New Dimensions of the Global Refugee Problem and the Need for a Comprehensive Human Rights and Development-Oriented Refugee Policy”, *IJRL Special Issue*, 1990, pàgs. 237-251.
- IDI, *Statut juridique des apatrides et des réfugiés*, Sessió de Brussel·les, 1936,
http://www.idi-iil.org/idiF/resolutionsF/1936_brux_02_fr.pdf
- ILA, *Resolution 5/2002 Refugee Procedures. Guidelines on Temporary Protection i Resolution 6/2002 Refugee procedures*, http://www.ila-hq.org/html/layout_committee.htm
- , Committee on Refugee Procedures, “Interim Report on Refugee Procedures. Introduction and background”, *Report of the Sixty-seventh Conference. Helsinki, Finland*, 1996, pàgs. 116-139.
- , *Resolution 6/2002, Declaration on International Minimum Standards for Refugee Procedures*,
http://www.ila-hq.org/html/layout_committee.htm
- Jackson, Ivor, “The 1951 Convention relating to the Status of Refugees: A Universal Basis for Protection”, *IJRL*, vol. 3, núm. 3, 1991, pàgs. 403-413.
- , *The Refugee Concept in Group Situations*, La Haia, Londres, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1999.
- Jaeger, Gilbert, “Les Nations Unies et les réfugiés”-Journée d'études “La Reconnaissance de la qualité de réfugié et l'octroi de l'asile”, *RBDI*, vol. XXII, núm. 1, 1989, pàgs. 18-113.
- Jahn, Eberhard, veu “Refugees”, *Encyclopedia of Public International law*, vol. 8, Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1985, pàgs. 452-456.
- Jennings, R. Yewdall, “Some International Law Aspects of the Refugee Question”, *BYBIL*, vol. 30, 1939, pàgs. 98-114.
- Kälin, Walter, “Flight in times of war”, *RICR-IRRC, 50e anniversaire de la Convention sur les réfugiés. La protection des réfugiés dans les conflits armés; 50th Anniversary of the 1951 Refugee Convention. The Protection of Refugees in Armed Conflict*, vol. 83, núm. 843, 2001, pàgs. 629-649.
- , “Non-State Agents of Persecution and the inability of the State to Protect”, *GILJ*, vol. 15, 2001, pàgs. 415-426.
- , “Refugees and Civil Wars: Only a Matter of Interpretation?”, *IJRL*, vol. 3, núm. 3, 1991, pàgs. 435-451.
- Kourula, Pirkko, *Broadening the Edges. Refugee Definition and International Protection Revisited*, The Hague, Boston, Londres:Martinus Nijhoff Publishers, 1997.
- Krenz, Franck E., “The refugee as a subject of international law”, *ICLQ*, vol. 15, part 1, 1966, pàgs. 90-116.
- Lee, Luke T., “Progressive Development of Refugee Law and its Codification”, R.S. Pathak, R.P. Ohokalia (eds.), *International Law in Transition. Essays in Memory of Judge Nagendra Singh*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1992, pàgs. 107-116.
- Luca, Donatella, “La notion de «solution» au problème des réfugiés. Un essai de définition”, *Revue de Droit International et de Sciences Diplomatiques et Politiques*, 1987, pàgs. 1-34.
- Magner, Tara, “Does a Failed State Country of origin result in a failure of International Protection? A Review

- of policies toward asylum-seekers in leading asylum nations”, *GILJ*, vol. 15, 2001, pàgs. 703-726.
- Mariño Menéndez, Fernando, “El concepto de refugiado en un contexto de Derecho internacional general”, *REDI*, vol. XXXV, núm. 2, 1983, pàgs. 337-369.
- Martin, David A., “Refugees and Migration”, Oscar Schachter i Christopher C. Joyner, *United Nations Legal Order*, vol. 1, Chap. 8, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pàgs. 391-432.
- Marx, Reinhard, “Non-Refoulement, Access to Procedures, and Responsibility for Determining refugee Claims”, *IJRL*, vol. 7, núm. 3, 1995, pàgs. 383-406.
- Mertus, Julie, “The State and the Post-Cold War Refugee Regime: New Models, New Questions”, *MJIL*, vol. 20, pàgs. 59-90.
- Mignon, Eric, “Réfugiés et compagnies aériennes”, *RDE*, núm. 56, 1989, pàgs. 287-296.
- Moore, Jennifer, “Whiter the Accountability Theory: Second-Class Status for Third-Party Refugees as a Treat to International Refugee Protection”, *IJRL*, vol. 13, núm. 1/2 , 2001, pàgs. 32-50.
- Moussali, Michel, “De quelques remarques sur la place de la Convention de 1951 dans la problématique actuelle des réfugiés”, Walter Kälin, *Droit des réfugiés*, Fribourg: Éditions Universitaires Fribourg Suisse, 1991, pàgs. 3-10.
- Nathwani, Niraj, *Rethinking Refugee Law*, La Haia, Londres, Nova York: Martinus Nijhoff Publishers, 2003.
- Orrego Vicuña, Francisco, “The Status and Rights of Refugees under International Law: New Issues in Light of the Honecker Case”, *The University of Miami Inter-American Law Review*, vol. 25, núm. 3, 1994, pàgs. 351-391.
- Parrish, Michael J., “Redefining the Refugee: The Universal Declaration of Human Rights as a Basis for Refugee Protection”, *Cardozo Law Review*, vol. 22, núm. 1, 2000, pàgs. 223-267.
- Phuong, Catherine, “Persecution by Non-state Agents: Comparative Judicial Interpretations of the 1951 Refugee Convention”, *EJML*, vol. 4, núm. 4, 2003, pàgs. 521-532.
- Ponte Iglesias, Mª Teresa, *Conflictos armados, refugiados y desplazados internos en el derecho internacional actual*, Santiago de Compostela: Tórculo Edicións, 2000.
- Protection Policy in the Making: Third Track of the Global Consultations*, *RSQ*, vol. 22, núms. 2/3, 2003.
- Reermann, Olaf, “Committee on Refugee Procedures. Working Session. Tuesday, 16 August 1994 at 9.00 A.M.”, *ILA, Report of the Sixty-Sixth Conference*, Buenos Aires, 1994, pàgs. 285-304.
- Regensburg, Kenneth, “Refugee Law Reconsidered: Reconciling Humanitarian Objectives with the Protectionist Agendas of Western Europe and the United States”, *CILJ*, vol. 29, núm. 1, 1996, pàgs. 225-262.
- Saito, Yasuhiko, “Les droits des réfugiés”, Mohammed Bedjaoui (dir.) *Droit international. Bilan et perspectives*, Tom 2, Paris: Pédone, 1991, pàgs. 1201-1217.
- Sarraute, R., Tager P., “Le nouveau statut international des réfugiés”, *RCDIPr*, 1953, núm.2, pàgs. 245-287.
- Schnyder, Francis, “Les aspects juridiques actuels du problème des réfugiés”, *R. des C.*, tom 114, 1965-I, pàgs. 335-450.
- Schuck, Peter, “Refugee Burden-Sharing: A Modest Proposal”, *YJL*, vol. 22, núm. 2, 1997, pàgs. 243-297.
- Sieverts, Frank Arne, “The refugee definition and vulnerable groups”, Gudmundur Alfredson, Peter Macalister-Smith (eds.), *The Living Law of Nations. Essays on refugees, minorities, indigenous peoples and the human rights of other vulnerable groups in memory of Atle Grahl-Madsen*, Kehl,... N.P.Engel Publisher, 1996, pàgs. 61-69.
- Sitaropoulos, Nicholas, “Refugee: A legal definition in search of a principled interpretation by domestic fora”, *RHDI*, vol. 52, núm. 1, 1999, pàgs. 151-190.
- Spitzer, Tadeusz B., “Internacional Law and refugees”, *Revue Hellenique de Droit International*, vol. 14, núms.. 1-4, 1961, pàgs. 92-120.
- Steinbock, Daniel J., “Interpreting the Refugee Definition”, *UCLA Law Review*, vol. 45, núm. 3, 1998, pàgs. 733-816.
- Sternberg, Mark R. von, “The Plight of the Non-Combatant in Civil War and the New Criteria for Refugee

Status”, *IJRL*, vol. 9, núm. 2, 1997, pàgs. 169-195.

Sucharitkul, Sompong, “Quelques questions juridiques à l’égard des «boat people» en tant que réfugiés politiques”, *AFDI*, vol. XXXV, 1989, pàgs. 476-483.

Tiberghien, Frédéric, “Statut de réfugié et persécution par des agents non publics”, *RFDA*, vol. 14, núm. 2, 1998, pàgs. 244-257.

Türk, Volker, Frances Nicholson, “Refugee protection in international law: an overall perspective”, Volker Türk, Frances Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International Law. UNHCR’s Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pàgs. 3-45.

Twomey, Patrick, Frances Nicholson, “Introduction”, Patrick Twomey, Frances Nicholson (eds.), *Refugee Rights and Realities. Evolving International Concepts and Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, pàgs. 1-10.

Vermeulen, Ben, Thomas Spijkerboer, Karin Zwaan, Roel Fernhout, *Persecution by Third Parties*, Nijmegen: University of Nijmegen-Centre for Migration Law, maig de 1998.

Warner, Daniel, “The Community of the Refugee”, *IJRL*, vol. 3, núm. 4, 1991, pàgs. 731-734.

Weis, Paul, “La protection internationale des réfugiés”, extracte de la *Revue internationale de la Croix-Rouge*, setembre-novembre 1954, Ginebra 1955, pàgs. 1-41.

—, “Le concept de réfugié en droit international”, *JDI*, tom 87, núm. 4, 1960, pàgs. 928-1001.

—, “Le Statut international des Réfugiés et Apatrides”, *JDI*, vol. 83, 1956, núm. 1, pàgs. 4-71.

—, “The international protection of refugees”, *AJIL*, vol. 48, núm. 2, 1954, pàgs. 193-221.

— (ed.), *The Refugee Convention, 1951. The travaux préparatoires analised with a commentary by Dr. Paul Weis*, Cambridge International Documents Series, vol. 7, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Young, S.B., “Between Sovereigns: A Reexamination of the Refugee’s Status”, *Transnational Legal Problems of Refugees*, Michigan Yearbook of International Legal Studies, New York: Clark Boardman Company, Ltd., 1982, pàgs. 339-370.

c. Protecció internacional

Adelman, Howard, “From Refugees to Forced Migration: The UNHCR and Human Security”, *IMR*, vol. 35, núm. 1, spring 2001, pàgs. 7-32.

Annan, Kofi A., “Pacemaking, Military Intervention, and National Sovereignty in Internal Armed Conflict”, Jonathan Moore (ed.), *Hard Choices. Moral Dilemmas in Humanitarian Intervention*, Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, INC., 1998, pàgs. 55-69.

Cutts, Mark (ed.), *The State of the World’s Refugees. Fifty Years of Humanitarian Action*, Oxford: UNHCR-Oxford University Press, 2000.

Goodwin-Gill, Guy S., “Entry and Exclusion of Refugees. The Obligations of States and the Protection Function of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees”, *Transnational Legal Problems of Refugees*, Michigan Yearbook of International Legal Studies, New York: Clark Boardman Company, Ltd., 1982, pàgs. 291-337.

—, *Refuge or Asylum: International Law and the Search for Solutions to the Refugee Problem*, Paper presentat al Symposium “Refuge or Asylum. A Choice for Canada”, York University, Toronto, Canada, 27-30 maig 1986, Ginebra: ACNUR, Núm. Ref. LAW/REF/ASY/86 D, 1986, 18 pàgs.

Gros Espiell, Héctor, “Derechos humanos, derecho internacional humanitario y derecho internacional de los refugiados”, Christophe Swinarski (ed.), *Etudes et essais sur le droit international humanitaire et sur les principes de la Croix-Rouge/Studies and essays on international humanitarian law and Red Cross principles, en l’honneur/in honour of Jean Pictet*, Ginebra, La Haia: Comité International de la Croix-Rouge-Martinus Nijhoff Publishers, 1984, pàgs. 699-711.

Hathaway, James C., “New Directions to Avoid Hard Problems: The Distortion of the Palliative Role of Refugee Protection”, *JRS*, vol. 8, núm. 3, 1995, pàgs. 288-294.

- Helton, Arthur C., *The Price of Indifference. Refugees and Humanitarian Action in the New Century*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Loescher, Gil, *Beyond Charity. International Cooperation and the Global Refugee Crisis*, New York-Oxford: Oxford University Press, 1993.
- , “UNHCR at Fifty. Refugee protection and World Politics”, Niklaus Steiner, Mark Gibney, Gil Loescher (eds.), *Problems of Protection. The UNHCR, Refugees and Human Rights*, Nova York, Londres: Routledge, 2003, pàgs. 3-18
- Longué, Olivier, *Huir para vivir. La libertad de los refugiados en un mundo global* (adaptació Francesa Galimberti Price), Barcelona: Icaria editorial, 2003.
- Márquez Carrasco, M.Carmen, “La acción del Consejo de Seguridad por razones humanitarias: el caso de los refugiados kurdos”, Pablo Antonio Fernández Sánchez (coord.), *Refugiados: derecho y solidaridad*, Sevilla: Ed. Universidad de Sevilla, 1994, pàgs. 81-112.
- Merheb, Nada (ed.), *The State of the World's Refugees. Human displacement in the New Millennium*, Oxford: UNHCR-Oxford University Press, 2006.
- Peral, Luis, *Éxodos masivos, supervivencia y mantenimiento de la paz*, Madrid: Trotta, 2001.
- Ogata, Sadako, “The Challenge of Forced Human Displacement Today” *Second Van Heuven Goedhart Lecture*, La Haia, 1 de setembre de 1998, *Speeches of the High Commissioner*.
- , *The Turbulent Decade. Confronting the Refugee Crises of the 1990s*, Nova York, Londres: W.W. Norton & Company, 2005.
- Olbourne, Ben, “Refugees and Internal armed conflicts”, *The Cambridge Law Journal*, vol. 60, part 3, nov. 2001, pàgs. 446-449.
- Roberts, Adam, “More Refugees, less Asylum: A Regime in Transformation”, *JRS*, vol. 11, núm. 4, 1998, pàgs. 375-395.
- Weil, Carola, “The Protection-Neutrality Dilemma in Humanitarian Emergencies: Why the Need for Military Intervention?”, *IMR*, vol. 35, núm. 1, spring 2001, pàgs. 79-116.
- Zolberg, Aristide R., Astri Suhrke, Sergio Aguayo, *Escape from violence. Conflict and the Refugee Crisis in the Developping World*, New York-Oxford: Oxford University Press, 1989.

d. Asil

- Alland, Denis, “Le dispositif international du droit de l'asile. Rapport général”, Société Française pour le Droit International, *Colloque de Caen. Droit d'asile et des réfugiés*, Paris: Éditions A. Pédone, 1997, pàgs. 13-81.
- i Catherine Teitgen-Colly, *Traité du droit de l'asile*, Paris: PUF, 2002.
- Beaud, Olivier, “Propos inactuels sur les droit d'asile: asile et théorie générale de l'état”, *Les Petites Affiches*, núm. 123, 13.10.1993, pàgs. 16-21.
- Bettati, Mario, *L'asile politique en question*, Paris: Presses Universitaires de France, 1985.
- Bolest-Koziebrodzki, Léopold, *Le droit d'asile*, Leyde: A.W. Sythoff, 1962.
- Brouwer, Andrew, Judith Kumin, “Interception and Asylum: When Migration Control and Human Rights Collide”, *Refugee*, vol. 21, núm. 4, 2003, pàgs. 6-24.
- Cels, Johan, “Responses of European States to de facto Refugees”, Gil Loescher, Laila Mohanan, *Refugees and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1989, pàgs. 187-215.
- Coleman, Nils, “Non-Refoulement Revised. Renewed Review of the Status of the Principle of Non-Refoulement as Customary International Law”, *EJML*, vol. 5, 2003, pàgs. 23-68.
- Crépeau, François, “Droit comparé de l'asile et du refuge. L'application diversifiée de la Convention de Genève de 1951 en Europe et ailleurs”, Société Française pour le Droit International, *Colloque de Caen. Droit d'asile et des réfugiés*, Paris: Éditions A. Pédone, 1997, pàgs. 261-290.
- , *Droit d'asile. De l'hospitalité aux contrôles migratoires*, Bruxelles: Editions Bruylant-Editions de

l'Université de Bruxelles, 1995.

Ducloux, Anne, *Ad ecclesiam configere. Naissance du droit d'asile dans les églises (IVe-milieu du Ve s.)*, Paris: De Boccard, 1994.

Durieux, Jean-François, Jane McAdam, "Non-Refoulement through Time: The Case for a Derogation Clause to the Refugee Convention in Mass Influx Emergencies", *IJRL*, vol. 16, núm. 1, 2004, pàgs. 4-24.

Fabbricotti, Alberta, "The Concept of Inhuman or Degrading Treatment in International Law and its Application in Asylum Cases", *IJRL*; vol. 10, núm. 4, 1998, pàgs. 637-661.

Gil Bazo, María Teresa, *El derecho al asilo como derecho subjetivo del individuo en derecho internacional. Especial referencia al derecho europeo*, Ann Arbor (Michigan-USA): ProQuest Information and Learning, 2001.

Goodwin-Gill, Guy S., "International Law and the Influx of Aliens: Sanctuary and the Right to Exclude", *ASIL Proceedings of the 80th Annual Meeting*, 1986, pàgs. 95-120.

—, *The Principle of Non-Refoulement: Its Standing and Scope in International Law [A Study prepared for the Division of International Protection Office of the United Nations High Commissioner for Refugees]*, Ginebra, juliol de 1993, Referència ACNUR: LAW/REF/GEN/47 D, 67 pàgs.

Goralczyk, Wojciech, "Open Session. Governing Rules Project: Review and Discussion on the Movement of Persons Across Borders", *ASIL Proceedings 85th Annual Meeting*, 17-20 abril, 1991, pàgs. 51-63.

Gortázar Rotaeché, Cristina J., *Derecho de Asilo y "No Rechazo" del Refugiado*, Madrid: Universidad Pontificia Comillas-Dykinson, 1997.

Grahl-Madsen, Atle, veu "Asylum. Territorial", *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 8, Amsterdam...: Elsevier Science Publishers, B.V., 1985, pàgs. 42-46.

—, *The Status of Refugees in International Law*, vol. II, Asylum, Entry and Sojourn", Leiden: A.W. Sijthoff, 1972.

Hailbronner, Kay, "Non-Refoulement and 'Humanitarian' refugees: Customary International Law or Wishful Legal Thinking?", *VJIL*, vol. 26, núm. 4, 1986, pàgs. 857-896.

Hathaway, James C., "The emerging politics of non-entrée", *Refugees*, núm. 91, 1992, pàgs. 40-41.

Hofmann, Rainer, "Asylum and Refugee Law", J.A. Frowein, T. Stein (hrgs.), *Die Rechtsstellung von Ausländern nach staatlichem Recht und Völkerrecht*, Springer Verlag Berlin: Max Planck Institute, 1987, pàgs. 2045-2067.

IDI, *L'asile en droit international public (à l'exclusion de l'asile neutre)*, *Annuaire de l'Institut de Droit International*, sessió de Bath de setembre de 1950, vol. 43, tom II, pàgs. 243-244.
http://www.idi-iil.org/idiF/resolutionsF/1950_bath_01_fr.pdf

ILA, Resolució 5/2002 *Principis rectors sobre Protecció Temporal*, i la Resolució 6/2002 *Declaració sobre els estàndards mínims internacionals per als procediments de refugi Report of the Seventieth Conference held in New Delhi, 2-6 April 2002*, Londres (2002).
http://www.ila-hq.org/html/layout_committee.htm

Kiss, Alexandre Charles, "Asile (droit d'-)", Ph. Francescakis (dir.), *Encyclopédie Juridique. Répertoire de droit international*, Paris: Dalloz, tom I, 1968, pàgs. 167-173.

Kuruk, Paul, "Asylum and the Non-Refoulement of Refugees: The Case of the Missing Shipload of Liberian Refugees", *Stanford Journal of International Law*, vol. 55, núm. 2, 1999, pàgs. 313-350.

Lang, Winfried, "Asile, refuge et droits de l'homme", Société Française pour le Droit International, *Colloque de Caen. Droit d'asile et des réfugiés*, Paris: Pédone, 1997 pàgs. 83-92.

Lauterpacht, Elihu i Daniel Bethlehem, "The scope and content of the principle of *non-refoulement*: Opinion", Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International Law, op. cit.*, pàgs. 87-177.

Leduc, François, "L'asile territorial et la Conférence des Nations Unies de Genève. Janvier 1977", *AFDI*, vol. XXIII, 1977, pàgs. 221-267.

López Garrido, Diego, *El derecho de asilo*, Madrid: Trotta, 1991.

Mariño Menéndez, Fernando, "La singularidad del asilo territorial en el ordenamiento internacional y su

- desarrollo regional en el derecho europeo”, Fernando Mariño Menéndez (ed.), *El Derecho internacional en los albores del siglo XXI. Homenaje al profesor Juan Manuel Castro-Rial Canosa*, Madrid: Trotta, 2002, pàgs. 463-482.
- McMaster, Don, “Temporary Protection Visas: Obstructing refugee livelihoods”, *RSQ*, vol. 25, núm. 2, 2006, pàgs. 135-145.
- Miele, Mario, “La protezione internazionale diretta del diritto di asilo politico dell'individuo”, *Estudios de Derecho Internacional. Homenaje a Don Antonio de Luna*, Madrid: CSIC, Instituto Francisco de Vitoria, 1968, pàgs. 363-371.
- Newmark, Robert L., “Non-Refoulement Run Afoul: The Questionable Legality of Extraterritorial Repatriation Programs”, *Washington University Law Quarterly*, vol. 71, 1993, pàgs. 833-865.
- Noll, Gregor, “Seeking Asylum at Embassies: A Right to Entry under International Law?”, *IJRL*, vol. 17, núm. 3, 2005, pàgs. 542-573.
- Orihuela Calatayud, Esperanza, “El derecho a solicitar asilo. Un derecho en fase terminal por las violaciones del derecho internacional”, *RJUAM*, núm. 9, 2003, pàgs. 57-113.
- Perluss, Deborah, Joan F. Hartman, “Temporary Refuge: Emergence of a Customary Norm”, *VJL*, vol. 26, núm. 3, 1986, pàgs. 551-626.
- Platform for European Red Cross Cooperation on Refugees, Asylum Seekers and Migrants (PERCO), *Guidelines on the reception of asylum seekers for National Red Cross and Red Crescent Societies*, Ginebra: International federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2001.
- Plender, Richard, Nuala Mole, “Beyond the Geneva Convention: constructing a *de facto* right of asylum from international human rights instruments”, Frances Nicholson, Patrick Twomey (eds.), *Refugee Rights and Realities. Evolving International Concepts and Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, pàgs. 81-105.
- Plender, Richard, “The Present State of Research Carried Out by the English-speaking Section of the Centre for Studies and Research”, Centre d'Étude et de Recherche de Droit international et de Relations internationales, *Le droit d'asile*, Dordrecht...: Kluwer Academic Publishers, 1989, pàgs. 63-96.
- “Reports of Regional Symposia on Challenges to Asylum and Refugee Protection: Reconciling State Interests with International protection: Report of the Symposium on North America and Western Europe [Graduate Institute of International Studies, Villa Rigot, Geneva, 21 October 1997]”, *RSQ*, vol 18, núm. 2, 1999, pàgs. 6-16.
- Rudge, Philip, “Reconciling State Interests with International Responsibilities: Asylum in North America and Western Europe”, *IJRL*, vol. 10, núm. 1/2, 1998, pàgs. 7-20.
- Sinha, Prakash, *Asylum and International Law*, The Haghe: Martinus Nijhoff, 1971.
- Spijkerboer, Thomas, “Querelle Asks for Asylum”, Peter Fitzpatrick, James Henry Bergeron (eds.), *Europe's Other: European Law Between Modernity and postmodernity*, Aldershot (Hampshire-UK): Ashgate, 1998, pàgs. 189-217.
- Turpin, Jean, *Nouveaux Aspects Juridiques de l'Asile politique*, Paris: Librairie Orientale et Américaine, G.-P. Maisonneuve, 1937.
- Vieira, Manuel Adolfo, *Derecho de asilo diplomático (Asilo Político)*, Montevideo: Biblioteca de Publicaciones Oficiales de la Facultad de Derecho y Ciencias Sociales de la Universidad de la República. Editorial Martín Bianchi Altuna, 1961.
- Vitta, E., “Asilo territoriale e diritti dell'uomo”, *Estudios de derecho internacional. Homenaje al profesor Miaja de la Muela*, vol. I, Madrid: Tecnos, 1979, pàgs. 596-602.
- Warner, David, “The refugee state and state protection”, Frances Nicholson & Patrick Twomey (eds.), *Refugee Rights and Realities. Evolving International Concepts and Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, pàgs. 253-268.
- Zoller, Elisabeth, “Bilan de recherches de la section de langue française du centre d'étude et de recherche de l'Académie”, Centre d'Étude et de Recherche de Droit international et de Relations internationales, *Le droit d'asile*, Dordrecht...: Kluwer Academic Publishers, 1989, pàgs. 15-61.

e. Demandants d'asil

- Boeles, Pieter, "Effective legal remedies for asylum seekers according to the Convention of Geneva 1951", *NILR*, vol. XLIII, núm. 3, 1996, pàgs. 291-319.
- Boeles, Pieter, Ashley Terlouw, "Minimum Guarantees for Asylum Procedures", *IJRL*, vol. 9, núm. 3, 1997, pàgs. 472-491.
- Cabral Barreto, Ireneu, "Le statut des réfugiés dans les pays où ils cherchent asile", 2e Colloque sur la protection des Droits de l'Homme et la protection des réfugiés, de demandeurs d'asile et des personnes déplacées, Strasbourg, 19-20 mai 2000. Actes, Estrasburg: Éditions du Conseil de l'Europe, 2001, pàgs. 69-81.
- Doerfel, Jan, "The Convention against torture and the protection of refugees", *RSQ*, vol. 24, núm. 2, 2005, pàg. 83-97.
- Dutheil de La Rochère, Jacqueline, Yves Gaudemet (dirs.), "La situation juridique du demandeur d'asile", *RFDA*, núm. 9 (2) pàgs. 272-276, núm. 9 (3) pàgs. 557-566, i núm. 9 (4) pàgs. 767-786.
- Goodwin-Gill, Guy S., "Non-Refoulement and the New Asylum Seekers", *VJL*, vol. 26, núm. 4, 1986, pàgs. 897-915.
- , *Study on the detention of refugees and asylum-seekers*, Working Group on the Treatment of Refugees with particular reference to the Problem of Detention (Florence, 3-5 June 1984), International Institute of Humanitarian Law-UNHCR, 1984.
- Goodwin-Gill, Guy S., *The detention of non-nationals, with particular reference to refugees and asylum-seekers*, Center for Migration Studies Ninth Annual National Legal Conference on Migration and Refugee Policy, held in Washington, D.C., 20-21 March 1986, UNHCR, 1986.
- Gorlick, Brian, "The Convention and the Committee against Torture: A Complementary Protection Regime for Refugees", *IJRL*, vol. 11, núm. 3, 1999, pàgs. 479-495.
- Jaeger,Gilbert, *Étude des déplacements irréguliers des demandeurs d'asile et des réfugiés*, "Groupe de travail sur les déplacements irréguliers des demandeurs d'asile et des réfugiés", Ginebra, 1 d'agost de 1985, WG/M/3, Referència ACNUR: LAW/REF SPE 14 D, 85 pàgs.
- Julien-Laferrière, François, "Le traitement des réfugiés et des demandeurs d'asile au point d'entrée", *RUDH*, 1990, pàgs. 53-58.
- Landgren, Karin, "Comments on the UNHCR Position on Detention of Refugees and Asylum Seekers", Jane Hughes, Fabrice Liebaut, (eds.), *Detention of Asylum Seekers in Europe: Analysis and Perspectives*, The Hague: Kluwer Law International, 1998, pàgs. 141-160.
- Melander, Göran, "Report of the Seminar. Responsibility for Examining an Asylum Request", Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, *Responsibility for Examining an Asylum Request. Siminar in Lund, 24 to 26 April 1985*, Lund: Raoul Wallenberg Institute, 1986, pàgs. 9-16.
- Mushkat, Roda, "Mandatory Repatriation of Asylum Seekers: Is the Legal Norm of Non-Refoulement 'Dead?'?", *Hong Kong Law Journal*, vol. 25, part 1, 1995, pàgs. 42-51.
- Pallis, Mark, "Obligations of States towards Asylum Seekers at Sea: Interactions and Conflicts Between Legal Regimes", *IJRL*, vol. 14, núm. 2/3, 2002, pàgs. 329-364.
- Quel López, F. Javier, "El acceso a la protección de los solicitantes de asilo (incluido el concepto de tercer país seguro y movimientos irregulares)", Pablo Antonio Fernández Sánchez (ed.), *La revitalización de la Protección de los Refugiados*, Huelva: Universidad de Huelva, 2002, pàg. 179-193.
- Swart, M.A., "Les problèmes liés à l'admission des demandeurs d'asile sur le territoire des états membres", *Le droit d'asile et les réfugiés: tendances actuelles et perspectives d'avenir. Actes du seizième Colloque de droit européen*, 15-17 setembre 1986, Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1987, pàgs. 68-126.
- Taylor, Savitri, "Do On-Shore Asylum Seekers have Economic and Social Rights? Dealing with the Moral Contradiction of Liberal Democracy", *Melbourne Journal of International Law*, vol. 1, 2000, pàgs. 70-97.
- Tootell, Anne Marie, Jane Hughes & David Petrasek, "The relevance of Key UN Instruments for Detained Asylum Seekers", Jane Hughes, Fabrice Liebaut, *Detention of Asylum Seekers in Europe: Analysis and*

Perspectives, The Haghe: Martinus Nijhoff Publishers-Kluwer Law International, 1998, pàgs. 183-198.

f. Migracions

- Aga Khan, Sadruddin (Rapporteur spécial), *Les droits de l'homme et les exodes massifs. Question de la violation des droits de l'homme et des libertés fondamentales ou qu'elle se produise dans le monde, en particulier dans les pays et territoires coloniaux et dépendants*, E/CN.4/1503, 17 de febrer de 1982.
- Barou, Jacques, *Europe, terre d'immigration. Flux migratoires et intégration*, Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 2001.
- Coles, Gervase, *Facing the Problem of Mass Movement Today*, presentat a la "Joint ILO-UNHCR Meeting On International Aid As A Means To Reduce The Need For Emigration", Ginebra, United Nations High Commissioner for Refugees, maig de 1992.
- Collinson, Sarah, *Globalisation and the dynamics of international migration: implications for the refugee regime*, Refworld-UNHCR Working Papers, *New Issues in Refugee Research*, Working Paper No.1, maig de 1999, 22 pàgs., <http://www.unhcr.org/research/RESEARCH/3ae6a0c60.pdf>
- Elliot, Mark, "Asylum-seekers have human rights, too", *The Cambridge Law Journal*, vol. 62, núm. 3, 2003, pàgs. 528-531.
- Fourlanos, Gerassimos, *Sovereignty and the Ingress of Aliens*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1986.
- Goodwin-Gill, Guy S., *International Law and the Movement of Persons Between States*, Oxford: Oxford University Press-Clarendon Press, 1978.
- Guardiola, J.-P., *Les accords de réadmission*, "Groupe de Hauts fonctionnaires chargés d'assurer le suivi de la Conférence des ministres sur les mouvements de personnes en provenance des pays d'Europe Centrale et Orientale (Groupe de Vienne)", 20 de gener de 1992, Consell d'Europa, DOC. 13 Rév.
- Hailbronner, Kay, "Readmission Agreements and the Obligation on States under Public International Law to Readmit their Own and Foreign Nationals" *ZaöRV*, 57/1, 1997, pàgs. 1-49.
- Hasenau, Michael, "Changing Features of Economic Migration and International Law", *GYIL*, vol. 38, 1995, pàgs. 208-223.
- Hinrichs, Ximena, "Measures against smuggling of migrants at sea: a law of the sea related perspective", *RBDI*, vol. XXXVI, núm. 2, 2003, pàgs. 413-451.
- Jagerskiold, Stig, "The Freedom of Movement", Louis Henkin (ed.), *The International Bill of Rights. The Covenant on Civil and Political Rights*, New York: Columbia University Press, 1981, pàgs. 167-184.
- Jean, Patrice, "Le contenu de la liberté de circulation", Maurice Flory, Rosalyn Higgins (dirs.), *Liberté de circulation des personnes en Droit international*, Paris: Economica, 1988, pàgs. 21-41.
- Leben, Charles, "La circulation internationale des personnes et le droit international", *Annales de la Faculté de Droit et de Science Politique. Université de Clermont I*, vol. 65, núm. 1, fascicle 15, 1978, pàgs. 627-652.
- Martin, David A., P. Michel Moussali, "Mass Migration of Refugees-Law and Policy", *American Society of International Law, Proceedings of the 76th Annual Meeting*, abril 22-24, 1982, pàgs. 13-22.
- Pambou-Tchivounda, Guillaume, "El derecho relativo a las migraciones internacionales", *Esquemas preparados por miembros de la Comisión sobre temas seleccionados de derecho internacional*, Comisión de Derecho Internacional, A/CN.4/454, 9 de novembre de 1993.
- Plender, Richard, *International Migration Law*, 2^a ed., Dordrecht/Boston/Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1988.
- Sohn, Louis B., i Thomas Buergenthal (eds.), *The Movement of Person Across Borders, Studies in Transnational Legal Policy*, núm. 23, Washington, D.C.: The American Society of International Law, 1992.
- Tsesis, Alexander, "Towards a Just Immigration Policy: Putting Ethics into Immigration Law", *The Wayne Law Journal*, vol. 45, núm. 1, 1999, pàgs. 105-171.

Vibeke Eggli, Ann, *Mass Refugee Influx and the Limits of Public International Law*, La Haia, Londres, Nova York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

Wolfrum, Rüdiger, "International Law on Migration Reconsidered Under the Challenge of New Population Movements", *GYIL*, vol. 38, 1995, pàgs. 191-207.

g. Estrangers

Caloz-Tschopp, Marie-Claire, "On the Detention of Aliens: The Impact on Democratic Rights", *JRS*, vol. 10, núm. 2, 1997, pàgs. 165-180.

Lillich, Richard B., "Duties of States Regarding the Civil Rights of Aliens", *R. des C.*, tom 161, 1978-III, pàgs. 329-443.

Mariño Menéndez, Fernando M., "Los derechos de los extranjeros en el derecho internacional", Fernando M. Mariño Menéndez i altres, *Derecho de extranjería, asilo y refugio*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales-INSERSO, 1995, pàgs. 109-126.

Nafziger, James A. R., "The General Admission of Aliens under International Law", *AJIL*, vol. 77, núm. 4, 1983, pàgs. 804-847.

Nascimbene, Bruno, *Il Trattamento dello straniero nel diritto internazionale ed europeo*, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1984.

Vagts, Detlev F., "Minimum Standard", Rudolf Bernhardt (dir.), *Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1985, pàg. 382-385.

Verdross, Alfred, "Les règles internationales concernant le traitement des étrangers", *R. des C.*, tom 37, 1931-III, pàgs. 327-412.

h. Drets Humans

Amnistia Internacional, *Informe 1999*, Barcelona: Columna Edicions, 1999.

Amnesty International, *Refugees: Human Rights Have No Borders*, AI Index ACT 34/08/97, març de 1997, 9 pàgs., [http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT340081997ENGLISH/\\$File/ACT3400897.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT340081997ENGLISH/$File/ACT3400897.pdf)

Anderfuhren-Wayne, Cynthia S., "Family Unity in Immigration and Refugee Matters: United States and European Approaches", *IJRL*, vol. 8, núm. 3, 1996, pàgs. 347-382.

Buerenthal, Thomas i Alexandre Kiss, *La protection internationale des droits de l'homme*, Khel...: Éditions N.P. Engel, 1991.

Cançado Trindade, Antônio Augusto, "Reflexiones sobre el desarraigo como problema de derechos humanos frente a la conciencia jurídica universal", *Conferencia dictada en el Seminario de San Carlos y San Ambrosio, copatrocinada por el Instituto Interamericano de Derechos Humanos (IIDH), la Conferencia de los Obispos Católicos de Cuba (Conferencia Episcopal), y la Unión Nacional de Juristas de Cuba (UNJC)*, 28 de novembre de 2000, 55 pàgs.
<http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/2200.pdf>

Clarance, William, "Field Strategy for the Protection of Human Rights", *IJRL*, vol. 9, num. 2, 1997, pàgs. 229-254.

Cohen, Roberta, *Introducing Refugee Issues into the United Nations Human Rights Agenda*, Washington: Refugee Policy Group, 1990.

Daes, Erica-Irene A. (rapporteur spécial), *Condition de l'individu et droit international contemporain: promotion, protection et rétablissement des droits de l'homme aux niveaux national, régional et international*, Série d'études núm. 4, Nova York: Nacions Unides, 1993.

Dimitrijevic, Vojin, "Rapport du Groupe de discussion 1: Violations Structurelles ou massives des droits de l'homme: prévention et réponses", *Tous concernés. L'effectivité de la protection des droits de l'homme 50 ans après la Déclaration universelle. Colloque régional européen organisé par le Conseil de l'Europe en tant que contribution à la commémoration du 50e anniversaire de la DUDH et à l'évaluation en 1998 de l'application de la déclaration et du Programme d'action de Vienne*,

Estrasburg, 2-4 de setembre de 1998.

- El Kouhene, Mohamed, *Les garanties fondamentales de la personne en droit humanitaire et droits de l'homme*, Dordrecht, Boston, Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.
- Endicott, Timothy, ““International Meaning”: Comity in Fundamental Rights Adjudication”, *IJRL*, vol. 13, núm. 3, 2001, pàgs. 280-292.
- Flauss, Jean-François, “Les droits de l’homme et la Convention de Genève du 28 juillet 1951 relative au statut des réfugiés”, Vincent Chétail et Jean-François Flauss (eds.), *La Convention de Genève du 28 juillet 1951 relative au statut des réfugiés 50 ans après: Bilan et perspectives*, Brussel·les: Bruylant, 2001, pàgs. 91-131.
- García de Enterria, Eduardo, *La lengua de los derechos. La formación del Derecho público europeo tras la revolución francesa*, Madrid: Alianza Universidad, 1994.
- Goodwin-Gill, Guy S., “International Law and Human Rights: Trends Concerning International Migrants and Refugees”, *IMR*, vol. xxiii, núm. 3, 1989, pàgs. 526-546.
- , “The Right to Leave, the Right to Return and the Question of a Right to Remain”, Vera Gowlland-Debbas (ed.), *The Problem of Refugees in the Light of contemporary International Law Issues*, The Hague: Kluwer Academic Law Publishers, 1996, pàgs. 93-108.
- Grahl-Madsen, Atle, “Article 13”, Asbjørn Eide, ... (eds.), *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary, op. cit.*, pàgs. 203-215.
- Hailbronner, Kay, “Comments On: The right to Leave, the Right to Return and the Question of a Right to Remain”, Vera Gowlland-Debbas (ed.), *The Problem of Refugees in the Light of Contemporary International Law Issues*, The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, pàgs. 109-118.
- Hannum, Hurst, *The Right to Leave and return in International Law and Practice*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
- Henkin, Louis, “Human Rights and State Sovereignty”, Customary International Human Rights Law: Evolution, Status and Future, *Georgia Journal of International and Comparative Law. Special Issue*, vol. 25, núms. 1 i 2, 1995/1996, pàgs. 31-45.
- Howard, Roda E., *Human Rights and the Search for the Community*, Boulder (Colorado, USA): Westview Press, 1995; Daniel Warner, “The Community of the Refugee”, *IJRL*, vol. 3, núm. 4, 1992, pàgs. 731-734.
- Human Rights Watch, *No Safe Refuge. The Impact of the September 11 Attacks on refugees, Asylum Seekers and Migrants in the Afghanistan Region and Worldwide*, 18 d’octubre de 2001, <http://www.hrw.org/backgrounder/refugees/refugee-bck1017.pdf>
- Institut de Dret Internacional, *La protection des droits de l’homme et le principe de non-intervention dans les affaires intérieures des états. Résolutions adoptées par l’Institut à la session de Saint-Jacques de Compostelle, 5-13 setembre de 1989*, Institut de Droit International, *Annuaire*, vol. 63, tom II, Session de Saint-Jacques de Compostelle 1989, pàgs. 338-345.
- Jastram, Kate, Kathleen Newland, “Family unity and refugee protection”, Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International law. UNHCR’s Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pàgs. 555-603.
- Kjaerum, Morten, “Article 14”, Asbjørn Eide, Guðmundur Alfredsson, Göran Melander, Lars Adam Rehof, Allan Rosas (eds.), *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*, Oslo: Scandinavian University Press, 1992, pàg. 217-228.
- Laferrière, Dominic, “Fighting terrorism and respecting humans rights, a cases study of International Human Rights jurisprudence”, Ineta Ziemele, *Expanding the Horizons of Human Rights law. New Authors, New Themes*, Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, pàgs. 23-77.
- Lauterpacht, Hersch, *International Law and Human Rights*, Hamden CT (USA): Archon Books, 1968.
- , “The Universal Declaration of Human Rights”, *BYBIL*, vol. XXV, 1948, pàgs. 354-381.
- Macdonald, R. St. J., “International Prohibitions Against Torture and Other Forms of Similar Treatment or Punishment”, Yoram Dinstein, Mala Tabory, *International Law at a Time of Perplexity. Essays in*

Honour of Shabtai Rosenne, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, pàgs. 385-406.

Martin, David A., "Strategies for a Resistant World: Human Rights Initiatives and the Need for Alternatives to Refugee Interdiction", *CILJ*, vol. 26, núm. 3, 1993, pàgs. 753-770.

Ogata, Sadako, "Article 14 of the Universal Declaration of Human Rights: The Right to Seek Asylum", Barend van der Heijden, Bahia Tahzib-Lie (eds.), *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights*, The Haghe: Martinus Nijhoff Publishers, 1998, pàgs. 217-221.

Petersmann, Ernst-Ulrich, "On 'Indivisibility' of Human Rights", *EJIL*, vol. 14, núm. 2, 2003, pàgs. 381-385.

Ripol Carulla, Santiago, "El Consejo de Seguridad y la defensa de los derechos humanos. Reflexiones a partir del conflicto de Kosovo", *REDI*, vol. LI-1999, núm. 1, pàgs. 59-87.

Rodley, Nigel, Matt Pollard, "Criminalisation of Torture: State Obligations under the United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", *EHRLR*, núm. 2, 2006, pàgs. 115-141.

Schachter, Oscar, "Human Dignity as a Normative Concept", *AJIL*, vol. 77, núm. 4, 1983, pàgs. 848-854.

Sperduti, Giuseppe, "La Souveraineté, le droit international et la sauvegarde des droits de la personne", Yoram Dinstein (ed.), Mala Tabory (ass.ed.), *International Law at a Time of Perplexity. Essays in Honour of Shabtai Rosenne*, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, pàgs. 879-885.

Sudre, Frédéric, *Droit international et européen des droits de l'homme*, 3^a ed. Paris: PUF, 1997.

Truyol y Serra, Antonio, *Los derechos humanos*, 4^a ed., Madrid: Tecnos, 2000.

i. Expulsió/Allunyament

Clark, Tom, "Human Rights and Expulsion: Giving Content to the Concept of Asylum", *IJRL*, vol. 4, núm. 2, 1992, pàgs. 189-204.

Fitzpatrick, Joan, "The Post-Exclusion Phase: Extradition, Prosecution and Expulsion", *IJRL*, vol. 12, *Special Supplementary Issue*, 2000, pàgs. 272-292.

Gaja, Giorgio, "Expulsion of Aliens: Some Old and New Issues in International Law", *CEBDI*, vol. III, 1999, pàgs. 283-314.

Gibney, Matthew J., Randall Hansen, "Deportation and the liberal state: the forcible return of asylum seekers and unlawful migrants in Canada, Germany and the United States", *New issues in Refugee research, Working Paper N° 77*, UNHCR Evaluation and Policy Analysis Unit, febrer de 2003, 19 pàgs.
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/research/opendoc.pdf?tbl=RESEARCH&id=3e59de764>

Goodwin-Gill, Guy S., "The Limits of the Power of expulsion in Public International Law", *BYBIL*, vo. 47, 1974-1975, pàgs. 55-156.

Henkaerts, Jean-Marie, "The Current Status and Content of the Prohibition of Mass Expulsion of Aliens", *HRLJ*, vol. 15, núm. 8-10, 1994, pàgs. 301-317.

—, *Mass Expulsion in Modern International Law and Practice*, The Haghe/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

IDI, *Projet de Déclaration internationale relative au droit d'expulsion des étrangers*, Sessió de Lausana, 1888, http://www.idi-iil.org/idiF/resolutionsF/1888_lau_01_fr.pdf

—, *Règles internationales sur l'admission et l'expulsion des étrangers. Session de Genève*, 1892, http://www.idi-iil.org/idiF/resolutionsF/1892_gen_01_fr.pdf

Landgren, Karin, "Deflecting International protection by treaty: bilateral and multilateral accords on extradition, readmission and the inadmissibility of asylum requests", *UNHCR Working Papers New Issues in Refugee Research, Working Paper N° 10*, juny de 1999,
<http://www.unhcr.org/research/RESEARCH/3ae6a0ce0.pdf>

Rosati, Kristen B., "The United Nations Convention Against Torture: A Self-Executing Treaty That Prevents the Removal of Persons Ineligible for Asylum and Withholding of Removal", *Denver Journal of*

International Law & Pol'y, vol. 26, núm. 4, 1998, pàgs. 533-590.

Stenberg, Gunnar, *Non-Expulsion and Non-Refoulement. The Prohibition against Removal of refugees with Special Reference to Articles 32 and 33 of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, Uppsala: IUSTUS Förlag, 1989. Wissard, Nicolas, *Les renvois et leur exécution en droit des étrangers et en droit d'asile*, Bâle et Francfort-sur-le-Main: Helbing & Lichtenhahn, 1997.

j. Jurisdicció i competència de l'estat

Barberis, Julio A., "El territorio del Estado", *CEBDI*, vol. IV, 2000, pàgs. 223-323.

Bourguet, Christian, "Les 'zones grises' des aéroports européens", Marie-Claire Caloz-Tschopp, Laurent Monnier (dossier préparé par), *Droit d'asile. Attachez vos ceintures. La mise en oeuvre du droit d'asile dans les aéroports d'Europe et au centre d'enregistrement de Cointrin*, Genève: Institut Universitaire d'Etudes du Développement (IUED) et Institut d'Etudes Sociales (IES), juny 1990.

Caloz-Tschopp, Marie-Claire, "La zone internationale et le droit d'asile en Europe. Les limites d'une communauté d'états... de Droit et l'exercice de la démocratie radicale", *Frontières du droit. Frontières des droits. L'introuvable statut de la "zone internationale"*, Paris: L'Harmattan, 1993, pàgs. 17-30.

Carrillo Salcedo, Juan Antonio, "Article 1", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, Pierre-Henri Imbert (dirs.), *La Convention européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 135-141.

Cohen-Jonathan, Gérard, "L'affarie Loizidou devant la Cour européenne des droits de l'homme. Quelques observations", *RGDIP*, núm. 1, 1998, pàgs. 123-144.

Conforti, Benedetto, "Note Sulla Teoria de la Competenza", *Studi in ricordo di Antonio Filippo Panzera*, vol. I, Bari: Cacucci Editore, 1995, pàgs. 287-298.

Decaux, Emmanuel, "L'approche du droit international: zone internationale, zone frontière, zone de transit, zone franche. Frontières géographiques et aménagements juridiques", *Frontières du droit. Frontières des droits, op. cit.*, pàg. 31-43.

Labayle, Henri, "Réglementation et souveraineté des états", *Frontières du droit. Frontières des droits. L'introuvable statut de la "zone internationale"*, Paris: L'Harmattan, 1993, pàgs. 45-61.

Muñoz Merino, Ana, *El delito de contrabando*, Pamplona: Aranzadi Editorial, 1992.

Rigaux, François, "Le concept de territorialité: un fantasme en quête de réalité", Emile Yakpo, Tahar Boumedra (eds.), *Liber Amicorum-Mohamed Bedjaoui*, The Haghe: Kluwer Law International, 1999, pàg. 211-222.

Rodríguez Martín, Enrique, "Nota. Territorio del Estado.-Concepto de territorio: geográfico, político y aduanero", *REDI* "III. Jurisprudencia. A) Jurisprudencia en materia de Derecho Internacional Público. 3. Jurisprudencia española. III. Estatuto Internacional del Estado", vol. I, núm. 1, 1998, pàgs. 218-221; i *REDI*, vol. I, núm. 2, 1998, pàgs. 151-152.

Ronzitti, Natalino, "Coastal State Jurisdiction over Refugees and Migrants at Sea", Nisuke Ando, Edward Mcwhinney, Rudiger Wolfrum, (eds.), *Liber Amicorum Judge Shigeru Oda*, La Haia: Kluwer Law internacional, 2002, pàgs. 1271-1286.

Rüth, Alexandra, Mirja Trilsch, "International Decisions. European Convention on Human Rights –NATO military operation in Kosovo– notion of 'jurisdiction' under Article 1 –conditions for extraterritorial applicability of the Convention", *AJIL*, vol. 97, 2003, pàgs. 168-172.

Shaw, M.N., "Territory in International Law", *NYBIL*, vol. XIII, 1982, pàgs. 61-91.

Stern, Brigitte, "A propos de la compétence universelle...", Emile Yakpo & Tahar Boumedra (eds.), *Liber Amicorum-Mohamed Bedjaoui*, The Haghe: Kluwer Law International, 1999, pàgs. 735-753.

Truyol y Serra, Antonio, "Las fronteras y las marcas", *REDI*, 1968, pàg. 105-123.

Valle Gálvez, Alejandro del, "Las zonas internacionales o zonas de tránsito de los aeropuertos, ficción liminar fronteriza", *REEI*, núm. 9, 2005, 18 pàgs.

—, "Las 'zonas de tránsito' de los aeropuertos, ficción liminar interior", *Pacis Artes. Obra Homenaje al profesor Julio D. González Campos*, tom I, Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, Eurolex

editorial, 2005, pàgs. 785-802.

k. Responsabilitat Internacional

- Akhavan, Payam, Morten Bergsmo, "The Application of the Doctrine of State Responsibility to Refugee Creating States", *Nordic Journal of International Law-Acta Scandinavica Juris Gentium*, vol. 58, 1989, pàgs. 243-256.
- Benayi, Chaloka, "State Responsibility for the Prevention and Resolution of Forced Population Displacements in International Law", *IJRL, Special Issue*, juliol 1995, pàgs. 130-147.
- Boisson de Chazournes, Laurence, Luigi Condorelli, "De la «responsabilité de protéger» ou d'une nouvelle parure pour une notion déjà bien établie", *RGDIP*, vol. 110, núm. 1, 2006, pàgs. 11-18.
- Boisson de Chazournes, Laurence, "The Collective Responsibility of States to Ensure Respect for Humanitarian Principles", A. Bloed et al.(eds.), *Monitoring Human Rights in Europe. Comparing International Procedures and Mechanisms*, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 247-260.
- Casanovas i La Rosa, Oriol, "Abuso de derecho, desviación de poder y responsabilidad internacional. Notas sobre la acusación de abuso de derecho y desviación de poder en el asunto de la 'Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited' (Bélgica c. España)", *REDI*, núm. 1, vol. XXIII, 1970, pàgs. 465-490.
- Czaplinski, Wladyslaw, i Pavel Sturma, "La responsabilité des états pour les flux des réfugiés provoqués par eux", *AFDI*, vol. XL, 1994, pàgs. 156-169.
- Didden, James M. Jr., "Toward collective responsibility in asylum law: reviving the eroding right to political asylum in United States and the Federal Republic of Germany", *Immigration Law: United States and International Perspectives on Asylum and Refugee Status, Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal*, vol. 16, núm. 4, 1994, pàgs. 79-123.
- Gaja, Giorgio, "Réflexions sur le rôle du Conseil de Sécurité dans le nouvel ordre mondial. A propos des rapports entre maintien de la paix et crimes internationaux des Etats", *RGDIP*, núm. 2, 1993, pàgs. 297-320.
- Garry, Hannah R., "The Right to Compensation and refugee Flows: A 'Preventive Mechanism' in International Law?", *IJRL*, vol. 10, núm. 1/2, 1998, pàgs. 97-117.
- Gilbert, Geoff, "Rights, Legitimate Expectations, Needs and Responsibilities", *IJRL*, vol. 10, Nº 3, 1998, pàgs. 349-388.
- Glennon, Michael J., "State-Sponsored Abduction: A Comment on *United States v. Alvarez-Machain*", *AJIL*, vol. 86, núm. 4, 1992, pàgs. 746-756.
- Gowlland-Debbas, Vera, "La responsabilité internationale de l'état d'origine pour des flux de réfugiés", Société Française pour le Droit International, *Colloque de Caen. Droit d'asile et des réfugiés*, Paris: Éditions A. Pédone, 1997, pàgs. 93-131.
- Hofmann, Rainer, "Refugee-Generating Policies and the Law of State Responsibility", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, vol. 45, 1985, pàgs. 694-713.
- ILA, *Declaració de principis de dret internacional sobre la compensació als refugiats i als estats d'asil, Report of the Sixty-Fifth Conference, held at Cairo, Egypt, 21 to 26 April 1992*, Cairo (1993).
- , International Committee on the Legal Status of Refugees, "Draft Declaration of Principles of International Law on Compensation to Refugees and Countries of Asylum", *Report of the Sixty-Fourth Conference. Broadbeach, Queensland. Australia*, 1990 (1991), pàgs. 333-355.
- , International Committee on the Legal Status of Refugees, "Draft Declaration of Principles of International Law on Compensation to Refugees", *Report of the Sixty-Fifth Conference. Cairo. Egypt*, 1992 (1993), pàgs. 426-441.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). The Responsibility to Protect*, Ottawa: International Development Research Centre, desembre de 2001, 91 pàgs., <http://www.iciss.ca/>

- Kelley, J., "Refugee Protection: Whose Responsibility Is It Anyway?", *IJRL. Special Issue*, 1990, pàgs. 277-282.
- Lee, Luke T., "The Right to Compensation: Refugees and Countries of Asylum", *AJIL*, vol. 80, núm. 3, 1986, pàgs. 532-567.
- McNamara, Dennis, "The Future of Protection and the Responsibility of the State. Statement to the 48th Session of the UNHCR Executive Committee", *IJRL*, vol. 10, núm. 1/2, 1998, pàgs. 230-234.
- Pérez González, Manuel, "La responsabilidad internacional (I): El hecho internacionalmente ilícito", Capítulo XXXIII en Manuel Díez de Velasco Vallejo, *Instituciones de Derecho Internacional Público*, op. cit., pàgs. 793-819.
- , "La responsabilidad internacional (II)", Capítulo XXXIV en Manuel Díez de Velasco, *Instituciones de Derecho Internacional Público*, 15^a ed., Madrid: Tecnos, 2005, pàgs. 820-846.
- Pisillo Mazzeschi Riccardo, "Flussi di rifugiati e responsabilità dello stato di origine", *RDI*, vol. LXXXII, fasc. 3, 1999, pàgs 621-646.
- Shelton, Dinah, "The 'Bitter Bread Of Banishment' Involuntary Exile As A Violation Of International Law", Pablo Fernández Sánchez (ed.), *La Revitalización de la protección de los Refugiados (V Jornadas Internacionales de derecho internacional humanitario)*, Huelva: Universidad de Huelva, 2002, pàgs. 155-165.
- Tomuschat, Christian, "State Responsibility and the Country of Origin", Vera Gowlland-Debbas (ed.), *The Problem of Refugees in the Light of Contemporary International Law Issues*, La Haia, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, pàgs. 59-79.

1. Qüestions de Dret internacional

- Aceves, William J., "Case concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Federal Republic of Germany v. United States). Provisional Measures Order", *AJIL*, vol. 93, núm. 4, pàgs. 924-928.
- Barcia Trelles, Camilo, *Francisco de Vitoria. Fundador del Derecho internacional moderno*, Universidad de Valladolid, Sección de estudios americanistas, serie 5^a, nº III, 1928.
- Bleckmann, Albert, "The Subjective Right in Public International Law", *GYIL*, vol. 28, 1985, pàgs. 144-162.
- Carrillo Salcedo, Juan Antonio, *Soberanía del Estado y Derecho Internacional*, Madrid: Tecnos, 2^a ed., 1976.
- , *Soberanía de los Estados y Derechos humanos en Derecho Internacional Contemporáneo*, Madrid: Tecnos, 1995.
- Carro, Venancio Diego, *La "Communitas Orbis" y Las Rutas del Derecho Internacional según Francisco de Vitoria*, Santander: Revista "Estudios Filosóficos", 1962, pàgs. 47-58.
- Casanovas i La Rosa, Oriol, "Derecho Internacional Público", J.J. Ferreiro et. al. (eds.), *La enseñanza del Derecho*, Madrid: Tecnos, 1987, pàg. 145-168.
- Dekker, Ige F., Wouter G. Werner, "The Completeness of International Law and Hamlet's Dilemma. Non Liquet, The Nuclear Weapons Case and Legal Theory", *NJIL*, vol. 68, núm. 3, 1999, pàgs. 225-247.
- Delbrück, Jost, "Structural Changes in the International System and its Legal Order: International Law in the Era of Globalization", *SZIER-RSDIE*, vol. 11, núm. 1, 2001, pàg. 1-36.
- Detter de Lupis, Ingrid, *International Law and the Independent State*, 2^a ed., Hants (UK): Gower Publishing Company Limited, 1987.
- Franck, Thomas, "Personal Self-Determination: The Next Wave in Constructing Identity", A. Angie, G. Sturgess (eds.) *Legal Visions of the 21st Century. Essays in Honour of Judge Christopher Weeramantry*, The Hague: Kluwer International Law, 1998, pàgs. 241-260.
- Habermas, Jürgen, *La paix perpétuelle. Le bicentenaire d'une idée kantienne*, traducció de Rainer Rochlitz, Paris: Les Éditions du Clerf, 1996.
- Henkin, Louis, "The Mythology of Sovereignty", Ronald St. John Macdonald (ed.), *Essays in Honour of Wang Tieya*, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 351-358.

- Higgins, Rosalyn, "International Law in a Changing International System", *Cambridge Law Journal*, vol. 58, núm. 1, març de 1999, pàgs. 78-95.
- Jiménez García, Francisco, "Tribunal Internacional de Justicia.-Asunto relativo a la Convención de Viena sobre relaciones consulares (Paraguay c. EEUU de América). Solicitud de medidas cautelares. Providencia de 9 de abril de 1998", *REDI*, vol. L, núm. 2, 1998, pàgs. 129-134.
- Kant, Immanuel, *Sobre la paz perpetua* (traducció de Joaquín Abellán), 3^a ed., Madrid: Tecnos, 1991.
- Kelsen, Hans, *Derecho y paz en las relaciones internacionales* (traducció Florencio Acosta), México: Fondo de Cultura Económica, 1986.
- Khan, Rahmatullah, *The Iran-United States Claims Tribunal. Controversies, Cases and Contribution*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1990.
- Koskenniemi, Martti, "The Future of Statehood", *HILJ*, vol. 32, núm. 2, primavera de 1991, pàgs. 397-410.
- i Päivi Leino, "Fragmentation of International Law? Postmodern Anxieties", *Leiden Journal of International Law*, vol. 15, 2002, pàgs. 553-579.
- Kranz, Jerzy, "Réflexions sur la souveraineté", Jerzy Makarczyk (ed.), *Theory of International Law at the Threshold of the 21st Century. Essays in honour of Krzysztof Skubiszewski*, The Hague: Kluwer Law International, 1996, pàgs. 183-214.
- Lauterpacht, Elihu, "Sovereignty-myth or reality?", *IA*, vol. 73, núm. 1, 1997, pàgs. 137-150.
- Louis, Jean-Victor, "Le traité d'Amsterdam. Une occasion perdue?", *RMUE*, núm. 2, 1997, pàgs. 5-18.
- McCorquodale, Robert, "International Law, Boundaries and Imagination", David Miller, H. Hashmi, Sohail (eds.), *Boundaries and Justice. Diverse Ethical Perspectives*, Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2001, pàgs. 136-163.
- Miaja de la Muela, Adolfo, *Derecho Internacional Privado*, tom 2, *Parte especial*, 10^a ed., Madrid: Ediciones Atlas, 1987.
- Mosler, Hermann, "Subjects of international law", *Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam: Max Plank Institute, 1984, pàgs. 457-458.
- O'Connell, D.P., "La personnalité en droit international", *RGDIP*, tom LXVII, 1963-1, pàgs. 5-43.
- Paolillo, Felipe H., "Fuentes y evolución del Derecho internacional del medio ambiente", *CEBDI*, vol. II, 1998, pàgs. 349-428.
- Paust, Jordan J., "Breard and treaty-Based Rights under the Consular Convention", *AJIL*, vol. 92, núm. 4, 1998, pàgs. 691-697.
- Ranjeva, Raymond, "L'avis consultatif sur la licéité de la menace ou de l'emploi d'armes nucléaires et le problème de la guerre juste", *CEBDI*, vol. II, 1998, pàgs. 21-33.
- Reisman, Michael, "Designing and Managing the Future of the State", *EJIL*, vol. 8, núm. 3, 1997, pàgs. 409-420.
- Schachter, Oscar, "Sovereignty - Then and Now", R.St. J. Macdonald (ed.), *Essays in Honour of Wang Tieya*, London: Kluwer Academic Publishers, 1993, pàgs. 671-688.
- , "The Decline of the Nation-State and its Implications for International Law", *Columbia Journal of Transnational Law*, vol. 36, núms. 1-2, *Essays on International law in honor of Professor Louis Henkin*, 1997, pàgs. 7-23.
- Schutter, Olivier De, "Les Critical Legal Studies au pays du droit international public", *Droit et Société*, núm. 22, 1992, pàgs. 585-605.
- Scott, James Brown (dir.), Division de Droit International de la Dotation Carnegie pour la Paix Internationale, *L'Institut de Droit International. Tableau général des travaux (1873-1913)*, New York: Oxford University Press, 1920.
- Slaughter, Anne-Marie, "Court to Court", *AJIL*, vol. 92, núm. 4, 1998, pàgs. 708-713.
- Sørensen, Georg, "Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution", *PS*, vol. XLVII, Special Issue 1999, pàgs. 590-604.
- Sur, Serge, "The State between Fragmentation and Globalization", *EJIL*, vol. 8, núm. 3, 1997, pàgs. 421-434.

- Szászy, István, "La règle juridique, le droit subjectif et le sujet de droit en droit international", *Mélanges offerts à Juraj Andrassy*, La Haye: Martinus Nijhoff, 1968, pàgs. 307-350.
- Truyol y Serra, Antonio, "Souveraineté", *Archives de Philosophie du Droit. Vocabulaire fondamental du droit*, tom 35, 1990, pàgs. 313-326.
- Weil, Prosper, "L'avis consultatif sur la licéité de la menace ou de l'emploi d'armes nucléaires: deux lectures possibles", Emile Yakpo & Tahar Boumedra (eds.), *Liber Amicorum-Mohamed Bedjaoui*, The Hague: Kluwer Law International, 1999, pàgs. 545-552.

II. DRET EUROPEU DELS DRETS HUMANS

a. Obres generals

- Cohen-Jonathan, Gérard, "Convention européenne des droits de l'homme. Droits garantis. Libertés de la personne physique", *Juris-Classeur EUROPE* Editions Techniques, fascicle 6520-9, 1992.
- Cohen-Jonathan, Gérard, *La Convention européenne des Droits de l'Homme*, Paris, Aix-en-Provence: Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1989.
- Frowein, Jochen A., "The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe", *Collected Courses of the Academy of European Law*, vol. I, llibre 2, 1990 (1992), pàgs. 267-358.
- Leuprecht, Peter, "General Course Human Rights in the New Europe", *Collected Courses of the Academy of European Law*, vol. V, llibre 2, 1994 (1997), pàgs. 135-191.
- Picheral, Caroline, *L'ordre public européen. Droit communautaire et droit européen des droits de l'homme*, Paris: La Documentation française, 2001.

b. Drets protegits

- Addo, Michael K., Nicholas Grief, "Does article 3 of the European Convention on Human Rights Enshrine Absolute Rights?", *EJIL*, vol. 9, núm. 3, 1998, pàgs. 510-524.
- , "Some Practical Issues Affecting the Notion of Absolute Right in Article 3 ECHR", *ELR*, vol. 23, núm. 1, 1998, pàgs. 17-30.
- Alleweldt, Ralf, "Protection Against Expulsion Under Article 3 of the European Convention on Human Rights", *EJIL*, vol. 4, núm. 3, 1993, pàgs. 360-376.
- Andriantsimbazovina, Joël, "Le droit a un recours effectif", Frédéric Sudre et al., *Les grands arrêts de la Cour européenne des Droits de l'Homme*, Paris: PUF, 2003, pàgs. 306-314.
- , "Les droits de procédure", (...) 3. La matière administrative", Frédéric Sudre et al., *Les grands arrêts de la Cour européenne des Droits de l'Homme*, Paris: PUF, 2003, pàgs. 172-181.
- Bernard, François, Antoine Berthe, "Les garanties procédurales en matière de reconduite à la frontière au regard de la Convention européenne des droits de l'homme", *RTDH*, vol. 8, núm. 28, 1997, pàgs. 17-33.
- Callewaert, Johan, "L'article 3 de la Convention européenne: une norme relativement absolue ou absolument relative?", *Liber Amicorum Marc-André Eissen*, Bruxelles: Bruylant, 1995, pàgs. 13-38.
- Campiglio, Cristina, "Espulsione e diritti dell'uomo a proposito dell'art. 1 del Protocollo N. 7 addizionale alla Convenzione europea dei diritti dell'uomo", *RDI* vol. LXVIII, 1985, pàgs. 64-84.
- Carrillo Salcedo, Juan Antonio, "La protección de derechos humanos en el Consejo de Europa: hacia la superación de la dualidad entre derechos civiles y políticos y derechos económicos y sociales", *RIE*, vol. 18, núm. 2, 1991, pàgs. 431-451.
- Cassese, Antonio, "Can the Notion of Inhuman and Degrading Treatment be applied to Socio-Economic Conditions?", *EJIL*, vol. 2, núm. 2, 1991, pàg. 141-145.
- Cohen-Jonathan, Gérard, "Un arrêt de principe de la «nouvelle» Cour européenne des droits de l'Homme:

Selmouni contre France (28 juillet 1999)", *RGDIP*, núm. 1, 2000, pàgs. 181-203.

Drzemczewski, Andrew, Christos Giakoumopoulos, "Article 13", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, i Pierre-Henri Imbert (dir.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 455-474.

Ecochard, Bertrand, "L'émergence d'un droit à des conditions de détention décentes garanti par l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme", *RFDA*, núm. 1, 2003, pàgs. 99-108.

Giakoumopoulos, Christos, "Detention of Asylum Seekers in the light of Article 5 of the European Convention on Human Rights", Jane Hughes, Fabrice Liebaut, (eds.), *Detention of Asylum Seekers in Europe: Analysis and Perspectives*, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1998, pàgs. 161-182.

Hillestad Thune, Gro, "The Right to an Effective Remedy in Domestic Law: Article 13 of the European Convention on Human Rights", Donna Gomien (ed.), *Broadening the Frontiers of Human Rights. Essays in Honour of Asbjørn Eide*, Oslo: Scandinavian University Press, 1993, pàgs. 79-95.

Koering-Joulin, Renée, "Article 5 § 4", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, Pierre-Henri Imbert (dirs.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 229-233.

Labayle, Henri, "L'article 8 de la Convention européenne des droits de l'Homme et le droit de l'étranger au respect de sa vie privée et familiale", Hughes Fulchiron, (dir.), *Les étrangers et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales*, Paris: Librairie du Droit et de Jurisprudence, 1999, pàgs. 83-107.

Le Mire, Pierre, "Article 17", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, Pierre-Henri Imbert (eds.), *La Convention européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 509-522.

Melchior, Michel, "Rights Not Covered by the Convention", R. St. J. Macdonald, F Matscher, Herbert Petzold (eds.), *The European System for the Protection of Human Rights*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 593-601.

Meyer, Jan De, "Article 5 § 1", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, Pierre-Henri Imbert, (dirs.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 189-201.

Schutter, Olivier de, "Le droit au regroupement familial au croisement des ordres juridiques européens", *RDE*, núm. 90, 1996, pàgs. 531-554.

Soyer, Jean-Claude, Michel de Salvia, "Article 6", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, i Pierre-Henri Imbert (dir.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 239-279.

Sudre, Frédéric, "Article 3", Louis-Edmond Pettiti, Emmanuel Decaux, Pierre-Henri Imbert, (dirs.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, Paris: Economica, 1995, pàgs. 155-175.

—, "Droits intangibles et/ou droit fondamentaux: y a-t-il des droits prééminents dans la Convention européenne des droits de l'homme?", *Liber Amicorum Marc-André Eissen*, Bruxelles: Bruylant, 1995, pàgs. 381-398.

—, "L'article 3bis de la Convention européenne des droits de l'homme: Le droit à des conditions de détention conformes au respect de la dignité humaine", *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan*, vol. II, Bruselas: Bruylant, 2004, pàgs. 1499-1514.

—, "La première décision «quart-monde» de la Commission européenne des droits de l'homme: Une «bavure» dans une jurisprudence dynamique", *RUDH*, vol. 2, núm. 10, 1990, pàgs. 349-353.

c. Asil

Einarsen, Terje, "The European Convention on Human Rights and the Notion of an Implied Right to *de facto* Asylum", *IJRL*, vol. 2, núm. 3, 1990, pàgs. 361-389.

Ermacora, Felix, "Problems about the Application of the European Convention on Human Rights in Asylum

- Cases”, Risk Lawson, Matthijs de Blois (ed.), *The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe. Essays in Honour of Henry G. Schermers*, vol. III, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, pàgs. 155-163.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE), “Safe Third Countries”: Myths and Realities, Londres, febrer de 1995.
- Grant, Stefanie, “Refugee Protection in Europe”, Zdzislaw Kedzia, Anna Korula, Manfred Nowak (eds.), *Perspectives of an All-European System of Human Rights Protection*, vol. 1, Kehl...: N.P. Engel Publisher, 1991, pàgs. 103-115.
- Kazatchkine, Natacha, “Observations. Le maintien dans la zone internationale d'un aéroport”, *RTDH*, núm. 32, octubre de 1997, pàgs. 662-683.
- Kokott, Julianne, “Amuur v. France”, *AJIL*, vol. 91, núm. 1, 1997, pàgs. 147-152.
- Lambert, Hélène, “Protection against *refoulement* from Europe: Human Rights law comes to the rescue”, *ICLQ*, vol. 48, núm. 3, 1999, pàgs. 513-544.
- Mole, Nuala, *Le droit d'asile et la Convention européenne des droits de l'homme*, Estrasburg: Editions du Conseil de l'Europe, Dossier sur les droits de l'homme, nº 9, 2000.
- Leuprecht, Peter, “Le droit d'asile en Europe”, François Rigaux (ed.), *Droit d'asile (Deuxièmes assises européennes sur les droit d'asile)*, Bruxelles: Story-Scientia, 1988, pàgs. 69-77.
- Schutter, Olivier de, “La convention européenne des droits de l'homme et l'asile”, *RDE*, núm. 80/81, 1994, pàgs. 471-480.
- , “Privation de liberté et maintien en zone internationale”, *RDE*, núm. 89, 1996, pàgs. 345-353.
- Suttinger, Walter, “The Principle of Non-*Refoulement*: Looking Rather to Geneva than to Strasbourg?”, *AJPIL*, vol. 49, núm. 2-4, 1995, pàgs. 203-225.
- Tomuschat, Christian, “A Right to Asylum in Europe”, *HRLJ*, vol. 13, núm. 7-8, 1992, pàgs. 257- 265.
- Wiebringhaus, Hans, “Le droit d'asile en Europe”, *AFDI*, vol. XIII, 1967, pàgs. 566-580.
- Wiederkehr, Marie-Odile, “Audition du 11 juin 1992. Commission des Libertés publiques et des Affaires intérieures du Parlement Européen”, Strasbourg: Consell d'Europa.
- , “L'oeuvre du Conseil de l'Europe dans le domaine du droit d'asile et des réfugiés”, Société Française pour le Droit International, *Colloque de Caen. Droit d'asile et des réfugiés*, Paris: Éditions A. Pédone, 1997, pàgs. 197-215.
- Wisard, Nicolas, “Rétention et détention dans les aeroports”, *ASYL*, núm. 3, 1995, pags. 67-78.

d. Demandants d'asil

- Carrillo Salcedo, Juan Antonio, “La Convention Européenne des Droits de l'Homme et le demandeur d'asile”, *Le droit d'asile et les réfugiés: tendances actuelles et perspectives d'avenir. Actes du seizième Colloque de droit européen*, 15-17 de setembre de 1986, Estrasburg: Consell d'Europa, 1987, pàgs. 28-39.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE), “Fair and Efficient Procedures for Determining Refugee Status: A Proposal”, *IJRL*, vol. 3, núm. 1, 1991, pàgs. 112-119.
- ECRE, *Position Paper on the Detention of Asylum Seekers*, abril de 1996,
<http://www.ecre.org/positions/detain.shtml>
- Egelund, Sara, “Les possibilités offertes par la Convention européenne des droits de l'homme pour assurer la protection internationale des personnes déplacées par la contrainte”, *La Convention européenne des droits de l'homme et la protection des réfugiés, demandeurs d'asile et personnes déplacées (Acte du Colloque organisé conjointement par le Secrétariat du conseil de l'Europe et celui du Haut-commissariat des Nations Unies pour les Réfugiés, qui s'est tenu les 2 et 3 octobre 1995 à Strasbourg)*, *Bulletin des droits de l'homme*, núm. 5, 1996., pàgs. 53-73.
- Ergec, Rusen, “Le Conseil d'Europe et les réfugiés”, *RBDI*, vol. XXII, núm. 1, 1989, pàgs. 121-132.
- Giakoumopoulos, Christos, “La Convention européenne des droits de l'homme et le droit de recours des

demandeurs d'asile déboutes”, “La Convention Européenne des droits de l'homme et la protection des réfugiés, demandeurs d'asile et personnes déplacées. Acte du Colloque organisé conjointement par le Secrétariat du conseil de l'Europe et celui du Haut-Commissariat des Nations Unies pour les Réfugiés, qui s'est tenu les 2 et 3 octobre 1995 à Strasbourg”, *Bulletin des Droits de l'Homme*, núm. 5, gener de 1996, pàgs. 11-22.

Lambert, Hélène, “The European Convention on Human Rights and the Protection of Refugees: Limits and Opportunities”, *RSQ*, vol. 24, núm. 2, 2005, pàgs. 39-55.

—, “The European Court of Human Rights and the Right of Refugees and Other Persons in Need of Protection to Family Reunion”, *IJRL*, vol. 11, núm. 3, 1999, pàgs. 427-450.

Lester ,Anthony, Kate Beattie, “Risking Torture”, *EHRLR*, núm. 6, 2005, pàgs. 565-571.

Lorenzen, Peer, “Exposé de M. Peer Lorenzen. La protection des réfugiés contre l'expulsion ou l'extradition”, *Actes du 2e Colloque sur la Convention européenne des Droits de l'Homme et la protection des réfugiés, des demandeurs d'asile et des personnes déplacées Strasbourg, 19-20 mai 2000*, Estrasburg: Editions du Conseil de l'Europe, 2001, pàgs. 25-38.

Lyon Caen, Arnaud, “Quel traitement pour les demandeurs d'asile? L'applicabilité de l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'Homme”, *Actes*, núm. 74, abril de 1991, pàgs. 8-10.

Mole, Nuala, *Problèmes soulevés par certains aspects de la situation actuelle des réfugiés sous l'angle de la Convention européenne des Droits de l'Homme*, Strasbourg: Éditions du Conseil de l'Europe, 1997.

Plender, Richard, “La Convention Européenne des droits de l'Homme et le demandeur d'asile”, *Le droit d'asile et les réfugiés: tendances actuelles et perspectives d'avenir. Actes du seizième colloque de droit européen*, 15-17 setembre 1986, Strasbourg 1987, pàgs. 40-46.

Rudge, Philip, “Reflections on the Status of Refugees and Asylum Seekers in Europe”, Diana Miserez (ed.), *Refugees – The Trauma of Exile. The Humanitarian Role of Red Cross and Red Crescent*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, pàg. 62-70.

Sarolea, Sylvie, “Les droits procéduraux du demandeur d'asile au sens des articles 6 et 13 de la Convention Européenne des droits de l'homme”, *RTDH*, vol. 37, 1999, pàgs. 119-145.

e. Estrangers

Boeles, Pieter, *Fair Immigration Proceedings in Europe*, The Haghe: Martinus Nijhoff Publishers-Kluwer Law International, 1997, pàgs. 226-235.

Bossuyt, Marc, “Overview of Council of Europe Standards on the Status of Aliens, Including Refugees and Asylum-Seekers”, *Polish Yearbook of International Law*, vol. XXII, 1995-1996, pàgs. 37-48.

Boza Martínez, Diego, “El derecho a la vida familiar como límite a las expulsiones de extranjeros condenados por sentencia firme. Breve análisis de la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos”, *RDME*, núm. 11, 2006, pàgs. 25-39.

Bruschi, Christian, “La rétention”, Hughes Fulchiron, *Les étrangers et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales*, Paris: Librairie du Droit et de Jurisprudence, 1999, pàgs. 333-348.

Callewaert, Johan, “La Cour européenne des droits de l'homme et l'éloignement des étrangers”, *RDE*, núm. 90, 1996, pàgs. 607-612.

Carlier, Jean-Yves, “La détention et l'expulsion collective des étrangers”, *RTDH*, vol. 53, 2003, pàgs. 198-222.

Chétail, Vincent, “Le droit des réfugiés à l'épreuve des droits de l'homme: bilan de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme sur l'interdiction du renvoi des étrangers menacés de torture et de traitements inhumains ou dégradants”, *RBDI*, vol. XXXVII, núm. 1, 2004, pàgs. 155-210.

Cholewinski, Richard, “Strasbourg's 'Hidden Agenda'? The Protection of Second-Generation Migrants from Expulsion under Article 8 of the European Convention on Human Rights”, *NQHR*, vol. 12, núm. 3, 1994, pàgs. 287-306.

Chueca Sancho, Ángel G., *La expulsión de extranjeros en la Convención Europea de Derechos Humanos*,

Zaragoza: Egido Editorial, 1998.

- Freixes, Teresa, "Criterios básicos de la jurisprudencia europea en materia de derechos de los extranjeros", Antonio Marzal, *Migraciones económicas masivas y derechos del hombre*, Barcelona: J.M. Bosch Editor, 2002, pàgs. 91-122.
- Giakoumopoulos, Christos, "L'étranger en «zone internationale» et les garanties de la Convention européenne des droits de l'homme", *Frontières du droit. Frontières des droits. L'introuvable statut de la "zone internationale"*, op. cit., pàgs. 211-227.
- Harvey, Colin, "Promoting insecurity: Public Order, expulsion and the European Convention on Human Rights", Elspeth Guild, Paul Minderhoud (eds.), *Security of Residence and Expulsion. Protection of Aliens in Europe*, The Hague, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 2001, pàgs. 41-57.
- Karagiannis, Syméon, "Expulsion des étrangers et mauvais traitements imputables à l'état de destination ou à des particuliers?", *RTDH*, vol. 10, 1999, pàgs. 33-88.
- Labayle, Henri, "Le droit de l'étranger à mener une vie familiale normale, lecture nationale et exigences européennes", *RFDA*, vol. 9 núm. 3, maig-juliol 1993, pàgs. 511-540.
- , "L'éloignement des étrangers devant la Cour européenne des droits de l'homme", *RFDA*, vol. 13, núm. 5, 1997, pàgs. 977-998.
- Lambert, Pierre, "Note. L'expulsion des étrangers délinquants devant la Cour européenne des droits de l'homme", *Gazette du Palais. Spécial Droits de l'Homme*, 21-23 de març de 2000, pàgs. 45-46.
- Madiot, Yves, "Un statut européen de l'étranger dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *La condition juridique de l'étranger, hier et aujourd'hui. Actes du Colloque organisé à Nimègue les 9-11 mai 1988 par les Facultés de Droit de Poitiers et de Nimègue*, Nijmegen: Faculteit der Rechtsgeleerdheid 1-Katholieke Universiteit Nijmegen, 1988, pàgs. 37-58.
- Oellers-Frahm, Karin, "The Contribution of the Council of Europe to the Legal Position of Aliens", Jochen A. Frowein, Torsten Stein (hrsg.), *Die Rechtsstellung von Ausländern nach staatlichem Recht und Völkerrecht*, Springer Verlag Berlin: Max Planck Institute, 1987, pàgs. 1725-1773.
- Poynor, Bryony, "Mamatkulov and Askarov v. Turkey: The Relevance of Article 6 to Extradition Proceedings", *EHRLR*, núm. 4, 2005, pàgs. 409-418.
- Roldán Barbero, Javier, "La extradición y la pena de muerte en el Convenio europeo de derechos humanos", *RIE*, vol. 17, núm. 2, 1990, pàgs. 537-556.
- Sarolea, Sylvie, "La jurisprudence récente de la Cour européenne des droits de l'homme en matière d'éloignement et de détention des étrangers au départ de l'arrêt *Chahal*", *RDE*, núm. 92, 1997, pàgs. 19-35.
- Schutter, Olivier de, "La souveraineté de l'Etat et les droits de la personne immigrée", *RDE*, núm. 84, 1995, pàgs. 261-270.
- Silveira, Luis, "The admission of aliens to the territory of the host country and their residence here", Council of Europe, *Human rights of aliens in Europe (Proceedings of the colloquy Funchal-Madeira 17-19 October 1983)*, Dordrecht/Boston/Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, pàgs. 109-159.
- Sudre, Frédéric, "Extradition et peine de mort: arrêt Soering de la Cour européenne des droits de l'homme, du 7 juillet 1989", *RGDIP*, núm. 1, 1990, pàgs. 103-121.
- , "Le renouveau jurisprudentiel de la protection des étrangers par l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme", Hughes Fulchiron, (dir.), *Les étrangers et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales*, Paris: Librairie du Droit et de Jurisprudence, 1999, pàgs. 61-82.
- Teitgen-Colly, Catherine, "L'éloignement des étrangers et les article 5 et 6 de la Convention européenne des droits de l'Homme", Hughes Fulchiron, (dir.), *Les étrangers et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales*, Paris: Librairie du Droit et de Jurisprudence, 1999, pàgs. 242-320.
- Wyngaert, Christine Van Den, "Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's Box?", *ICLQ*, vol. 39, núm. 4, 1990, pàgs. 757-779.
- Zühlke, Susanne, Jens-Christian Pastille, "Extradition and the European Convention-Soering Revisited",

f. Qüestions de dret europeu dels drets humans

- Andriantsimbazovina, Joël, "Splendeurs et misères de l'ordre public européen. Les trois dernières années de l'ancienne Cour européenne des droits de l'homme (1996-1997-1998)", *CDE*, núms. 5-6, 2000, pàgs. 657-718.
- Boeles, Pieter, Françoise Schild, "Case Reports of the European Court of Human Rights", *EJML*, núm. 4, 2003, pàgs. 499-510.
- Cohen-Jonathan, Gérard, "De l'effet juridique des «mesures provisoires» dans certaines instances et de l'efficacité du droit de recours individuel: à propos de l'arrêt de la Cour de Strasbourg Cruz Varas du 20 mars 1991", *RUDH*, vol. 3, núm. 6, 1991, pàgs. 205-209.
- Costa, Jean-Paul, "Qui relève de la juridiction de quel(s) état(s) au sens de l'article 1er de la Convention européenne des droits de l'homme?", *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan*, vol. I, Bruselas: Bruylant, 2004, pàgs. 483-500.
- Flauss, Jean-François, "Actualité de la Convention européenne des droits de l'homme (novembre 1998-avril 2000)", *AJDA*, núm. 6, 2000, pàgs. 526-544.
- Golsong, Heribert, "Interpreting the European Convention on Human Rights Beyond the Confines of the Vienna Convention on the Law of Treaties?", R. St. J. Macdonald, F Matscher, Herbert Petzold (eds.), *The European System for the Protection of Human Rights*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 147-162.
- Labayle, Henri, "Droits fondamentaux et droit européen", *AJDA*, núm. 20 de juliol/20 d'agost especial, 1998, pàgs. 75-91.
- Larralde, Jean-Manuel, "Le soft law européen comme promoteur des droits des personnes incarcérées", Constance Grewe (dir.), *Questions sur le droit européen*, Caen: Presses Universitaires de Caen, 1996, pàgs. 189-208.
- McHarg, Aileen, "Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights", *The Modern Law Review*, vol. 62, 1999, pàgs. 671-696.
- Murdoch, Jim, "The Work of the Council of Europe's Torture Committee", *EJIL*, vol. 5, núm. 2, 1994, pàgs. 220-248.
- Orakhelashvili, Alexander, "Restrictive Interpretation of Human Rights Treaties in the Recent jurisprudence of the European Court of Human Rights", *EJIL*, vol. 14, núm. 3, 2003, pàgs. 529-568.
- Robertson, A.H., "The promotion of Human Rights by the Council of Europe", *RDH*, vol. VIII, núms. 2-3, 1975, pàgs. 545-585.
- Tigroudja, Hélène, "La force obligatoire des mesures provisoires indiquées par la Cour européenne des droits de l'homme. Observations sous l'arrêt du 6 février 2003, *Mamatkulov c. Turquie*", *RGDIP*, vol. 107, núm. 3, 2003, pàgs. 600-633.
- Wildhaber, Luzius, "The coordination of the Protection of Fundamental Rights in Europe", conferència, Ginebra, 8 de setembre de 2005, 8 pàgs.;
http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/00798A1C-0E03-49D3-AB4E-774CC3838A8E/0/2005_CoordinationProtectionFundamentalFreedom.pdf#search=%22%20wildhaber%20coordination%20protection%20fundamental%20rights%22

III. DRET COMUNITARI I DRET DE LA UNIÓ EUROPEA

a. Obres generals

- Azoulai, Loïc "Les fondements de l'autorité de l'Union", Loïc Azoulai, Laurence Burgorgue-Larsen (dirs.), *L'autorité de l'Union Européenne*, Brussel·les: Bruylant, 2006, pàgs. 3-15.

- Craig, Paul, Gráinne de Burca (ed.) *The Evolution of EU Law*, Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Durand, Claire-Françoise, *Commentaire Mégret. Le droit de la CEE. I. Préambule. Principes. Libre circulation des marchandises*, 2ème ed., Brussel·les: Institut d'Études Européennes, 1992.
- Gerbet, Pierre, *La construction de l'Europe*, Paris: Imprimerie Nationale, 1983.
- Kovar, Robert, “Communautés Européennes. Histoire de la construction européenne”, *Juris-Classeur EUROPE*, vol. 3, fasc. 100, 1989, pàgs. 2-10.
- Laffan, Brigid, Rory O'Donnell, Michael Smith, *Europe's Experimental Union. Rethinking integration*, Londres, Nova York: Routledge, 2000.
- Mangas Martín, Araceli, Diego J. Líñán Nogueras, *Instituciones y Derecho de la Unión Europea*, 5^a ed. Madrid: Tecnos, 2005, pàgs. 520-522.
- Ruyt, Jean de, *L'Acte Unique Européen*, Brussel·les: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1989.
- Schmidt, Helmut, *La autoafirmación de Europa*, (traducció de María Esperanza Romero i Richard Gross), Barcelona: Galaxia Gutenberg-Círculo de Lectores, 2002.
- Soldatos, Panayotis, *Le système institutionnel et politique des Communautés européennes dans un monde en mutation. Théorie et pratique*, Brussel·les: Bruylant, 1989.
- Triantafyllou, Dimitris N., *La Constitution de l'Union européenne selon le Traité de Rome de 2004. Les choix clés de la Convention et de la Conférence intergouvernementale*, Brussel·les: Bruylant, 2005.
- Weiler, Joseph H.H., *Una Europa cristiana. Ensayo exploratorio*, Madrid: Ediciones Encuentro, 2003.
- , *The Constitution of Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- , “I. La transformación de Europa” (trad. Mª Ángeles Ahumada Ruíz), *Europa, fin de siglo*, Madrid: Centro de Estudios constitucionales, 1995 pàgs. 13-126.

b. Schengen

- Alcoceba Gallego, M. Amparo, “La subordinación del acervo Schengen al de la Unión Europea. Comentario a la sentencia del TJCE de 31 de enero de 2006. AS. C-503/03, Comisión c. España”, *RGDE.Iustel*, núm. 10, 2006, 17 pàgs.
- Baquero Cruz, Julio, “El auto Dem'Yanenko: Expulsión de ciudadanos de terceros estados y TJCE”, *RDCE*, núm. 19, 2004, pàg. 935-950.
- Barontini, Giovanni, “Sulla competenza per l'esame delle domande di asilo secondo le convenzioni di Schengen e di Dublino”, *RDI*, vol. LXXV, fasc. 2, 1992, pàgs. 335-347.
- Blanc, Hubert, “Schengen: le chemin de la libre circulation en Europe”, *RMC*, núm. 351, 1991, pàgs. 722-726.
- Bolten, José J., “From Schengen to Dublin: The new frontiers of refugee law”, Herman Meijers et al., *Schengen. Internationalisation of central chapters of the law on aliens, refugees, privacy, security and the police*, Utrecht: W.E.J. Tjeenk Willink Kluwer law and taxation, 1991, pàgs. 8-36; i *Netherlands Juristenblad*, vol. 66, núm.5, 1991, pàgs. 165-178.
- Bonnefoi, Serge A., *Europe et sécurité intérieure. TREVI-Union européenne-Schengen*, Paris: Delmas, 1995.
- Chocheyras, Luc, “Les accords de Schengen”, *Les accords de Schengen. Quelle politique migratoire pour la Communauté*, Luxembourg: Institut Universitaire International Luxembourg, 1992, pàgs. 101-146.
- , “La Convention d'application de l'Accord de Schengen”, *AFDI*, vol. XXXVII, 1991, pàgs. 807-818.
- Cruz, Antonio, “Compatibility of carrier sanctions in four Community States with international civil aviation and human rights obligations”, Herman Meijers et al., *Schengen. Internationalisation of central chapters of the law on aliens, refugees, privacy, security and the police*, Utrecht: W.E.J. Tjeenk Willink Kluwer law and taxation, 1991, pàgs. 37-56.
- Curtin, Deidre, Herman Meijers, “The principle of open government in Schengen and the European Union: democratic retrogression?”, *CMLR*, vol. 32, núm.2, 1995, pàgs. 391-442.

- Drücke, Luise, "Refugee Protection in the Post Cold War Europe: Asylum in the Schengen and the EC Harmonisation Process", Alexis Pauly (ed.), *Les accords de Schengen: Abolition des frontières intérieures ou menace pour les libertés publiques?* Maastricht: Institut européen d'administration publique, 1993, pàgs. 105-149.
- Fischbach, Marc, "La politique de Schengen", Alexis Pauly (ed.), *Les accords de Schengen: Abolition des frontières intérieures ou ménace pour les libertés publiques?*, Maastricht: Institut européen d'administration publique, 1993, pàgs. 1-6.
- Hreblay, Vendelin, *Les accords de Schengen. Origine, fonctionnement, avenir*, Brussel·les: Bruylant, 1998.
- Izquierdo Sans, Cristina, "Las fronteras exteriores de la Unión Europea y el Convenio de Schengen", *ADI*, vol. XVI, 2000, pàgs. 133-189.
- Jiménez de Parga Maseda, Patricia, "Reflexiones sobre la puesta en aplicación «en su totalidad», el 26 de marzo de 1995, del Convenio de aplicación del Acuerdo de Schengen de 19 de junio de 1990", *RIE*, vol. 22, núm. 3, 1995, pàgs. 909-938.
- Julien-Laferrière, François, "L'incidence de la construction européenne sur le droit d'asile (à propos de la Convention de Schengen)", *Mélanges offerts à Georges Levasseur. Droit pénal, droit européen*, Paris: Gazette du Palais-Litec, 1992, pàgs. 37-50.
- Mapelli, Enrique, "La inadmisión del extranjero en el Acuerdo de Schengen. Gravamen a las compañías aéreas", *Anuario Hispano-Luso-American de Derecho Internacional*, vol. 13, 1997, pàgs. 393-417.
- McCarron, Kerry E., "The Schengen Convention as a Violation of International Law and the Need for Centralized Adjudication on the Validity of National and Multilateral Asylum Policies for Members of the United Nations", *Immigration and Nationality Law Review*, vol. 17, 1995-1996, pàgs. 283-310.
- Meijers, Herman, "Refugees in Western Europe 'Schengen' affects the entire Refugee Law", *IJRL*, vol. 2, núm. 3, 1990, pàgs. 428-441.
- Néel, Brigitte, "L'accord de Schengen", *AJDA*, 20 octubre 1991, pàgs. 659-674.
- Rubio de Urquía, Francisco Javier, "El acuerdo de Schengen y su Convenio de aplicación", *Boletín ICE (Información Comercial Española) Económico*, núm. 2289, 1991, pàgs. 2472-2477.
- Schutte, Julian J.E., "Schengen: its meaning for the free movement of persons in Europe", *CMLR*, vol. 28, 1991, pàgs. 549-570.
- Spijkerboer, Thomas, "The Practical Effects of Schengen in Asylum Cases", *Refugee and Asylum Law: Assessing the Scope for Judicial Protection. International Association of Refugee Law Judges. Second Conference, Nijmegen, January, 9-11, 1997*, Utrecht: Nederlands Centrum Buitlanders, 1997, pàgs. 28-59.
- Weckel, Philippe, "La Convention additionnelle à l'Accord de Schengen", *RGDIP*, núm. 2, 1991, pàg. 406-437.

c. Cooperació en afers de justícia i d'interior

- Adam, Roberto, "La cooperazione nel campo della giustizia e degli affari interni: da Schengen a Maastricht", *RDEuropeo*, núm. 2, 1994, pàgs. 225-244.
- Arbenz, M.P., i M.G. Zürcher, "La coordination des politiques des États européennes en matière de droit d'asile", *Le droit d'asile et les réfugiés: tendances actuelles et perspectives d'avenir. Actes du seizième Colloque de droit européen*, 15-17 setembre 1986, Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1987, pàgs. 136-159.
- Bigo, Didier, "Enjeux du troisième pilier du traité sur l'Union européenne", *Politique étrangère*, núm. 1, 1996, pàgs. 125-138.
- Boixareu Carrera, Angel, "Los trabajos del Grupo de Coordinadores para la libre circulación de las personas: el 'Documento de Palma'", *Gaceta Jurídica de la C.E.E.*, B-48, núm. 72, pàgs. 3-11.
- Cruz, Antonio, *Schengen, Groupe ad hoc Immigration et autres instances intergouvernementales européennes en vue d'une Europe sans frontières*, Brussel·les: Comité des Églises auprès des migrants en Europe, Doc. de treball núm. 12, 1993.

- Curti Gialdino, Carlo, "Schengen et le troisième pilier: le contrôle juridictionnel organisé par le Traité d'Amsterdam", *RMUE*, núm. 2, 1998, pàgs. 89-124.
- Curtin, Deidre M., J.F.M. Pouw, "La coopération dans le domaine de la justice et des affaires intérieures au sein de l'Union européenne: une nostalgie d'avant Maastricht?", *RMUE*, núm. 3, 1995, pàgs. 13-34.
- Dehouze, Franklin, Lode Van den Hende, "Plaidoyer pour la réforme du troisième pilier", *RMCUE*, núm. 403, 1996, pàgs. 714-718.
- Donner, J.P.H., "Abolition of border controls", Henry G. Schermers et al. (eds.), *Free Movement of Persons in Europe*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, pàgs. 5-26.
- Ehlermann, Claus Dieter, "The internal market following the single European act", *CMLR*, vol. 24, 1987, pàgs. 361-409.
- Fernhout, Roel, "Justice and Home Affairs: Immigration and Asylum Policy. From JHA co-operation to communitarisation", Jan A. Winter, Deidre M. Curtin et al. (eds.), *Reforming the Treaty on European Union -The Legal Debate-*, The Haghe/Boston/London: Kluwer Law International, 1996, pàgs. 377-399.
- Fortescue, Adrian, "La coopération dans les domaines de la justice et des affaires intérieures dans le Traité de Maastricht", Bruno Nascimbene (ed.), *Da Schengen a Maastricht. Apertura delle frontiere, cooperazione giudiziaria e di polizia*, Milan: Giuffrè Edotire, 1995, pàgs. 27-34.
- Guimezanes, Nicole, "Aperçu rapide sur l'entrée en vigueur de la Convention de Dublin du 15 juin 1990 (D. n° 97-911, 30 sept. 1997)", *La Semaine Juridique. Édition générale*, N° 44, 29 octobre 1997 (Actualités), pàgs. i-ii.
- Jacqué, Jean-Paul, "Affaires intérieures et justice. Quelques réflexions", *RMUE*, núm. 3, 1995, pàgs. 279-286.
- Jong, C.D. de, "Cooperation in the field of aliens law. The granting of visas, passports and asylum and refugee status", Henry G. Schermers et al. (eds.), *Free Movement of Persons in Europe. Legal problems and Experiences*, op. cit., pàgs. 183-198.
- Labayle, Henri, "La cooperation dans les domaines de la justice et des affaires intérieures", Philippe Mannin, (dir.) *La révision du traité sur l'Union Européenne. Perspectives et réalités. Rapport du groupe français d'étude pour la Conférence Intergouvernementale 1996*, Paris: Pédone, 1996, pàgs. 123-138.
- McMahon, Richard, "Maastricht's third pillar: load-bearing or purely decorative?", *LIEI*, núm. 1, 1995, pàgs. 51-64.
- Monar, Joerg, Roger Morgan (eds.), *The Third Pillar of the European Union*, Brussel·les: European University Press, 1994.
- Müller-Graff, Peter-Christian, "The Legal Bases of the Third Pillar and its Position in the Framework of the Union Treaty", *CMLR*, vol. 31, núm. 4, 1994, pàgs. 493-510.
- O'Keeffe, David, "Recasting the Third Pillar", *CMLR*, vol. 32, 1995, pàg. 893-920.
- Peers, Steve, *EU Justice and Home Affairs Law*, Harlow (UK): Logman, 2000.
- Tirado Robles, Carmen, *Los Asuntos de Justicia e interior y sus mecanismos jurídicos en la Unión Europea*, Zaragoza: Real Instituto de Estudios Europeos, 1999.
- Vignes, Daniel, "Plaidoyer pour le IIIème pilier", *RMCUE*, núm. 397, 1996, pàgs. 273-281.
- Zwaan, Jaap W. de, "Institutional problems and free movement of persons. The legal and political framework for cooperation", Henry G. Schermers et al. (eds.), *Free Movement of Persons in Europe. Legal problems and Experiences*, Dordrecht, Boston, Londres: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 335-351.

d. Llibertat de circulació

- Alderson, John, "Are Border Controls Necessary?", Roland Bieber, Renaud Dehouze, John Pinder, Joseph H.H. Weiler (eds.), 1992: *One European Market?. A Critical Analysis of the Commission's Internal Market Strategy*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1988, pàgs. 303-308.
- Ayral, Michel, "La suppression des contrôles aux frontières intracommunautaires", *RMUE*, núm. 1, 1993,

pàgs. 13-44.

- Berr, Claude J., "Reflexions su l'abolition des frontières dans la C.E.E.", Maurice Flory, Rosalyn Higgins, *Liberté de circulation des personnes en droit international*, Paris: Economica, 1988, pàgs. 77-98.
- Bontempi, Rinaldo, "Gli Accordi di Schengen", Bruno Nascimbene (ed.), *Da Schengen a Maastricht, op. cit.*, pàgs. 35-49.
- Buekenhoudt, J., R. Goosens, "1er janvier 1993! Abolition des douanes? «Oui, mais... !», *Revue des Affaires Européennes*, núm. 1, 1993, pàgs. 31-45.
- Gaja, Giorgio, "Le «due velocità» in tema di circolazione delle persone", *RDI*, vol. LXXII, 1989, pàgs. 639-641.
- Groupe de Haut Niveau sur la Libre Circulation des Personnes, présidé par Mme Simone Veil, *Rapport du Groupe de Haut Niveau sur la Libre Circulation des Personnes*, presentat a la comissió el 18 de mars de 1997, Luxemburg: OPOCE, 1998.
- Hondius, Frits W., "The last frontier: free movement of persons in greater Europe. The role of the Council of Europe", Henry G. Schermers et al. (eds.), *Free Movement of Persons in Europe. Legal problems and Experiences*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 154-165.
- Jessurun d'Oliveira, Hans Ulrich, "Expanding External and Shrinking Internal Borders: Europe's Defence Mechanisms in the Areas of Free Movement, Immigration and Asylum", David O'Keeffe, Patrick M. Twomey (eds.), *Legal issues of the Maastricht Treaty*, Londres: Chancery Law Publishing, 1994, pàgs. 261-278.
- , "Fortress Europe and (extra-communitarian) refugees: cooperation in sealing off the external borders", Henry G. Schermers et al. (eds.), *Free Movement of Persons in Europe. Legal problems and Experiences*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàgs. 166-182.
- Jiménez de Parga Maseda, Patricia, *El derecho a la libre circulación de las personas físicas en la Europa comunitaria*, Madrid: Tecnos, 1994.
- Labayle, Henri, "La libre circulation de personnes dans l'Union européenne, de Schengen à Amsterdam", *AJDA*, N° 12, 20 desembre de 1997, pàgs. 923-935.
- Lriola Delgado, Mª Isabel, *Libre Circulación de Personas y Unión Europea*, Madrid: Civitas, 1994.
- Lobkowicz, Wenceslas de, "Quelle libre circulation des personnes en Europe?", *RMC*, núm. 334, pàgs. 93-102.
- Mattera, Alfonso, "Un espace sans frontières intérieures: le défi de l'«Europe 1993»", *RMUE*, vol. 1, 1992, pàgs. 5-10.
- Mogg, John F., "Le Marché Unique Européen en 1995: bilan et prospection", *RMUE*, núm. 4, 1995, pàgs. 5-16.
- O'Keeffe, David, "The Free Movement of Persons and the Single Market", *ELR*, vol. 17, núm. 1, 1992, pàgs. 3-19.
- Papagianni, Georgia, "Free Movement of Persons in the Light of the New Title IV TEC: From Intergovernmentalism Towards a Community Policy", *YEL*, vil. 21, 2001-2002, pàgs. 107-162.
- Perez, Sophie, "La suppression des frontières physiques dans la Communauté européenne: les incertitudes du Traité de Maastricht", *Les Petites Affiches*, de 26 de juny de 1992, núm. 77, pàgs. 10-13.
- Van Dijk, P., M. Schreuder-Vlasblom, "Human Rights and the free Movement of Persons in Europe. The role of the national judiciary in the Netherlands", Henry G. Shermers et. al. (eds.), *Free Movement of Persons in Europe, Free Movement of Persons in Europe. Legal problems and Experiences*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pàg. 298-318.

e. Espai de Llibertat Seguretat i Justícia

Amnesty International, *On the occasion of the EU Summit 4-5 November 2004 adopting the Hague Programme "strengthening freedom, security and justice" in the EU*, 2 de novembre de 2004, AI Index EUR01/006/2004,

[http://web.amnesty.org/library/pdf/EUR010062004ENGLISH/\\$File/EUR0100604.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/EUR010062004ENGLISH/$File/EUR0100604.pdf)

- Albors-Llorens, Albertina, "Changes in the jurisdiction of the European Court of Justice under the Treaty of Amsterdam", *CMLR*, vol. 36, núm 5, 1998, pàgs. 1273-1294.
- Blázquez Rodríguez, Irene, Víctor Luis Gutiérrez Castillo, *Derecho de la Unión Europea sobre inmigración y asilo. Compilación sistemática y comentada de la normativa comunitaria*, Madrid: Dykinson, 2006.
- Bribosia, Hervé, "Liberté, sécurité et justice: l'imbroglio d'un nouvel espace", *RMUE*, núm. 1, 1998, pàgs. 27-54.
- Brouwer, Evelien, "Immigration, Asylum and Terrorism: A Changing Dynamic Legal and practical Developments in the EU Response to the Terrorist Attacks of 11.09", *EJML*, núm. 4, 2003, pàgs. 399-424.
- Carrera Hernández, F. Jesús, Nicolás Navarro Batista, *El espacio de libertad, seguridad y justicia en la Unión Europea. Textos fundamentales*, Madrid: Tecnos, 1999.
- Castagnos-Sen, Anne, "La mise en oeuvre de l'espace de liberté, de sécurité et de justice de Tampere à La Haye. Les étapes de l'intégration européenne en matière d'asile et d'immigration", *Le supplément de La Lettre n° 189*, 22 de novembre de 2004, 11 pàgs.,
<http://www.robert-schuman.org/supplement/sup189.pdf>
- Coda, Patrizia, "L'Agence européenne pour la gestion de la coopération opérationnelle aux frontières extérieures des états membres de l'Union européenne", *RMCE*, núm. 489, 2005, pàgs. 385-387.
- Douglas-Scott, Sionaidh, "The rule of law in the European Union –putting the security into the 'area of freedom, security and justice'", *ELR*, vol. 29, núm. 2, 2004, pàgs. 219-242.
- Fennelly, Nial, "The Area of 'Freedom, Security and Justice' and the European Court of Justice –A personal view", *ICLQ*, vol. 49, núm. 1, 2000, pàgs. 1-14.
- González Alonso, Norberto, "La jurisdicción comunitaria en el nuevo espacio de libertad, seguridad y justicia", *RDCE*, núm. 4, 1998, pàgs. 501-545.
- Guild, Elspeth, "International Terrorism and EU Immigration, Asylum and Borders Policy: The Unexpected Victims of 11 September 2001", *European Foreign Affairs Review*, v. 8, 2003, pàgs. 331-346.
- Jan Kuijper, Pieter, "Some Legal Problems Associated with the Communitarisation of Policy on Visas, Asylum and Immigration under the Amsterdam Treaty and Incorporation of the Schengen Acquis", *CMLR*, vol. 37, núm. 2, 2000, pàgs. 345-366.
- Kerchove, Gilles de, "L'action de l'Union Européenne en matière de lutte contre le terrorisme", *RMCU*, núm. 480, juliol-agost de 2004, pàgs. 421-424.
- Labayle, Henri, "Architecte ou spectatrice? La Cour de justice de l'Union dans l'Espace de liberté, sécurité et justice", *RTDe*, vol., 42, núm. 1, 2006, pàgs. 1-46.
- , "Le bilan du mandat de Tampere et l'espace de liberté, sécurité et justice de l'Union européenne", *CDE*, núm. 5-6, 2004, pàg. 591-661.
- , "Un espace de liberté, de sécurité et de justice", *RTDe*, vol. 33, núm. 4, 1997 pàgs. 813-881.
- Lindahl, Hans, "Finding a place for freedom, security and justice: the European Union's claim to territorial unity", *ELR*, vol. 29, núm. 4, 2004, pàgs. 461-484.
- Lirola Delgado, Mª Isabel, "El Espacio de Libertad, Seguridad y Justicia en el Tratado de Niza: ¿Una cuestión meramente incidental?", *Suplemento BEUR*, núm. 9, 2001, pàgs. 29-36.
- Martín y Pérez de Nanclares, José, "El nuevo espacio de libertad, seguridad y justicia en el proyecto de Constitución para Europa", Alejandro J. Rodríguez Carrión, Elisa Pérez Vera (coord.), *Soberanía del Estado y Derecho internacional. Homenaje al Profesor Juan Antonio Carrillo Salcedo*, tom II, Sevilla: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga, 2005, pàgs. 857-877.
- Monar, Jörg, "Justice and Home Affairs in the Treaty of Amsterdam: Reform at the Price of Fragmentation", *ELR*, vol. 23, núm. 4, 1998, pàgs. 320-335.
- Montaut, Isabelle, "La communautarisation du second et du troisième piliers du Traité de l'Union européenne, dans la perspective de la réforme institutionnelle de la CIG de 1996", *RMCE*, núm. 408, 1997, pàgs.

335-348.

- Noll, Gregor, "Visions of the Exceptional: Legal and Theoretical Issues Raised by Transit Processing Centres and Protection Zones", *EJML*, vol. 5, 2003, pàgs. 303-341.
- Peers, Steve, "Who's Judging the Watchmen? The Judicial System of the 'Area of Freedom Security and Justice'", *YEL*, vol. 18, 1998, pàgs. 337-413.
- Piçarra, Nuno, "O modelo de integração do acervo de Schengen na União Europeia: Cooperação reforçada e «ordens de legislar» ao Conselho", *Legislação*, núm. 22, 1998, pàgs. 23-56.
- Pinyol, Gemma (coord.), *II Seminario Inmigración y Europea. Cinco años después de Tampere*, Barcelona: Cidob Edicions, 2005.
- Quel López, F. Javier, "Análisis de las reformas en el espacio de libertad, seguridad y justicia", *RDCE*, núm. 9, 2001, pàgs. 117-144.
- Thomas, Isabelle, "La mise en oeuvre en droit européen des dispositions internationales de lutte contre le terrorisme", *RGDIP*, núm. 2, 2004, pàgs. 463-480.
- Valle Gálvez, Alejandro del, "Control de fronteras y Unión Europea", Antonio Remiro Brotóns, Carmen Martínez Capdevila (eds.), *Movimientos migratorios y derecho, Anuario de la Facultad de Derecho de la Universidad Autónoma de Madrid*, vol. 7, 2003, pàgs. 67-92.
- , "Extranjería y Tratado constitucional para Europa", Alejandro J. Rodríguez Carrión, Elisa Pérez Vera (coord.), *Soberanía del Estado y Derecho internacional. Homenaje al Profesor Juan Antonio Carrillo Salcedo*, tom II, Sevilla: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga, 2005, pàgs. 1349-1356.
- , "La refundación de la libre circulación de personas, tercer pilar y Schengen: el espacio europeo de libertad, seguridad y justicia", *RDCE*, núm. 3, 1998, pàgs. 41-78.
- Wagner, Eckart, "The Integration of Schengen into the Framework of the European Union", *LIEI*, vol. 25, núm. 2, 1998, pàg. 1-60.
- Walker, Neil, "In Search of the Area of Freedom, Security and Justice: A Constitutional Odyssey", Neil Walker (ed.), *Europe's Area of Freedom, Security and Justice, op. cit.*, pàgs. 3-37.
- Weyembergh, Anne, "L'impact du 11 septembre sur l'équilibre sécurité/liberté dans l'espace pénal européen", Emmanuelle Bribosia, Anne Weyembergh (dir.), *Lutte contre le terrorisme et droits fondamentaux*, Bruxelles: Bruylant-Nemesis, 2002, pàgs. 153-195.

f. Política d'asil

- Amnesty International, *Harmonisation de la politique d'asile en Europe-Préoccupations d'Amnesty International*, AI Index POL 33/03/90, abril de 1990.
- , *Harmonisation de la Politique d'asile en Europe: Préoccupations d'Amnesty International*, EUR 01/01/90-SF 90 R 90, noviembre de 1990.
- , *EUROPE. Harmonisation de la politique d'asile. Procédures accélérées pour les demandes d'asile "manifestement infondées" et notion de "pays sûr"*, AI SF 92 R 62, noviembre de 1992.
- , *EUROPE. Nécessité de normes minimales dans les procédures d'asile*, EU Ass/01/94-SF 94 R 43, juny de 1994.
- Arenas Hidalgo, Nuria, *El sistema de protección temporal de desplazados en la Europa comunitaria*, Huelva: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Huelva, 2005.
- Bank, Roland, "The Emergent EU Policy on Asylum and Refugees", *NJIL*, vol. 68, núm. 1, 1999, pàgs. 1-29.
- Baquero Cruz, Julio, "Khalil E. A.: Les réfugiés et les apatrides face au droit communautaire", *CDE*, núms. 3-4, 2002, pàgs. 501-516.
- Battjes, Hemme, "A Balance between Fairness and Efficiency? The Directive on International Protection and the Dublin Regulation", *EJML*, vol. 4, 2002, pàgs. 159-192.

- Beghè Loretì, Adriana, *Rifugiati e richiedenti asilo nell'area della Comunità europea. Studio per una riforma del diritto di asilo in Italia alla luce degli strumenti internazionali, delle legislazioni negli Stati membri della Comunità Europea, e del decreto legge 30 Diciembre 1989, n. 416 sulle norme urgenti in materia di asilo politico*, Padova: CEDAM, 1990.
- Boccardi, Ingrid, *Europe and Refugees. Towards an EU Asylum Policy*, La Haia, Londres, Nova York: Kluwer Law International, 2002.
- Bouteillet-Paquet, Daphné, *L'Europe et le droit d'asile. La politique d'asile européenne et ses conséquences sur les pays d'Europe centrale*, Paris: L'Harmattan, 2001.
- , "Protection Subsidiaire: Progrès ou recul du droit d'asile en Europe? Une analyse critique de la législation des états membres de l'Union Européenne", Daphné Bouteillet-Paquet (dir.), *Subsidiary protection of refugees in the European Union: complementing the Geneva Convention? La protection subsidiaire des réfugiés dans l'Union Européenne: un complément à la Convention de Genève?*, Brussel·les: Bruylant, 2002, pàgs. 153-264.
- Bruschi, Christian, "Le droit d'asile: l'Europe à l'heure des choix", *Migrations Société*, vol. 2, núm. 12, 1990, pàgs. 47-72.
- Bruycker, Philippe de, Samantha Lew, Valérie Titeca, "Le droit d'asile à l'heure européenne: De la compatibilité des Conventions de Schengen et de Dublin avec la Convention de Genève", Marie-Claire Foblets, Stephan Parmentier (red.), Georges-Henri Beauthier, Marc Bossyut, Jean-Yves Carlier, (met bijdragen van), *De Nieuwe Vluchtelingenwet. Commentaar op de Wet van 6 mei 1993*, Gent: Mys & Breesch, 1993, pàgs. 159-181.
- Carlier, Jean-Yves, "Harmonisation des politiques d'asile des pays d'Europe: Les enjeux juridiques", *RDE*, núm. 69, 1992, pàgs. 153-159.
- Castagnos-Sen, Anne, "L'Europe protège-t-il encore les réfugiés? L'élaboration de normes minimales en matière d'asile", *Questions d'Europe. Les policy papers de la fondation Robert Schuman*, 5 de juny de 2006, núm. 31, http://www.robert-schuman.org/supplement/questions_europe31.pdf
- Collyer, Michael, "The Dublin Regulation, Influences on Asylum Destinations and the Exception of Algerians in the UK", *JRS*, vol. 17, núm. 4, 2004, pàgs. 375-400.
- Costa-Lascoux, Jacqueline, "Réfugiés et demandeurs d'asile en Europe", *REMI*, vol. 3, núm. 1-2, 1987, pàgs. 239-268.
- Doublet, Frédérique, "L'action de l'Union européenne dans le domaine du droit d'asile", Société Française pour le Droit International, *Colloque de Caen. Droit d'asile et des réfugiés*, Paris: Éditions A. Pédone, 1997, pàgs. 217-227.
- Escobar Hernández, Concepción, "El Convenio de aplicación del acuerdo de Schengen y el Convenio de Dublín: una aproximación al asilo desde la perspectiva comunitaria", *RIE*, vol. 20, núm. 1, 1993, pàgs. 53-98.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE), *Position on the functioning of the Treaty on European Union in relation to asylum policy*, març de 1997.
- Gil Bazo, Mª Teresa, "La protección de los refugiados en la Unión Europea tras la entrada en vigor del Tratado de Ámsterdam a la luz del Derecho Internacional de los Derechos Humanos", Fernando M. Mariño Menéndez, Carlos Fernández Liesa (dir. i coord.), *La protección de las personas y grupos vulnerables en el derecho europeo*, Madrid: Ministerio de trabajo y de Asuntos Sociales, 2001, pàgs. 147-186.
- Gilbert, Geoff, "Is Europe Living Up Its Obligations to Refugees?", *EJIL*, vol. 15, núm. 5, 2004, pàgs. 963-987.
- Goodwin-Gill, Guy S., "Safe Country? Says Who?", *IJRL*, vol. 4, núm. 2, 1992, pàgs. 248-250.
- Gortázar, Cristina, "Asylum Procedures", Constanza Dias Urbano Da Sousa, Philippe de Bruycker (eds.), *The Emergence of a European Asylum Policy. L'Émergence d'une politique européenne d'asile*, Brussel·les: bruylant, 2004, pàgs. 87-106.
- , "La protección internacional de los solicitantes de asilo y refugiados como supuestos diferenciados del fenómeno general de las migraciones internacionales. Especial referencia al marco legal en la Unión Europea", Fernando M. Maríñ (coord.), *Un mundo sin desarraigó: El Derecho internacional de las migraciones*, Madrid: Los libros de la Catarata, 2006, pàgs. 218-239.

- Gowlland-Debbas, Vera, "European Asylum policies and the Search for a European Identity", Lars-Erik Cederman (ed.) *Constructing Europe's Identity. The External Dimension*, Boulder (Colorado)/Londres: Lynne Rienner Publishers, 2001, pàgs. 213-229.
- Guild, Elspeth, "Seeking asylum: store clouds between international commitments and EU legislative measures", *ELR*, vol. 29, núm. 2, 2004, pàgs. 198-218.
- Hailbronner, Kay, "Asylum Law in the Context of a European Migration Policy", Neil Walker (ed.), *Europe's Area of Freedom, Security and Justice*, Oxford: Academy of European Law, European University Institute, Oxford University Press, 2004, pàgs. 41-88.
- , "European Immigration and Asylum Law under the Amsterdam Treaty", *CMLR*, vol. 35, núm. 5, 1998, pàgs. 1047-1067.
- , "Perspectives of a harmonization of the law of asylum after the Maastricht summit", *CMLR*, vol. 29, 1992, pàgs. 917-939.
- i Claus Thiery, "Schengen II and Dublin: Responsibility for Asylum applications in Europe", *CMLR*, vol. 34, 1997, pàgs. 957-989.
- , "The Right to Asylum and the Future of Asylum Procedures in the European Community", *IJRL*, vol. 2, núm. 3, 1990, pàgs. 341-360.
- Harvey, Colin, "The Right to Seek Asylum in the European Union", *EHRL*, núm. 1, 2004, pàgs. 17-36.
- Hathaway, James C., "Harmonizing for Whom? The Devaluation of Refugee Protection in the Era of European Economic Integration", *CILJ*, vol. 26, 1993, pàgs. 719-735.
- Hunt, John, *Rapport sur l'Europe de 1992 et les politiques en matière de réfugiés*, de 12 d'abril de 1991, Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa Doc. 6413.
- Hurwitz, Agnès, "Commentaires sur la détermination de l'État responsable de l'examen d'une demande d'asile et la répartition des charges entre les états membres", Constança Dias Urbano De Sousa, Philippe de Bruycker, *The Emergence of a European Asylum Policy. L'émergence d'une politique européenne d'asile*, Brussel·les: Bruylant, 2004, pàgs. 71-86.
- , "The Dublin Convention: A Comprehensive Assessment", *IJRL*, vol. 11, núm. 4, 1999, pàgs. 646-677.
- Joly, Danièle, "Asilo europeo y convergencia global. El refugiado: Héroe antaño, paria hogaño", Cristina Blanco F. de Valderrama (ed.), *Migraciones. Nuevas movilidades en un mundo en movimiento*, Barcelona: Anthropos, 2006, pàgs. 115-138.
- , *Haven or Hell? Asylum Policies and Refugees in Europe*, Basingstoke: Macmillan, c1996.
- , "Le Droit d'Asile Dans la Communauté Européenne", *IJRL*, vol. 1, núm. 3, 1989, pàgs. 365-377.
- Kälin, Walter, "Temporary Protection in the EC: Refugee Law, Human Rights and the Temptations of Pragmatism", *GYIL*, vol. 44, 2001, pàgs. 202-236.
- Kjaerum, Morten, "The Concept of Country of First Asylum", *IJRL*, vol. 4, núm. 4, 1992, pàgs. 514-530.
- Lambert, Hélène, "The EU Asylum Qualification Directive: Its impact on the jurisprudence of the United Kingdom and International Law", *ICLQ*, vol. 55, núm. 1, 2006, pàgs. 161-192.
- Lavenex, Sandra, *Safe third countries: extending the EU asylum and immigration policies to Central and Eastern Europe*, Budapest/New York: Central European University Press, 1999.
- , *Security Threat or Human Right? Conflicting Frames in the Eastern Enlargement of the EU Asylum and Immigration Policies*, EUI Working Paper RSC No.2000/7, San Domenico (Itàlia): European University Institute, 2000.
- Loescher, Gil, "The European Community and Refugees", *IA*, vol. 65, núm. 4, 1989, pàgs. 617-636.
- Martín Arribas, Juan José, *Los estados europeos frente al desafío de los refugiados y el derecho de asilo*, Madrid: Dykinson, Universidad de Burgos, 2000.
- Martin y Pérez de Nanclares, José, *La inmigración y el asilo en la Unión Europea*, Madrid: Colex, 2002.
- Marx, Reinhard, "Adjusting the Dublin Convention: New Approaches to Member State Responsibility for Asylum Applications", *EJML*, vol. 3, 2001, pàgs. 7-22.
- Muñoz Aunión, Antonio, *La política común europea del derecho de asilo*, València: Tirant lo Blanch, 2006.

- Nagy, Boldizsár, "The *Acquis* of the European Union Concerning Refugees and the law in the Associated States", UNHCR, *3rd International Symposium on the Protection of Refugees in Central Europe, 23-25 April 1997, Budapest. Report and Proceedings*, Geneva: UNHCR-European Series, vol. 3, Nº 2, December 1997, pàgs. 51-81.
- Nayer, André, "La Communauté européenne et les réfugiés", Marc Bossuyt et al., *La reconnaissance de la qualité de réfugié et l'octroi de l'asile*, Brussel·les: Bruylant, 1990, pàgs. 133-149.
- Noll, Gregor, "Formalism v. Empiricism: Some Reflections on the Dublin Convention on the Occasion of Recent European Case Law", *NJIL*, vol. 70, núm. 1, 2001, pàgs. 161-182.
- , *Negotiating Asylum. The EU Acquis, Extraterritorial Protection and the Common Market of Deflection*, The Haghe-Boston-London: Martinus Nijhoff Publishers, 2000.
- , "Prisoners' Dilemma in Fortress Europe: On the Prospects for Equitable Burden-Sharing in the European Union", *GYIL*, vol. 40, 1997, pàgs. 405-437.
- Paringaux, Roland-Pierre, "L'Europe et les réfugiés", "Colloque franco-suédois sur «Les nouveaux enjeux des droits de l'homme» (Stockholm, 20-21 avril 1989)", *RDP*, vol. 5, 1990, pàgs. 1319-1324.
- Peers, Steve, "Human Rights, Asylum and European Community Law", *RSQ*, vol. 24, núm. 2, 2005, pàgs. 24-38.
- Pérez-Prat Durbán, Luís, "Asilo y Refugio en el Tratado constitucional", Fernando M. Mariño Menéndez, Carlos Javier Moreiro González, *Derecho internacional y Tratado constitucional europeo*, Madrid, Barcelona: Instituto de estudios internacionales y europeos "Francisco de Vitoria", Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, 2006, pàgs. 403-417.
- Rogers, Nicola, "Minimum Standards for Reception", *EJML*, vol. 4, núm. 2, 2002, pàgs. 215-230.
- Rossetto, Jean, "Le droit d'asile en Europe: évolution contemporaine", *AFDI*, vol. XXXIX, 1993, pàgs. 919-935.
- Santel, Bernhard, "European Union and Asylum Seekers. The Harmonization of Asylum and Visa Policies", Dietrich Thränhardt (ed.), *Europe. A New Immigration Continent. Policies and Politics in Comparative Perspective*, 2^a ed., Münster: Lit Verlag, 1996, pàgs. 117-133.
- Schmid, Walter, "L'accueil des requérants d'asile en Europe", *ASYL*, núm. 2, 1997, pàgs. 35-38.
- Schreiner, Christine, "Le droit d'asile et la Communauté Économique Européenne", *Les Annales de Clermont-Ferrand*, vols. 27/28, 1991-1992, pàgs. 381-470.
- Stéfanini, Patrick, Frédérique Doublet, "Le droit d'asile en Europe: la Convention relative à la détermination de l'état responsable de l'examen d'une demande d'asile présentée auprès d'un état membre des communautés européennes", *RMC*, núm. 347, 1991, pàgs. 391-399.
- Trujillo Herrera, Raúl, *La Unión Europea y el derecho de asilo*, Madrid: Editorial Dykinson, Cabildo Insular de Tenerife, 2003.
- Wiederkehr, Marie-Odile, *Réflexions sur l'harmonisation du droit d'asile en Europe*, "Discours prononcé au Conseil de l'Europe" el 15 de maig de 1992.
- Vedsted-Hansen, Jens, "Europe's response to the arrival of asylum seekers: refugee protection and immigration control", *New Issues in Refugee Research. Working Paper No. 6*, Refworld-UNHCR Working Papers, maig de 1999, publicació electrònica del Centre for Documentation and Research del UNHCR, 24 pàgs.

g. Política d'immigració

- Bouteillet-Paquet, Daphné, "Passing the Buck: A Critical Analysis of the readmission Policy Implemented by the European Union and Its Member States", *EJML*, vol. 5, 2003, pàgs. 359-377.
- Cicekli, Bulent, "The Rights of Turkish Immigrants in the European Union", *IJMGR*, vol. 5, núm. 4, pàg. 369-432.
- Cortés Martín, José Manuel, "Immigration et regroupement familial dans l'Union européenne: un droit à géométrie variable?", *RDUE*, núm. 4, 2005, pàgs. 721-759.

- Denoël, Xavier, "Les accords de réadmission du Benelux à Schengen et au-delà", *RTDe*, vol. 29, núm. 4, 1993, pàgs. 635-653.
- De Stoop, Chris, *Los "Otros". La deportación de los "sin papeles" en Europa*, Barcelona: Edicions Bellaterra, 1999.
- Escobar Hernández, Concepción, "Extranjería y ciudadanía de la Unión Europea", Concepción Escobar Hernández (ed.), *Extranjería e Inmigración en España y la Unión Europea*, Madrid: Escuela Diplomática de Madrid-Asociación Española de Profesores de Derecho Internacional y Relaciones Internacionales, Nº 3, 1998, pàgs. 103-126.
- Fernández Sánchez, Pablo Antonio, *Derecho comunitario de la inmigración*, Barcelona: Atelier, 2006.
- , "La política común de inmigración en el Tratado constitucional europeo", Fernando M. Mariño Menéndez, Carlos Javier Moreiro González, *Derecho internacional y Tratado constitucional europeo*, Madrid, Barcelona: Instituto de estudios internacionales y europeos "Francisco de Vitoria", Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, 2006, pàgs. 377-402.
- Groenendijk, C.A., "Contrôle de l'immigration en Europe: moyens, effets et craintes", *RDE*, núm. 55, 1989, pàgs. 223-232.
- Gueydan, Claude, "La politique migratoire de la Communauté économique européenne", Maurice Flory, Rosalyn Higgins, *Liberté de circulation des personnes en droit international*, Paris: Economica, 1988, pàgs. 129-141.
- Guild, Elspeth, *Immigration Law in the European Community*, La Haia, Londres, Boston: Kluwer Law International, 2001.
- Hailbronner, Kay, "Visa regulations and third-country nationals in EC law", *CMLR*, vol. 31, núm. 5, 1994, pàgs. 969-995.
- , *Immigration and Asylum Law Policy of the European Union*, La Haia, Londres, Boston: Kluwer Law International, 2000.
- Hedemann-Robinson, Martin, "From Object to Subject?: Non-EC Nationals and the Draft Proposal of the commission for a Council Act Establishing the rules for the Admission of Third Country Nationals to the Member States", *YEL*, vol. 18, 1998, pàgs. 289-335.
- Hoogenboom, Thomas, "Integration into Society and Free Movement of Non-EC Nationals", *EJIL*, vol. 3, núm. 1, 1992, pàgs. 36-52.
- Howe, Paul, "Insiders and outsiders in a Community of Europeans: A Reply to Kostakopoulou", *JCMS*, vol. 35, Nº 2, 1997, pàgs. 309-314.
- Kostakopoulou, Theodora, "The 'Protective Union': Change and Continuity in Migration Law and Policy in Post-Amsterdam Europe", *JCMS*, vol. 38, Nº 3, September 2000, pàgs. 497-518.
- Leca, Jean, "Nationalité et citoyenneté dans l'Europe des immigrations", Jacqueline Costa-Lascoux, Patrick Weil, *Logiques d'états et immigrations*, Paris: Kimé, 1992, pàgs. 13-57.
- Lyons, Carole, "The Politics of Alterity and Exclusion in the European Union", Peter Fitzpatrick, James Henry Bergeron (eds.), *Europe's Other: European Law Between Modernity and postmodernity*, op. cit., pàgs. 157-176.
- Melis, Barbara, *Negotiating Europe's Immigration Frontiers*, La Haia, Londres, Boston: Kluwer Law International, 2001.
- O'Keeffe, David, "The Emergence of a European Immigration policy", *ELR*, vol. 20, núm.1, 1995, pàgs. 20-36.
- Olesti Rayo, Andreu, "La inmigración irregular y el control de los flujos migratorios en la Unión Europea", Alejandro J. Rodríguez Carrión, Elisa Pérez Vera (coord.), *Soberanía del Estado y Derecho internacional. Homenaje al Profesor Juan Antonio Carrillo Salcedo*, tom II, Sevilla: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga, 2005, pàgs. 943-964.
- Peral, Luis, "Límites jurídicos al discurso político sobre el control de flujos migratorios: Non refoulement, protección en la región de origen y cierre de fronteras europeas", *REEI*, núm. 11, 2006, 21 pàgs.
- Peaucelle, Jean-Christophe, "L'immigration et la libre circulation des personnes en Europe: enjeux et

perspectives”, *RFDA*, vol. 6, núm. 4, 1990, pàgs. 516-524.

Peers, Steve, “Immigration, Asylum and the European Union Charter of Fundamental Rights”, *EJML*, núm. 3, 2001, pàgs. 141-169.

Roldán Barbero, Javier, “La Unión Europea y los nacionales de terceros Estados: la posible política de inmigración comunitaria”, Andreu Olesti Rayo (coord.), *Las incertidumbres de la Unión Europea después del Tratado de Ámsterdam*, Barcelona: José María Bosch Editor, 2000, pàg. 237-270.

Sestini, R., “La disciplina degli stranieri in Europa”, *Democrazia e diritto*, núm. 6, 1989, pàgs. 329-353.

Stangos, Petros N., “Les ressortissants d'états tiers au sein de l'ordre juridique communautaire”, *CDE*, núms. 3-4, 1992, pàgs. 306-347.

Ugur, Mehmet, “Libertad de circulación versus exclusión: una reinterpretación de la división «propio-extrño» en la Unión Europea”, Graciela Malgesini (comp.) *Cruzando fronteras. Migraciones en el sistema mundial*, Barcelona: Icaria-Fundación Hogar del Empleado, 1998, pàgs. 289-335.

Widgren, Jonas, “Europe and International Migration in the Future. The Necessity for Merging Migration, Refugee and Development Policies”, Gil Loescher, Laila Mohanan, *Refugees and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1989, pàgs. 49-61.

h. Protecció dels drets fonamentals

Alonso García, Ricardo, Daniel Sarmiento, *La Carta de los derechos fundamentales de la Unión Europea. Explicaciones, concordancias, jurisprudencia*, Madrid: Civitas, 2006.

Amnesty International, *Concerns in Europe. January-June 2000*, 21 d'agost de 2000, EUR 01/003/2000
<http://www.web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR010032000>

Cannizzaro, Enzo, “Sulla responsabilità internazionale per condotte di Stati membri dell'Unione europea: in margine al caso Bosphorus”, *RDI*, vol. LXXXVIII, fasc. 3, 2005, pàgs. 762-767.

Carrillo Salcedo, Juan Antonio, “Notas sobre el significado político y jurídico de la Carta de derechos fundamentales de la Unión Europea”, *RDCE*, núm. 9, 2001 pàgs. 7-26.

Cassese, Antonio, Andrew Clapham, Joseph H.H. Weiler, 1992. *Quels sont nos droits? Un programme d'action en matière de droits de l'homme*, actes de la conferència, *Droits de l'Homme et Communauté européenne. Vers 1992 et au-delà*, Estrasburg, 20 i 21 de novembre de 1989.

Ciampi, Analisa, “L'Union européenne et le respect des droits de l'homme dans la mise en oeuvre des sanctions devant la Cour européenne des droits de l'homme”, *RGDIP*, vol. 110, núm. 1, 2006, pàgs. 85-116.

Cohen-Jonathan, Gérard, Jean-François Flauss, “A propos de l'arrêt *Matthews c/ Royaume-Uni* (18 février 1999), *RTDE*, núm. 4, 1999, pàgs. 637-657.

Communiqué de presse conjoint du Conseil européen sur les réfugiés et les exilés, de l'Association d'Amnesty International pour l'Union européenne et de Human Rights Watch, dimecres 28 d'abril de 2004; Index AI: IOR 61/010/2004.

Davis, Roy W., “Citizenship of the Union... rights for all?”, *ELR*, vol. 27, 2002, pàgs. 121-137.

Drewniak, Erik, “The Bosphorus Case: The balancing of property rights in the European Community and the Public interest in ending the war in Bosnia”, *Fordham International Law Journal*, vol. 20, 1997, pàgs. 1077-1088.

Dutheil de la Rochère, Jacqueline, “Les droits fondamentaux dans le projet de Traité établissant une Constitution pour l'Europe”, *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan*, vol. I, Bruselas: Bruylant, 2004, pàgs. 761-769.

Fernández Tomás, Antonio, *La Carta de derechos fundamentales de la Unión Europea*, València: Tirant lo Blanch, 2001.

Ferrerres Cornella, Victor, *Reflexiones a propósito de la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea*, Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònòmics i Locals, 2002.

Freixes Sanjuán, Teresa, “Derechos fundamentales en la Unión Europea. Evolución y prospectiva: la

construcción de un espacio jurídico europeo de los derechos fundamentales”, *ReDCE*, núm. 4, 2005, pàgs. 43-86.

Hinarejos Parga, Alicia, “Bosphorus v Ireland and the protection of fundamental rights in Europe”, *ELR*, vol. 31, núm. 2, 2006, pàgs. 251-259.

Jacqué, Jean-Paul, “Note. Droit communautaire et Convention européenne des droits de l’homme. L’arrêt *Bosphorus*, une jurisprudence «Solange II» de la Cour européenne des droits de l’homme?”, *RTDe* vol. 41, nº. 3, 2005, pàgs. 756-767.

Mariño Menéndez, Fernando, “Introducción: Aproximación a la noción de persona y grupo vulnerable en el Derecho europeo”, Fernando Mariño Menéndez, Carlos Fernández Liesa (direcció i coordinació), *La protección de las personas y grupos vulnerables en el derecho europeo*, Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales-Subdirección General de Publicaciones, 2001, pàgs. 19-26.

Peers, Steve, Angela Ward (ed.), *The European Union Charter of Fundamental Rights*, Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.

Remiro Brotóns, Antonio, “Emigración y xenofobia en la Comunidad Europea”, Inocencio Arias et al., *Racismo y xenofobia. Búsqueda de las raíces*, Madrid: Fundación Rich, 1993, pàgs. 51-77.

Roldán Barbero, Javier, “La Carta de derechos fundamentales de la UE: su estatuto constitucional”, *RDCE*, núm. 16, 2003, pàgs. 943-991.

Ruiz-Jarabo, Pablo, “Por una interpretación pacífica de *Matthews contra el Reino Unido*. Colonialismo y derechos fundamentales en Gibraltar”, *Anuario de Derecho Internacional*, vol. XVIII, 2002, pàgs. 229-252.

Sánchez Rodríguez, Luis Ignacio, “Sobre el Derecho internacional, de los derechos humanos y comunitario europeo”, *RDCE*, núm. 5, 1999, pàgs. 95-108.

Sanz Caballero, Susana, “Interferencias entre el derecho comunitario y el Convenio europeo de derechos humanos (Luxemburgo versus Estrasburgo: ¿Quién es la última instancia de los derechos fundamentales en Europa?)”, *RDCE*, núm. 17, 2004, pàgs. 117-157.

Schutter, Olivier de, Olivier L’Hoest, “La Cour européenne des droits de l’homme juge du droit communautaire: Gibraltar, l’Union européenne, et la Convention européenne des droits de l’homme”, *CDE*, núm. 1-2, 2000, pàgs. 141-214.

Tomuschat, Christian, “Common Values and the Place of the Charter in Europe”, *ERPL/REDP*, vol. 14, núm. 1, 2002, pàgs. 159-189.

Wróbel, Andrzej, “Bosphorus ‘Solange’?”, *Europejski Pregląd Sądowy*, núm. 6 (9), 2006, pàg. 1, <http://www.eps.pwp.pl/2006/6/Wstep.pdf>

i. Sobre la integració europea i sobre l’ordenament jurídic europeu

Corbey, Dorette, “Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration”, *IO*, vol. 49, núm. 2, 1995, pàgs. 253-284.

Dehoussse, Franklin, “Evolution ou révolution des institutions européennes: Le débat fondamental de la Conférence Intergouvernementale de 1996”, *Journal des Tribunaux*, Nº 5812, 28.9.1996, pàgs. 593-596.

—, “Le Traité d’Amsterdam, reflet de la nouvelle Europe”, *CDE*, núms. 3-4, 1997, pàgs. 265-273.

—, “Le Traité d’Amsterdam: un mélange de modestie et de complexité”, *Journal des Tribunaux*, Nº 5859, 8 de noviembre de 1997, pàgs. 721-730.

Guiraudon, Virginie, “European Integration Policy: Vertical Policy-making as Venue Shopping”, *JCMS*, vol. 38, núm. 2, 2000, pàgs. 251-271.

Haguenau Moizard, Catherine, “Le Traité d’Amsterdam: une négociation inachévée”, *RMCE*, núm. 417, 1998, pàgs. 240-252.

Informe del Grupo de Reflexión (sobre el funcionamiento de la construcción europea), desembre de 1995, *RTDe*, vol. 32, núm. 1, 1996, pàgs. 144-185.

- Karayannis, Vassilios, "L'abus de droits découlant de l'ordre juridique communautaire à propos de l'arrêt C-367/96 Alexandros Kefalas E.A./Elliniko Dimoso (État hellénique)", *CDE*, núms. 5-6, 1999, pàgs. 521-535.
- La Torre, Massimo, "Autunno della sovranità. Comunità europea e pluralismo giuridico", *Ragion pratica*, anno VII, núm. 12, 1999, pàgs. 187-210.
- Neville Brown, L., "Is there a General Principle of Abuse of Rights in European Community Law?", Deirdre Curtin & Ton Heukels (eds.), *Institutional Dynamics of European Integration. Essays in Honour of Henry Schermers*, vol. II, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, pàgs. 511-525.
- O'Keeffe, David, "From Maastricht to the 1996 intergovernmental conference: the challenges facing the Union", *LIEI*, núm. 2, 1994, pàgs. 135-151.
- Oreja, Marcelino, "La Conférence intergouvernementale 1996: quarante ans de coopération européenne à un tournant", *RMUE*, núm. 3, 1995, pàgs. 5-12.
- Ortega Terol, Juan Miguel, "El asilo y el refugio en la Unión Europea: crónica de un amor ausente", Juan Soroeta Liceras (ed.), *Conflictos y protección de los derechos humanos en el orden internacional. Cursos de Derechos Humanos de Donostia-San Sebastián*, vol. VI, Zarautz: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2006, pàgs. 55-65.
- Petite, Michel, "Le Traité d'Amsterdam: ambition et réalisme", *RMUE*, núm. 3, 1997, pàgs. 17-52.
- Reich, Charles, "Le Traité d'Amsterdam et le champ d'application de la procédure de codécision", *RMUCUE*, núm. 413, 1997, pàgs. 665-669.
- Silvestro, Mássimo, i Javier Fernández-Fernández, "Le Traité d'Amsterdam: une évolution critique", *RMUCUE*, núm. 413, 1997, pàgs. 662-664.
- Triantafyllou, Dimitris, "L'interdiction des abus de droit en tant que principe général du droit communautaire", *CDE*, núms. 5-6, 2002, pàgs. 611-632.
- Vignes, Daniel, "AMSTERDAM la énième révision des traités européens", *Studia diplomatica*, vol. L, núm. 6, 1997, pàgs. 5-35.
- Zielonka, Jan, "Enlargement and the Finality of European Integration", Christian Joerges, Yves Mény, Joseph H.H. Weiler (eds.), *What kind of Constitution for what kind of Policy? Responses to Joschka Fischer*, Florència-Cambridge: European University Institute-Harvard Law School, pàgs. 151-162.
- Weiler, Joseph H.H., "After Maastricht: Community Legitimacy in Post-1992 Europe", William James Adams (ed.), *Singular Europe. Economy and Polity of the European Community after 1992*, Michigan: The University of Michigan Press, 1992, pàgs. 11-41.

IV. ORDRES JURÍDICS ESTATALS

1. Estats de la Unió Europea en general

- Boswell, Christina, *European Migration Policies in Flux. Changing Patterns of Inclusion and Exclusion*, Londres, Oxford: The Royal Institute of International Affairs-Blackwell Publishing Ltd, 2003.
- Costa-Lascoux, Jacqueline, "Les politiques migratoires à l'épreuve des faits", *Recueil des Cours de l'Institut International des Droits de l'Homme*, Strasbourg, 1992.
- Duguit, Léon, *Traité de droit constitutionnel*, Tom 1, 3^a ed., Paris: Ancienne Librairie Fontemoing & Cie, Éditeurs (E. de Boccard, Successeur), 1927.
- Gillespie, Jim, *Rapport sur les procédures d'asile et d'immigration et sur les droit de recours dans les 12 états membres de la Communauté européenne*, London: Immigration Law Practitioners' Association, 1993.
- Hughes, Jane, Ophelia Field, "Recent Trends in the Detention of Asylum Seekers in Western Europe", Jane Hughes, Fabrice Liebault (ed.), *Detention of Asylum Seekers in Europe: Analysys and Perspectives*, The Hague: Kluwer Law International, 1998, pàgs. 5-48.
- Jault-Seseke, Fabienne, *Le regroupement familial. En droit comparé français et allemand*, Paris: Librairie

générale de droit et de jurisprudence, 1996.

Jeannin, Laure, Marco Meneghini, Christine Pauti, Raphaëlle Poupet, *Le droit d'asile en Europe. Étude comparée*, Paris: L'Harmattan, 1999.

Julien-Laferrière, François, "Le mythe de «l'immigration zéro»", *AJDA*, núm. 2, 20 de febrer de 1994, pàgs. 83-95.

Lambert, Hélène, *Seeking Asylum. Comparative Law and Practice in Selected European Countries*, Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers (International Studies in Human Rights, vol. 37), 1995.

Liebaut, Fabrice, Tanja Blichfeldt Johnsen (eds.), *Legal and Social Conditions for Asylum Seekers and Refugees in Western European Countries*, Copenhaguen: Danish Refugee Council-European Commission, maig de 2000 (325 pàgs.),
http://www.drc.dk/fileadmin/uploads/pdf/English_site/Publications/legalsoc.pdf

Moderne, Franck, *Le droit constitutionnel d'asile dans les états de l'Union européenne*, Paris: Economica-Presses Universitaires d'Aix Marseille, 1997.

Oellers-Frahm, Karin, Andreas Zimmermann, "France's and Germany's Constitutional Changes and their Impact on Migration Law -Policy and Practice-", *GYIL*, vol. 38, 1995, pàgs. 249-283.

Panadero Moya, Miguel, Carmen García Martínez (coords.) *Migraciones extranjeras en la Unión Europea*, Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 1997.

Poupet, Raphaëlle, "La demande d'asile avant l'admission au territoire", Laure Jeannin, Marco Meneghini, Christine Pauti, Raphaëlle Poupet, *Le droit d'asile en Europe. Étude comparée*, Paris: L'Harmattan, 1999, pàgs. 149-206.

Turpin, Dominique (dir.), *Immigrés et réfugiés dans les démocraties occidentales. Défis et solutions*, Paris, Aix-en-Provence: Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1989.

2. Alemania

Amnistía Internacional, *Alemania. Un fallo en el sistema: extranjeros maltratados por la policía*; Madrid: Editorial Amnistía Internacional, 1995.

Arnold, Rainer, "La réforme du droit d'asile en Allemagne", *RFDA*, vol. 10, núm. 2, 1994, pàgs. 276-284.

—, "Chronique de jurisprudence constitutionnelle allemande (année 1996)", *AJDA* núm. 4, 1997, pàgs. 333-341.

Becker, Ulrich, "Le droit d'asile en Allemagne après la réforme", *RFDA*, vol. 14, núm. 2, 1998, pàgs. 258-275.

Finke, Jasper, "Granting Asylum Protection from Deportation to Civil War Refugees under German Constitutional Law and the German Aliens Act: The Judgement of the German Federal Constitutional Court of 10 August 2000", *GYIL*, vol. 43, 2000, pàgs. 283-297.

Fromont, Michel, "République fédérale d'Allemagne: La jurisprudence constitutionnelle en 1996 et 1997", *RDP* núm. 2, 1999, pàgs. 514-522 [501-540].

Kanstroom, Daniel, "Wer Sind Wir Wieder? Laws of Asylum, Immigration and Citizenship in the Struggle for the Soul of the New Germany", *YJIL*, vol. 18, 1993, pàgs. 155-211.

Mangione, Gabriella, *La revisione del "Grundgesetz" in materia di asilo*, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1994.

Traulsen, Vicki, "The German Federal Constitutional Court's Decision on Asylum Law", *GYIL*, vol. 39, 1996, pàgs. 544-557.

3. Bèlgica

- Sarolea, Sylvie, "La motivation du placement en détention d'étrangers en situation irrégulière: de la dichotomie légalité-opportunité au contrôle de la proportionnalité", *Journal des Tribunaux*, núm. 5834, 8 de març de 1997, pàgs. 165-171.
- , "La nature civile du droit des réfugiés en droit belge et au sens de la Convention européenne des droits de l'homme. Essai de définition et analyse des enjeux", *RBDI*, vol. XXIX, 1996/2, pàg. 633-676.
- Sohier, Jérôme, "Les privations de liberté de l'étranger, en droit belge, au regard de l'article 5 de la Convention européenne", *RTDH*, núm. 37, gener de 1999, pàgs. 147-167.

4. Espanya

- Amnistía Internacional, *España frontera Sur. El Estado da la espalda a los derechos humanos de los refugiados e inmigrantes*, Madrid: Amnistía Internacional, 2005, Índex AI: EUR 41/008/2005, <http://www.es.amnesty.org/temas/refugio-e-inmigracion/pagina/espana-frontera-sur/>
- Blanquer, David, *Asilo político en España. Garantías del extranjero y garantías del interés general*, Madrid: Civitas, 1997.
- Chumbita Zaldarriaga, Hugo, "Asilo en España: Del derecho del Estado al Estado de Derecho", *Sistema. Revista de Ciencias Sociales*, vol. 11, 1982, pàgs. 61-78.
- Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR), *La situación de los refugiados en España. Informe 2004*, Madrid: La Catarata, 2004.
- , *La situación de los refugiados en España. Informe 2005*, Madrid: La Catarata, 2005.
- , *La situación de los refugiados en España. Informe 2006*, Madrid: La Catarata, 2006.
- Diego Díez, Luis Alfredo de, (introducció i selecció), *Habeas corpus frente a detenciones ilegales*, Madrid: Tecnos, 1997.
- Díez de Aguilar, Ignacio, "La solicitud de asilo", Fernando M. Mariño Menéndez et. al., *Derecho de extranjería, asilo y refugio*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales (INSERSO), 1995, pàgs. 555-579.
- Fullerton, Maryellen, "Inadmissible in Iberia: The Fate of Asylum Seekers in Spain and Portugal", *IJRL*, vol. 17, núm. 4, desembre de 2005, pàgs. 659-687.
- Gimeno Sendra, Vicente, *El proceso de Habeas Corpus*, Madrid: Tecnos, 1996.
- HRW, *Spain. The other face of the Canary Islands: Rights Violations Against Migrants and Asylum Seekers*, febrer de 2002, <http://www.hrw.org/reports/2002/spain/Spain0202.pdf>
- Martínez Pardo, Vicente José, *Detención e Internamiento de Extranjeros*, Madrid: Aranzadi, 2006.
- Pavot, David, "Espagne-Marroc. Les événements de Ceuta et Melilla des 28 et 29 septembre 2005 et la question migratoire", *RGDIP*, vol. 110, núm. 1, 2006, pàgs. 137-144.
- Requero Ibáñez, José Luís, *Extranjería y Refugio: Práctica Contencioso-Administrativa*, Madrid: La Ley-Actualidad, 1997.
- Soriano, Ramón, *El derecho de habeas corpus*, Madrid: Publicaciones del Congreso de los Diputados-Secretaría General (serie IV: Monografías núm. 6), 1986.

5. França

- Alland, Denis, "Note (Conseil d'État, 18 décembre 1996, *Ministre de l'Intérieur c. Peter Rogers*)" a "Jurisprudence française en matière de Droit international public" (781-814), *RGDIP*, núm. 3, 1997, pàgs. 783-794.
- Anafé (Association Nationale d'Assistance aux Frontières pour les Étrangers), *Zone d'attente de Roissy: la présence associative ne résout pas tous les problèmes*, 2 de setembre de 2005, <http://www.anafe.org/download/texte-couleuvre-02-09-05.pdf>

- , *Bilan des visites en zone d'attente à Roissy. Campagne de novembre 2000 à mars 2001*, abril de 2001.
- , *Bilan des observations des audiences du 35 "Quater" au Tribunal de Grande Instance de Bobigny. Campagne du 15 décembre 2000 au 31 janvier 2001*, abril de 2001.
- Aubin, Emmanuel, “Le Conseil d’Etat, les Tsiganes de l’ancienne Yougoslavie et le droit d’asile. À propos de l’arrêt du Conseil d’État, 2 juin 1997 *M. Osmanovic et autres*”, *RFDA*, vol. 15, núm. 3, 1999, pàgs. 485-490.
- Baclet-Hainque, Rosy, *Réfugiés et asile politique en France depuis la troisième république*, thèse-Université de droit, d'économie et de sciences sociales de Paris (Paris II), 1985.
- Chappez, Jean, “Note (Conseil d’État, 18 décembre 1996, *Ministre de l’Intérieur c. Peter Rogers*)”, *JDI*, núm. 3, 1997, pàgs. 785-789.
- Chétail, Vincent, “La réforme française de l’asile: prélude à la banalisation européenne du droit des réfugiés”, *JDI*, núm. 3, 2004, pàgs. 817-865.
- Decourcelle, Antoine, i Stéphane Julinet, *Que reste-t-il du droit d’asile?*, Paris: L’Esprit frappeur, 2000.
- Delarue, Jean-Marie, “L’examen de la demande d’asile formulée par un étranger. Conclusions sur Conseil d’État, Assemblée, 18 décembre 1996 *Peter Rogers*”, *RFDA*, vol. 13, núm. 2, 1997, pàgs. 281-294.
- Fougerouse, Jean, Ricci, Roland, “Le contentieux de la reconnaissance du statut de réfugié devant la Commission des Recours des Réfugiés”, *RDP*, núm. 1, 1998, pàgs. 179-224.
- Gautier, Yves, “Les accords de Schengen et le droit d’asile à l’épreuve du débat constitutionnel”, *Europe. Eds. Techniques*, desembre de 1993, pàgs. 1-3.
- Genevois, Bruno, “L’entrée des étrangers en France: le rappel des exigences constitutionnelles (A propos de la décision du Conseil constitutionnel n° 92-307 DC du 25 février 1992)”, *RFDA* vol. 8, núm. 2, 1992, pàg. 185-197.
- Guimezanes, Nicole, “L’arrêt de l’immigration en France? Commentaire de la loi n° 93-1027 du 24 août 1993 sur la maîtrise de l’immigration”, núm. 3728, *La Semaine Juridique. Juris-classeur Périodique*, núm. 1, gener 1994, pàgs. 1-15.
- Haëm, Rudolph d’, *L’entrée et le séjour des étrangers en France*, Paris: PUF (Que sais-je? n° 3455), 1999.
- , *La reconduite à la frontière des étrangers en situation irrégulière*, Paris: PUF (Que sais-je? n° 3157), 1997.
- Julien-Laferrière, François, “De l’application des accords de Schengen au statut des «zones d’attente»: chronique d’une loi annoncée”, *AJDA*, núm. 10, 20 octubre de 1992, pàgs. 656-671.
- , “Du 28 avril 1997. Cour de Cassation (Ch.crim.). MM. Le Gunehec, prés., Challe, rapp., Le Foyer de Costil, av. gen. M.Dietrich, av.”, *RCDIPr*, vol. 87, núm. 2, 1998, pàgs. 275-283.
- , “Note”, *JDI*, núm. 2, 1986, pàgs. 353-358.
- , “Observations (Conseil d’État 3.1.1997, *Association Nationale d’assistance aux frontières pour les réfugiés (ANAFE)*”, *AJDA* núm. 11, novembre 1997, pàgs. 917-918.
- Keraudren, Philippe, “Réticences et obstacles français face à Schengen: la logique de la politique de sécurité”, Alexis Pauly (dir.), *Schengen en panne*, Maastricht: Institut Européen d’Administration Publique, 1994, pàgs. 123-144.
- Labayle, Henri, “Le droit d’asile en France: normalisation ou neutralisation?”, *RFDA*, vol. 13, núm. 2, 1997, pàgs. 242-269.
- Lantz, Ariane, *L’Administration face aux étrangers. Les mailles du filet*, Paris: L’Harmattan, 1998.
- Lochak, Danièle, “Note (Création d’un zone de transit.-Droit d’asile.-Respect de la liberté individuelle.-Contrôle judiciaire.- Loi portant modification de l’ordonnance n° 45-2658 du 2 novembre 1945 modifiée. Conseil constitutionnel.-25 février 1992)”, *JDI*, núm. 3, 1992, pàgs. 677-692.
- Luchaire, François, “Le droit d’asile et la révision de la constitution”, *RDP*, 1994, núm. 1, pàgs. 5-40.
- Norek, Claude, “Le droit d’asile en France dans la perspective communautaire”, *RFDA*, vol. 5, núm. 2, 1989, pàgs. 200-206.
- Petit, Serge, “Note. 12.5.1997. Tribunal des Conflits. *Préfet de police de Paris c. Tribunal de grande instance*

- de Paris*", *Gazette du Palais, Journal* núms. 178, 179, de 27-28 de juny de 1997, *Recueil bimestriel* núm. 3, maig-juny de 1997, pàgs. 393-396.
- Pinto, Roger, "Le Conseil constitutionnel et la Cour Suprême des États-unis confrontés au droit international. Entrée et séjour des étrangers", *JDI*, núm. 2, abril-maig-juny de 1994, pàgs. 303-343.
- Robert, Jacques, "Note de jurisprudence", *RDP*, vol. 100, núm. 3, 1984, pàgs. 801-810.
- Rossetto, Jean, "La Convention de Schengen: controverses et incertitudes françaises sur le droit d'asile", *RMCUE*, núm. 378, 1994, pàgs. 315-323.
- Teitgen-Colly, Catherine, "Le droit d'asile: la fin des illusions", *AJDA*, núm. 2, 20 febrer 1994, pàgs. 97-114.

6. Itàlia

- Amnesty International, *Italy. Temporary Stay. Permanent Rights: The treatments of foreign nationals held in 'temporary stay and assistance centres'* (CPTAs), AI Index: EUR 30/004/2005, juny de 2005, 67 pàgs., [http://web.amnesty.org/library/pdf/EUR300042005ENGLISH/\\$File/EUR3000405.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/EUR300042005ENGLISH/$File/EUR3000405.pdf)
- Magistratura democratica / Associazione per gli studi giuridici sull'immigrazione, *Espulsione, Accompagnamento alla frontiera e trattenimento dello straniero. La Normativa dopo la Legge N.271 del 2004*, http://www.magistraturademocratica.it/md.php/9/download/accompagnamento_trattenimento_straniero.pdf
- Nascimbene, Bruno, "The Albanians in Italy: The Right of Asylum under Attack?", *IJRL*, vol. 3, núm. 4, 1991, pàgs. 714-720.

7. Regne Unit

- Amnesty International, *Cell Culture. The Detention & Imprisonment of Asylum-seekers in the United Kingdom*, Londres: AI-United Kingdom, 1996 (reimpressió de 1997).
- , *Playing Human Pinball. Home Office Practice in "Safe Third Country" Asylum Cases*, Londres: Amnesty International British Section, 1995.
- , *United Kingdom. Seeking Asylum is not a crime. Detention of people who have sought asylum*, AI Index EUR 45/015/2005, 20 de juny de 2005, 94 pàgs.; <http://web.amnesty.org/library/index/eur450152005>
- , *United Kingdom: Six Years of Detention without charge of asylum seeker Karamjit Singh Chahal*, 16 d'agost de 1996, AI INDEX: EUR 45/11/96.
- , *United Kingdom. Wrongful Detention of Asylum-Seeker Raghbir Singh*, febrer de 1996, AI Índex: EUR 45/01/96, febrer de 1996.
- Day, Kate, Paul White, "Choice or circumstance: The UK as the location of asylum applications by Bosnian and Somali refugees", *GeoJournal*, vol. 55, 2001, pàgs. 15-26.
- Harvey, Colin J., "Immigration and asylum law: new covenants and familiar challenges", *PL*, primavera de 1999, pàgs. 23-34.
- , "The right to seek asylum in the United Kingdom and 'safe countries'", *PL*, estiu 1996, pàgs. 196-204.
- Hassan, Lisa, "Deterrence Measures and the Preservation of Asylum in the United Kingdom and United States", *JRS*, vol. 13, núm. 2, 2000, pàgs. 184-204.
- Lambert, Hélène, "The Conceptualisation of 'Persecution' by the House of Lords: *Horvath v. Secretary of State for the Home Department*", *IJRL*, vol. 13, núm. 1/2, 2001, pàgs. 16-31.
- Migrant Help Line, Refugee action, Refugee arrivals project, Refugee Council, Scottish refugee Council, Welsh Refugee Council, *The impact of section 55 on the Inter-Agency Partnership and the asylum seekers it supports*, de febrer de 2004, 90 pàgs.
- Phuong, Catherine, "Recent developments in UK asylum and immigration law: the removal of failed asylum seekers and the Asylum and Immigration (Treatment of Claimants, etc.) Act 2004", paper presentat al

IIº Encuentro de Jóvenes Investigadores en Inmigración y Asilo, celebrat a Barcelona els dies 17-18 de desembre de 2004, 10 pàgs., http://www.pcb.ub.es/idp/cat/2_recerca/immig/pdf/tj_phuong.pdf

Ruff, Anne, "The Immigration (Carriers' Liability) Act 1987: its Implications for Refugees and Airlines", *IJRL*, vol. 1, núm. 4, 1989, pàgs. 483-500.

Sharpe, Robert J., *The Law of Habeas Corpus*, 2ª ed., Oxford: Oxford University Press, 1989.

The United Kingdom Parliament, *European Union. Nineteenth Report. Asylum Applications, Who Decides?*, de 19 de març de 2002,
<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldselect/ldeucom/100/10002.htm>

Vidal, Mavelyn, "Membership of a Particular Social Group' and the Effect of *Islam* and *Shah*", *IJRL*, vol. 11, núm. 3, 1999, pàgs. 528-536.

Wilsher, Daniel, "Non-State Actors and the Definition of a Refugee in the United Kingdom: Protection, Accountability or Culpability?", *IJRL*, vol. 15, núm. 1, 2003, pàgs. 68-112.

8. Altres estats no membres de la Unió Europea

Amnesty International, "United States of America. The Execution of Ángel Breard: Apologies Are Not Enough", *Report AMR 51/27/98*, maig de 1998,
<http://web.amnesty.org/library/Index/engAMR510271998>

Human Rights Watch, "By Invitation Only" Australian Asylum Policy, vol. 14, núm. 10 (C), desembre de 2002, <http://hrw.org/reports/2002/australia/australia1202.pdf>

Bourgon, Stephen, "The Impact of Terrorism on the Principle of 'Non-Refoulement' of Refugees: The *Suresh* Case before the Supreme Court of Canada", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 1, 2003, pàgs. 169-185.

Commission de l'immigration et du statut de réfugié (Canadà), *Civils non Combattants qui craignent d'être persécutés dans des situations de guerre civile. Directives données par la présidente en application du paragraphe 65 (3) de la Loi sur l'immigration*, Ottawa, 7 de març de 1996,
http://www.irb-cisr.gc.ca/fr/references/politique/directives/civil_f.htm

—, *Directives sur la détention*, Ottawa, 12 de març de 1998,
http://www.irb-cisr.gc.ca/fr/references/politique/directives/detention_f.htm

Aleinikoff, Alexander T., "The Meaning of 'Persecution' in United States Asylum Law", *IJRL*, vol. 3, núm. 1, 1991, pàgs. 5-29.

Castel, Jean Gabriel, "Chronique de jurisprudence canadienne 1990-1998", pàgs.797-844, "Etrangers (condition des). *Cour suprême du Canada* 1998 *Pushpanathan c. Canada* [1998] 1 R.C.S.982", *JD*, núm. 3, 1999, pàgs. 809-812.

Golestanian, M., "Réfugiés, vers un élargissement progressif de la notion «certain groupe social» - «particular social groupe» aux États-Unis", *RdiDc*, núm. 4, 2001, pàgs. 325-339.

Halberstam, Malvina, "In defense of the Supreme Court Decision in *Alvarez-Machain*", *AJIL*, vol. 86, núm. 4, 1992, pàgs. 736-746.

Henkin, Louis, "Provisional Measures, U.S. Treaty Obligations, and the States", *AJIL*, vol. 92, núm. 4, 1998, pàgs. 679-683.

Jones, Thomas David, "Aliens-interdiction of Cubans and Haitians on high seas-rights of Cubans and Haitians in safe haven outside United States", *AJIL*, vol. 90, núm. 3, juliol de 1996, pàgs. 477-483.

Mason, Jana (U.S. Committee for Refugees), *Sea Change: Australia's New Approach to Asylum Seekers*, febrer de 2002, <http://www.safecom.org.au/Australia.pdf>

Mathew, Penelope, "Australian Refugee Protection in the Wake of the Tampa", *AJIL*, vol. 96, núm. 3, 2002, pàgs. 661-676.

Prelot, Pierre-Henri, Martin Rogoff, " Note de jurisprudence. La Cour Suprême des États-unis et l'affaire des réfugiés haïtiens (*Sale vs Haitian Centers Council, Inc.*, 113 s. ct. 2549 (1993)) ", *RDP*, núm. 5, setembre-octubre de 1994, pàgs. 1529-1550.

Toope, Stephen, "Powerful but unpersuasive? The role of the United States in the evolution of customary international law", Michael Byers, Georg Nolte (eds.), *United States Hegemony and the Foundations of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pàgs. 287-316.

V. RELACIONS INTERNACIONALS

- Aga Khan, Sadruddin, "Population Movement: its effect on European Stability", Gudmundur Alfredsson, Peter Macalister-Smith (eds.), *The Living Law of Nations. Essays in memory of Atle Grahl-Madsen*, Kehl/Strasbourg/Arlington: N.P. Engel Publisher, 1996, pàgs. 1-5.
- Arango, Joaquín, "Migraciones internacionales y cooperación al desarrollo", *Sistema*, núm. 127-128, 1995, pàgs. 55-63.
- Barry, Brian, "Statism and Nationalism: A cosmopolitan critique", Ian Shapiro & Lea Brilmayer (eds.), *Global Justice*, New York-London: New York University Press, 1999, pàgs. 12-66.
- Baudrillard, Jean, "La violencia de lo mundial", Jean Baudrillard, Edgar Morin, *La violencia del mundo* (traducció Carles Roche), Barcelona: Paidós, 2004, pàgs. 11-43.
- Bauman, Zygmunt, *Noves fronteres i valors universals*, Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2006.
- Bull, Hedley, *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, 2^a ed. , Nova York: Columbia University Press, 1995.
- Caloz-Tschopp, Marie-Claire, "Des transformations de l'espace monde, par l'État nation et les exilés. Constats concernant la dynamique des représentations de l'espace dans le domaine du droit d'asile", *Espaces et Sociétés*, núm. 54-55, 2/1988, pàgs. 201-237.
- Castells, Manuel, *Globalización e identidad*, Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània, 2003.
- Chesnais, Jean-Claude, "Immigrés: la ruée vers l'Ouest", *Politique Internationale*, núm. 51, 1991, pàgs. 371-385.
- , "La emigración de Europa central y oriental: tendencias e intereses en juego", *Política Exterior*, vol. VI, núm. 27, 1992, pàgs. 40-5.
- , *Europa escenario de la inmigración del Este*, Barcelona: Fundación Paulino Torras Domènech, 1991.
- Chimni, Bhuppinder S., "The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South", *JRS*, vol. 11, núm. 4, 1998, pàgs. 350-374.
- , "The Global Refugee Problem in the 21st Century and the Emerging Security Paradigm: A Disturbing Trend", Anthony Anghie, Garry Sturgess (eds.), *Legal Visions of the 21st Century: Essays in Honour of Judge Christopher Weeramantry*, The Hague/London/Boston: 1998, pàgs. 283-299.
- Coles, Gervase, "Approaching the refugee Problem Today", Gil Loescher, Laila Mohanan, *Refugees and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1989, pàgs. 373-409.
- Collinson, Sarah, *Europe and International Migration*, London, New York: Pinter Publishers, 1994.
- Djajić, Slobodan (ed.), *International Migration. Trends, policies and economic impact*, Londres, Nova York: Routledge, 2001, pàgs. 137-161.
- Copeland, Emily A., "Reshaping the international refugee regime: Industrialized states' responses to post-Cold War refugee flows", *International Politics*, vol. 35, pags. 425-445.
- Dauvergne, Catherine, "Confronting Chaos: Migration Law Responds to Images of Disorder", *Res Publica*, 5, 1999, pàgs. 23-45.
- Gibney, Mark, "Ethics and refugees", Jean-Marc Coicaud, Daniel Warner (ed.), *Ethics and International Affairs*, Tokyo, Nova York, Paris: United Nations University Press, 2001, pàgs. 217-247.
- Gibney, Matthew J., *The Ethics and Politics of Asylum. Liberal Democracy and the Response to Refugees*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Glucksmann, André, "Des guerres à venir...", *Politique internationale*, núm. 65, tardor 1994, pàgs. 49-68.

- Goodwin-Gill, Guy S., "Refugees and Security. Editorial", *IJRL*, vol. 11, núm. 1, 1999, pàgs. 1-5.
- Held, David, "Law of States, Law of Peoples: Three models of Sovereignty", *Legal Theory*, vol. 8, núm. 1, 2002, pàgs. 1-44.
- Hocké, Jean-Pierre, "Beyond Humanitarianism. The Need for Political Will to Resolve Today's Refugee Problem", Gil Loescher, Laila Mohanan, *Refugees and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1989, pàgs. 37-48.
- Hoffmann, Stanley, *Duties beyond Borders. On the Limits and Possibilities of Ethical International Politics*, Syracuse-New York: Syracuse University Press, 1981 (reimpressió de 1986).
- , "The Crisis of Liberal Internationalism", *World Disorders: Troubled Peace in the post-Cold War Era*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1998, pàgs. 70-86.
- Jackson, Robert, "Sovereignty in World Politics: a Glance at the Conceptual and Historical Landscape", *PS*, vol. XLVII, *Special Issue* 1999, pàgs. 431-456.
- Juss, Satvinder Singh, *International Migration and Global Justice*, Aldershot: Ashgate, 2006.
- Mahmoud, Mohamed Salah Mohamed, "Mondialisation et souveraineté de l'État", *JDI*, núm. 3, 1996, pàgs. 611-662.
- Maley, William, "A global refugee crisis?", William Maley, Alan Dupont, Jean-Pierre Fonteyne, Greg Fry, James Jupp, Thuy Do, *Refugees and the Myth of the Borderless World*, Canberra: Department of International Relations-Australian National University, 2002, pàgs. 1-8, <http://rspas.anu.edu.au/ir/pubs/keynotes/keynotes-02.htm>
- Mandel, Robert, "Perceived Security Threat and the Global Refugee Crisis", *Armed Forces and Society*, vol. 24, núm. 1, 1997, pàgs. 77-103.
- , "What Are We Protecting?", *Armed Forces & Society*, vol 22, núm. 3, spring 1996, pàgs. 335-355.
- Mercado Pacheco, Pedro, "Transformaciones económicas y función de lo político en la fase de la globalización", *Anales de la Cátedra Francisco de Suárez*, vol. 32, 1995, pàgs. 101-137.
- Miller, Mark J., "International migration and security: towards transatlantic convergence?", Emek M. Uçarer, Donald Puchala (ed.), *Immigration into Western Societies: Problems and Policies*, Londres: Pinter, 1997, pàgs. 255-265.
- Olusola, Segun, "The Role of Conflict Prevention for Preventing Refugee Flows", *IJMGR*, vol. 8, 2001, pàgs. 51-54.
- Overbeek, Henk, "Towards a new international migration regime: globalization, migration and the internationalization of the state", Robert Miles, Dietrich Thränhardt (eds.), *Migration and European Integration. The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, Londres-Madison: Pinter Publishers- Fairleigh Dickinson University Press, 1995, pàgs. 15-36.
- Perraas, Sylvie, "Droit d'asile et nouvel ordre mondial. Crispations sur la frontière: l'envers de la globalisation", *Études Internationales*, vol. XXV, núm. 1, març de 1994, pàgs. 91-116.
- Rivero, Oswaldo de, *Los Estados inviables. No-desarrollo y supervivencia en el siglo XXI*, Madrid: Instituto Universitario de Desarrollo y Cooperación (UCM)-Los libros de la Catarata, 2003.
- Rubenstein, Kim, "Citizenship in a Borderless World", A. Angie, G. Sturgess (eds.) *Legal Visions of the 21st Century. Essays in Honour of Judge Christopher Weeramantry*, The Hague: Kluwer International Law, 1998, pàgs. 183-205.
- Sassen, Saskia, "Beyond Sovereignty: Immigration Policy Making Today", *Social Justice*, vol. 23, núm. 3 *Immigration: A Civil Rights Issue for the America's in the 21st Century*, 1996, pàgs. 9-20.
- , *¿Perdiendo el control? La soberanía en la era de la globalización* (traducció de Joaquín Monclús), Barcelona: Edicions Bellaterra, 2001.
- Satz, Debra, "Equality of what among whom? Thoughts on cosmopolitanism, statism and nationalism", Ian Shapiro & Lea Brilmayer (eds.), *Global Justice*, New York-London: New York University Press, 1999, pàgs. 67-85.
- Schmitt, Carl, *El concepto de lo político*, versió de Rafael Agapito, Madrid: Alianza Editorial, 1998 (1ª edició original de 1932).

- Scholte, Jan Aart, "Global capitalism ant the state", *IA*, vol. 73, núm. 3, juliol 1997, pàgs. 427-452.
- Shacknove, Andrew E., "Who Is a Refugee?", *Ethics*, vol. 95, gener de 1985, pàgs. 274-284.
- Shaw, Martin, *Theory of the Global State*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, pàgs. 192-194.
- Shue, Henri, *Basic Rights. Subsistence, Affluence and U.S. Foreign Policy*, Princeton (New Jersey): Princeton University Press, 1980.
- Steiner, Niklaus, "Arguing about Asylum. The Complexity of Refugee Debates in Europe", Niklaus Steiner, Mark Gibney, Gil Loescher (eds.), *Problems of Protection. The UNHCR, Refugees and Human Rights*, Nova York, Londres: Routledge, 2003, pàgs. 179-195.
- Strange, Susan, *La retirada del Estado* (traducció Josep Ibáñez), Barcelona: Icaria Editorial-Intermóvil Oxfam, 2001.
- Study Group on Europe's Security Capabilities, *A Human Security Doctrine for Europe. The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities*, Barcelona: Caixa de Catalunya, 2004, 35 pàgs., <http://www.lse.ac.uk/Depts/global/Publications/HumanSecurityDoctrine.pdf>
- Tomlinson, John, *Globalización y cultura*, traducció de Fernando Martínez Valdés, México: Oxford University Press México, 2001.
- Türk, Volker, "Forced Migration and Security", *IJRL*, vol. 15, núm. 1, 2003. pàgs. 113-125.
- Waever, Ole, "Chapter 2. Societal security: the concept", Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Londres: Pinter Publishers Ltd, 1993, pàgs.18-40.
- Weiner, Myron, *The Global Migration Crisis. Challenge to States and to Human Rights*, Nova York: HarperCollins College Publishers, 1995.
- Weisburd, Arthur Mark, "Implications of International Relations Theory for the International law of Human Rights", *Columbia Journal of Transnational Law*, vol. 38, núm. 1, 1999, pàgs. 45-112.
- Wendt, Alexander, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, vol. 88, núm. 2, juny de 1994, pàgs. 384-396.
- Widgren, Jonas, "International Migration and regional stability", *IA*, vol. 66, núm. 4, octubre 1990, pàgs. 749-766.
- Zolo, Danilo, *Cosmópolis. Perspectiva y riesgo de un gobierno mundial*, traducció de Rafael Grasa i Francesc Serra, Barcelona-Buenos Aires-México: Paidós, 2000.

DOCUMENTACIÓ

I. DRET INTERNACIONAL PÚBLIC

A. NORMATIVA I FONTS

a. Convenis internacionals i actes connexos

Convention relative au statut international des réfugiés, de Ginebra de 28 d'octubre de 1933 (entrada en vigor el 13 de juny de 1935 per a Bèlgica, Bulgària, Egipte, França i Noruega, i un dia després per a Txecoslovàquia), *RTSdN*, 1935-1936, núm. 3663, pàgs. 200-217.

Convenio sobre aviación civil internacional, 1944, "Normas y métodos recomendados internacionales" *Facilitación*, Anexo 9, Capítol I "Definiciones y aplicación. Organización de la Aviación Civil Internacional. 10^a ed., abril de 1997 (actualitzat fins a esmena 17, aplicable a partir de 4 de novembre de 1999); i Suplemento del Anexo 9, *Facilitación, Diferencias entre los métodos y reglamentos nacionales de los Estados contratantes y las correspondientes normas y métodos recomendados*

internacionales del Anexo 9, notificadas a la OACI de conformidad con el artículo 38 del Convenio sobre la Aviación Civil Internacional y la resolución del Consejo del 21 de noviembre de 1950, 10ª ed., agost de 2001.

Instrumento de adhesión de España a la Convención sobre el Estatuto de los Refugiados, hecha en Ginebra el 28 de julio de 1951, y al Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados, hecho en Nueva Cork el 31 de enero de 1967, BOE de 21 d'octubre de 1978, núm. 252, pàgs. 24310-24328.

Arrangement relatif als marins refugiats, signat a La Haia el 23 de novembre de 1957; Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. I, Traité et textes juridiques à caractère universel, Ginebra: Division de la protection internationale de l'Office du Haut Commissaire des Nations Unies pour les réfugiés, 1997, VI, pàgs. 75-80.

Acte final de la Conférence de plénipotentiaires des Nations Unies sur le statut des réfugiés et des apatrides, A/CONF.2/1, ACNUR, Convention et Protocole relatifs au statut des réfugiés, HCR/PI/CONV-FR1.IND2/NOVEMBRE 2004, Ginebra: ACNUR-Service d'Information, 2004, 54 pàgs.

<http://www.unhcr.fr/cgi-bin/texis/vtx/basic/opedoc.pdf?tbl=BASICS&id=41a30b9d4>

Pacte International des Droits civils et politiques, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. I, op. cit., XVIII, pàgs. 171-189.

Convenció sobre Facilitació del Tràfic Marítim Internacional, de 1965, <http://www.imo.org/>

Convenció per a la Seguretat de la Vida en el Mar (SOLAS), de Londres d'1 de novembre de 1974, <http://www.imo.org/>

Convenció Internacional sobre Recerca i Rescat Marítim (SAR) d'Hamburg, de 27 d'abril de 1979, <http://www.imo.org/>

Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar (UNCLOS), de Montego Bay de 10 de desembre de 1982, http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/UNCLOS-TOC.htm

Convención contra la Tortura y Otros Tratos o Penas Cruelos, Inhumanos o Degradantes, A/RES/39/46, de 10 de desembre de 1984, Las Naciones Unidas y los derechos humanos 1945-1995, "Serie de Libros Azules de las Naciones Unidas. Volumen VII", Nova York: Departamento de Información Pública de las Naciones Unidas, 1995, document 50, pàgs. 315-322.

Convenció sobre Salvament, de 1989 <http://www.imo.org/>

Convention de l'OUA régissant les aspects propres aux problèmes des réfugiés en Afrique, Addis-Abeba, 10 de setembre de 1969, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. II, Ginebra: Division de la protection internationale de l'Office de l'Haut Commissaire des Nations Unies pour les réfugiés, 1997, I, pàgs. 3-10.

Convenio de cooperación internacional en materia de asistencia administrativa a los refugiados, fet a Basilea el 3 de setembre de 1985, Instrument de ratificació de 29 d'abril de 1987, BOE d'onze de juny de 1987, pàgs. 17546-17549.

Convention des droits de l'enfant, 1989, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. I, op. cit., XXXIX, pàgs. 359-380.

Estatut de Roma de la Cort Penal Internacional de 17 de juliol de 1998, A/CONF.183/9, Concepción Escobar Hernández (ed.), Creación de una jurisdicción penal internacional, Madrid: Escuela Diplomática-AEPDIRI-BOE, 2000, pàgs. 267-351.

Protocolo contra el tráfico ilícito de migrantes por tierra, mar y aire, que complementa la Convención de las Naciones Unidas contra la Delincuencia Organizada Transnacional, AGNU, Convención de las Naciones Unidas contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Annex III, A/RES/55/25, 8 de gener de 2001.

Protocolo para prevenir, reprimir y sancionar la trata de personas, especialmente mujeres y niños, que complementa la convención de las Naciones Unidas contra la delincuencia Organizada Transnacional, AGNU, Convención de las Naciones Unidas contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Annex II, A/RES/55/25, 8 de gener de 2001.

Declaración de los Estados partes de la Convención de 1951 y/o del Protocolo de 1967 sobre el estatuto de los refugiados, HCR/MMSP/2001/9, 16 de desembre de 2002; adoptada el 13 de diciembre de 2001 en Ginebra en la Reunión Ministerial de los Estados Partes de la Convención de 1951 y/o el Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados, <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/0747.pdf>

b. Dret derivat i doctrina de les Nacions Unides

i. Assemblea General de les Nacions Unides

Resolució 62 (I) de 15 de desembre de 1946 *Constitució de l'Organització Internacional per als refugiats*, pàgs. 97-121.

Aprobación de los Documentos Finales y del Informe de la Conferencia, Conferencia Mundial de derechos Humanos, Viena 14 a 25 de juny de 1993, (A/CONF.157/DC/1/Add.1), 24 de juny de 1993,

Déclaration Universelle des Droits de l'Homme, adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides a la Resolució 217 A (III) de 10 de desembre de 1948, *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. I, *op. cit.*, XVII, pàgs. 165-170. *Declaració Universal dels drets humans*, 4^a ed. Barcelona: Publicacions del Parlament de Catalunya, 1998.

Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Resolució de l'Assemblea General de les Nacions Unides núm. 428 (V) de 14 de desembre de 1950.

Declaració de les Nacions Unides sobre l'asil territorial el 14 de desembre de 1967, Resolució de l'Assemblea General de les Nacions Unides, R 2312 (XXII) de 1967, *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. I, *op. cit.*, VII, pàgs. 84-85.

Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in which They Live, Resolució 40/144 de 13 de desembre de 1985, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_nonnat.htm

Conjunto de Principios para la protección de todas las personas sometidas a cualquier forma de detención o prisión, A/RES/43/173, 9 de desembre de 1988, *Las Naciones Unidas y los derechos humanos 1945-1995*, *op. cit.*, document 58, pàgs. 352-356.

Resolució 105 (47) de 16 de desembre de 1992, *sobre la Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados. Resoluciones y decisiones aprobadas por la Asamblea General durante su cuadragésimo séptimo período de sesiones*, vol. I, 15 de sept.-23 de dic. de 1992, Suplemento No.49 (A/47/49), Nueva York: Naciones Unidas, 1993.

Resolució 56/83 de 12 de gener de 2002 *Responsabilidad del Estado por hechos internacionalmente ilícitos*, A/RES/56/83, de 28 de gener de 2002.

Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados, A/RES/57/187, de 6 de febrer de 2003

ii. Consell de Seguretat

Resolució 688 (1991) [Iraq/Kuwait] de 5 d'abril.

Resolució 733 (1992) [Somàlia] de 23 de gener.

Resolució 794 (1992) [Somàlia] de 3 de desembre S/RES/794 (1992).

Resolució 820 (1993) [Bòsnia i Hercegovina] de 17 d'abril de 1993, S/RES/820 (1993).

Resolució 841 (1993) [Haití] de 16 de juny S/RES/841/ (1993).

Resolució 940 (1994) [Haití] de 31 de juliol S/RES/940 (1994).

Resolució 925 (1994) [Rwanda] de 8 de juny, S/RES/925 (1994).

Resolució 929 (1994) [Rwanda] de 22 de juny, S/RES/ 929 (1994).

Resolució 1199 (1998) [Kosovo] de 23 de setembre, S/RES/119 (1199).

Resolució 1368 (2001) [terrorisme] de 12 de setembre, S/RES/1368 (2001).

Resolució 1373 (2001) [terrorisme] de 28 de setembre, S/RES/1373 (2001).

Resolució 1456 (2003) [terrorisme] de 20 de gener, S/RES/1456 (2003).

Resolució 1535 (2004) [terrorisme] de 26 de març (S/RES/1535).

Resolució 1566 (2004) [terrorisme] de 8 d'octubre (S/RES/1566).

iii. Secretaria General

Un programa de paz. Diplomacia preventiva, establecimiento de la paz y mantenimiento de la paz, Boutros Boutros-Ghali, A/47/277, 17 de juny de 1992.

Supplement to An agenda for Peace A/50/60 S/1995/1, 3 de gener de 1995; Agenda for Peace A/47/277 S/24111, 17 juny 1992.

Memoria del Secretario General sobre la labor de la Organización, Suplement núm. 1 (A/54/1), Nova York: Nacions Unides, 1999, 54 pàgs.

Replacement Migration. Is it A Solution to Declining and Ageing Populations? [Secretaria, Divisió de Població, Departament d'Afers Econòmics i Socials] ESA/P/WP.160, 21 de març de 2000, <http://www.un.org/esa/population/unpop.htm>

iv. ECOSOC

Ensemble des règles minima pour le traitement des détenus. Adopté par le premier Congrès des Nations Unies pour la prévention du crime et le traitement des délinquants, tenu à Genève en 1955 et approuvé par les Conseil économique et social dans ses résolutions 663 C (XXIV) du 31 juillet 1957 et 2076 (LXII) du 13 mai 1977, Ginebra: UNHCHR, 1996, http://www.unhchr.ch/french/html/menu3/b/h_comp34_fr.htm

v. Alta Comissaria de les Nacions Unides per als Refugiats

ACNUR, *Manuel des situations d'urgence*, Ginebra: HCR, desembre de 1982.

ACNUR, *Guide des procédures et critères à appliquer pour déterminer le statut de réfugié au regard de la Convention de 1951 et du Protocole de 1967 relatifs au statut des réfugiés*, HCR/1P/4/FRE/REV.1, Ginebra: ACNUR, 1979, reedició de 1992.

ACNUR, *UN High Commissioner for Refugees Responds to U.S. Supreme Court Decision in Sale v. Haitian Centers Council*, ILM, vol. XXXII, núm. 4, juliol 1993, 1215-1216.

ACNUR, *UNHCR Position on Readmission Agreements. "Protection Elsewhere" and Asylum Policy*, Londres, agost de 1994.

ACNUR, *UNHCR's Revised Guidelines on applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers*, Ginebra, 10 de febrer de 1999; <http://www.unhcr.org/pdfs/detentionguidelines.pdf>

ACNUR, “Application Nº 43844/98. TI v. United Kingdom. Submission to the European Court of Human Rights”, IJRL, vol. 12, núm. 2, 2000, pàgs. 268-275.

ACNUR, *Reception Standards For Asylum Seekers In the European Union*, Ginebra: ACNUR, juliol de 2000.

ACNUR, *Nuevo examen del Convenio de Dublín. Reflexiones del ACNUR sobre el documento de trabajo de la Comisión*, gener de 2001, 5 pàgs., <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/1212.pdf>

ACNUR, *Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework, Global Consultations on International Protection* EC/GC/01/4 de 19 de febrer de 2001, 5 pàgs.

ACNUR, *Observaciones del ACNUR sobre La propuesta de la Comisión Europea de una Directiva del Consejo por la que se establecen normas mínimas para la acogida de solicitantes de asilo en los Estados miembros (COM (2001) 181 final)*, juliol de 2001, <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/1210.pdf>

ACNUR, Consultas globales sobre protección internacional, *Procesos de asilo (procedimientos de asilo justos i eficientes)*, EC/GC/01/12, 31 de maig de 2001, <http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/2888.pdf>

ACNUR, Consultations Mondiales sur la Protection Internationale, *Accueil des demandeurs d'asile*, y

compris les normes de traitement dans le contexte des différents systèmes d'asile, EC/GC/01/17, 4 de setembre de 2001,
<http://www.unhcr.fr/cgi-bin/texis/vtx/protect/opendoc.pdf?tbl=PROTECTION&id=3e3546314>

ACNUR, *Addressing Security Concerns without Undermining Refugee Protection. UNHCR's perspective*, Ginebra: UNHCR, novembre de 2001, 19 pàgs.,
http://www.ecre.org/eu_developments/terrorism/UNHCRComments%20on%20security.doc

ACNUR, *Observaciones del ACNUR sobre la propuesta de la Comisión Europea de una Directiva del Consejo por la que se establecen normas mínimas sobre los requisitos y el estatuto al que pueden optar ciudadanos de países terceros y personas apátridas para ser refugiados o beneficiarios de otros tipos de protección internacional*, Ginebra: ACNUR, novembre de 2001,
<http://www.acnur.org/biblioteca/pdf/1231.pdf>

ACNUR, *The International Protection of Refugees: Interpreting article 1 of the 1951 Convention relating to the status of refugees*, RSQ, vol. 20, núm. 3, 2001, pàgs. 77-104.

ACNUR, *Background Note on the Protection of Asylum-Seekers and refugees rescued at sea*, 18 de marc de 2002, *Rescue-at-Sea: Specific Aspects Relating to the protection of Asylum-Seekers and Refugees* de Lisboa, 25-26 de marc de 2002, *Global Consultations on International Protection*.

ACNUR, *Programa de protección*, A/AC.96/965/Add.1, de 26 de juny de 2002.

ACNUR, *Guidelines on International Protection: "Internal Flight or Relocation Alternative" within the Context of Article 1 A (2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, HCR/GIP/03/04, 23 de juliol de 2003.

ACNUR, *Agenda for Protection*, Ginebra: ACNUR, 3ª edició, octubre de 2003.

ACNUR, Convention Plus Unit (CPU), *Convention plus at a glance (as of 14 May 2004)*,
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/protect/opendoc.pdf?tbl=PROTECTION&id=403b30684>

ACNUR, Forum du Haut Commissaire, *Rapport Intérimaire: Convention plus*, FORUM/2004/2, 20 de febrer de 2004.

ExCOM ACNUR Conclusió Nº 6 (XXVIII) *Non-refoulement*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 7 (XXVIII) *Expulsion*.

ExCOM ACNUR Conclusió Nº 8 (XXVIII) *Détermination du statut de réfugié*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 9 (XXVI) *regroupement des familles*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 15 (XXX), *Réfugiés sans pays d'asile*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 17 (XXXI) *Problèmes d'Extradition concernant les réfugiés*.

ExCOM ACNUR Conclusió Nº 22 (XXXII) *Protection des personnes en quête d'asile en cas d'arrivées massives*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 24 (XXXII) *regroupement des familles*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 30 (XXXIV), *Le problème des demandes manifestement infondées ou abusives du statut de réfugié ou d'asile*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 44 (XXXVII), *Détention des réfugiés et des personnes en quête d'asile*.

Ex COM ACNUR, Conclusió Nº 58 (XL), *Problème des réfugiés et des demandeurs d'asile quittant de façon irrégulière un pays où la protection leur a déjà été accordée*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 74 (XLV), *Conclusions générales*.

ExCOM ACNUR, Conclusió No. 85 (XLIX) de 1998, *sobre la protección internacional*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 88 (L) *sobre la protección de las familias de los refugiados*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 91 (LII) *sobre el registro de refugiados y solicitantes de asilo*.

ExCOM ACNUR, Conclusió Nº 93 (LII) *sobre la recepción de los solicitantes de asilo en el contexto de los diferentes sistemas de asilo*.

ExCOM ACNUR, Conclusio Nº 97 (LIV) 2003 *on Protection Safeguards in Interception Measures*.

ExCOM ACNUR, *Informe del 44º período de sesiones del Comité ejecutivo del Programa del Alto Comisionado (Ginebra, 4 a 8 de octubre de 1993)*, A/AC.96/821, 12 d'octubre de 1993.

ExCOM ACNUR (45^è període de sessions), *Nota sobre protección internacional*, presentada per l'Alta Comissaria a l'Assemblea General (A/AC.96/830), de 7 de setembre de 1994.

ExCOM ACNUR (49^è període de sessions), *Nota sobre protección internacional*, A/AC.96/898, de 3 de juliol de 1998.

ExCOM ACNUR (50^è període de sessions), *Nota sobre protección internacional i Note on International Protection*, A/AC.96/914, 7 de juliol de 1999.

ExCOM ACNUR (52^è període de sessions), *Note on International Protection*, A/AC.96/951, 13 de setembre de 2001.

ExCOM ACNUR (56ª període de sessions), *Nota sobre protección internacional*, A/AC.96/1008, 4 de juliol de 2005 [*Note on international protection, RSQ*, vol. 25, núm. 1, 2006, pàgs. 99-116].

ExCOM ACNUR, Comitè Permanent (15ª reunió), *Détention des demandeurs d'asile et des réfugiés: le cadre, le problème et la pratique recommandée*, EC/49/SC/CRP.13, 4 de juny de 1999, Refworld-UNHCR Information, 8^a ed. juliol 1999.

ExCOM ACNUR (Standing Comitè 18th meeting), *Interception of Asylum-seekers and refugees: The International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*, 9 de juny de 2000, EC/50/SC/CRP.17, 7 pàgs.

ExCOM ACNUR, *Report of the Executive Committee of the Programme of the United Nations High Commissioner for Refugees, Fifty-third session (30 September-4 October 2002), General Assembly Official Records Fifty-seven Session, Supplement No. 12A (A/57/12/Add.1)*.

vi. Assemblea de la OIM i Comitè de Seguretat Marítima

Assemblea de la Organització Internacional Marítima (OIM), *Resolution A.920(22)*, adoptada el 29 de novembre de 2001, A 22/Res.920, 22 de gener de 2002.

Comitè de Seguretat Marítima, *Resolution MSC.153(78)*, de 20 de maig de 2004, *Adoption of Amendments to the International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974, as amended*, MSC 78/26/Add.1.

Comitè de Seguretat Marítima, *Resolution MSC.155(78)*, de 20 de maig de 2004, *Adoption of Amendments to the International Convention on Maritime Search and Rescue, 1979, as amended*, MSC 78/26/Add.1.

Comitè de Seguretat Marítima, *Resolution MSC.167(78)*, de 20 de maig de 2004, *Guidelines on the Treatment of Persons Rescued at Sea*, MSC 78/26/Add.2.

vii. Comissió de Dret Internacional

International Law Commission Report, 48^{ena} període de sessió, 1996, Annex II Report on the long-term programme of work, <http://www.un.org/law/ilc/progfra.htm>

Informe de la Comisión de derecho Internacional. 57º período de sesiones (2 de mayo a 3 de junio y 11 de julio a 5 de agosto de 2005), Suplement N° 10 (A/60/10).

Informe preliminar sobre la expulsión de los extranjeros presentado por el Sr. Maurice Kamto, Relator Especial, 57º període de sessions, 4 de abril de 2005, A/CN.4/554.

viii. Comissió de Drets Humans

CssDH (52ª sessió), *Further promotion and encouragement of Human Rights and Fundamental Freedoms, including the question of the programme and methods of work of the Commission. Human Rights, Mass Exoduses and Displaced persons. HUMAN RIGHTS AND MASS EXODUSES. Report of the Secretary-General*, E/CN.4/1996/42, 8 de febrer de 1996.

CssDH (53ª sessió), *Human rights and mass exoduses*, resolució 1997/75, de 18 d'abril de 1997, E/CN.4/RES/1997/75.

CssDH, (53ª sessió), *Further promotion and encouragement of Human Rights and Fundamental Freedoms, including the question of the programme and methods of work of the Commission. Human Rights, Mass Exodus and Displaced persons. HUMAN RIGHTS AND MASS EXODUSES. Report of the High Commissioner for Human Rights*, E/CN.4/1997/42, 14 de gener de 1997.

CssDH (54ª sessió), *Human rights and mass exodus*, resolució 1998/49, 17 d'abril de 1998, E/CN.4/RES/1998/49.

CssDH-Grupo de Trabajo Intergubernamental de Expertos en los Derechos Humanos de los Migrantes, 3er període de sessions, Ginebra, 23 a 27 de novembre de 1998, *Documento de trabajo preparado por el Sr. Jorge A. Bustamante, Presidente/Relator del Grupo de trabajo Intergubernamental de Expertos en los Derechos Humanos de los Migrantes*, E/CN.4/AC.46/1998/5, 8 d'octubre de 1998.

CssDH-Working Group on Arbitrary Detention, 55ª sessió, Item 11 (a) de l'agenda provisional, *Civil and Political Rights, including questions of: torture and detention. Report of the Working Group on Arbitrary Detention. Addendum Report on the visit of the Working Group to the United Kingdom on the issue of immigrants and asylum seekers*, E/CN.4/1999/63/Add.3, 18 de desembre de 1998, Refworld UNHCR-United Nations Information, 8^a ed. juliol 1999.

CssDH, Resolució 2001/56 *Protection of migrant and their families*, de 24 d'abril de 2001, UN Doc. E/CN.4/RES/2001/56, IJRL, vol. 13, núm. 3, 2001, pàgs. 479-481.

ix. Comitè de Drets Humans

CtèDH, *General Comment No. 8 Article 9 (Sixteenth Session, 1982)*, *Compilation of general Comments and general Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies*, HRI/GEN/1/Rev.1 at 8, 1982.

CtèDH, *General Comment No. 15. The position of aliens under the Covenant (Twenty-seventh session, 1986)*, HRI/GEN/1/Rev.1 at 18, 1986, *Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies*, 29 Juliol 1994, <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/bc561aa81bc5d86ec12563ed004aaa1b?OpenDocument>

CtèDH, *Observación General N° 20 Artículo 7 Prohibición de la tortura u otros tratos o penas crueles, inhumanos o degradantes, 44ª período de sesiones (1992)*, *Recopilación de las observaciones generales y recomendaciones generales adoptadas por órganos creados en virtud de tratados de derechos humanos*, HRI/GEN/1/Rev.7, 12 de maig de 2004, pàgs. 173-175.

CtèDH, *General Comment No. 21. Article 10 (Forty-fourth session, 1992)* *Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies*, HRI/GEN/1/Rev.1 at 33, 1992 (1994), Refworld UNHCR-United Nations Information.

CtèDH, *Consideration of Reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant. Third periodic reports of States parties due in 1991. Addendum Netherlands [6 February 1995]*, CCPR/C/70/Add.7, 27 de març de 1995.

x. Comitè contra la tortura

CtèCT, *Observación general N° 1. Aplicación del artículo 3 en relación con el artículo 22 de la Convención*, adoptada el 21 de novembre de 1997, *Recopilación de las observaciones generales y recomendaciones generales adoptadas por órganos creados en virtud de tratados de derechos humanos*, HRI/GEN/1/Rev.7, 12 de maig de 2004, pàgs. 329-331.

c. Fonts i documentació

UNHCR, *Fact Sheet No. 20. Human Rights and Refugees*, 1997.

UNHCR, *Refugees and Others of Concern to UNHCR. 1999 Statistical Overview*, Ginebra, juliol de 2000.

UNHCR, *Refugees and Others of Concern to UNHCR. 2000 Statistical Overview*, Ginebra, juny de 2002.

UNHCR, *2001 UNHCR Population Statistics*, Ginebra, juny de 2002.

- UNHCR, *Statistical Yearbook 2001. Refugees, Asylum-seekers and Other Persons of Concern – Trends in Displacement, Protection and Solutions*, octubre de 2002.
- UNHCR, *Trends in Asylum Applications Lodged in Europe, North America, Australia and New Zealand*, 2001: Updated Tables, Geneva: UNHCR, 1 març 2002.
- UNHCR, *Asylum Applications Lodged in Industrialized Countries: Levels and Trends, 2000-2002*, Ginebra, març de 2003.
- UNHCR, *Refugees by Numbers 2003*, Ginebra: UNHCR, juliol de 2003.
- UNHCR, *2002 UNHCR Population Statistics*, Ginebra, agost de 2003.
- UNHCR, *Asylum decisions in Europe, 2000-2002*, Ginebra, 20 de febrer de 2004.
- UNHCR, *2003 Global Refugee Trends, Overview of Refugee Populations, New Arrivals, Durable Solutions, Asylum-seekers and Other persons of concern to UNHCR*, Ginebra, 15 de juny de 2004.
- UNHCR, *Refugees by Numbers (2004 edition)*, Ginebra: UNHCR, 21 de juliol de 2004.
- UNHCR, *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2004. Overview of Asylum Applications lodged in Europe and non-European industrialized countries in 2004*, Ginebra: ACNUR, 1 de març de 2005.
- UNHCR, *A Thematic Compilation of Executive Committee Conclusions*, 2^a ed., Ginebra: ACNUR, Department of International Protection, 2005.
- UNHCR, *Conclusions adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees 1975-2004 (Conclusion N° 1-101)*, Ginebra: ACNUR, 2005.
- UNHCR, *Statistical Yearbook 2003. Trends in Displacement, Protection and Solutions*, Ginebra, maig de 2005.
- UNHCR, *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2005. Overview of Asylum applications lodged in Europe and non-European industrialized countries in 2005*, Ginebra, 17 de març de 2006, table 1, pàg. 9/27.
- UNHCR, *2005 Global Refugee Trends. Statistical overview of populations of refugees, asylum-seekers, internally displaced persons, stateless persons, and other persons of concern to UNHCR*, Ginebra, 9 de juny de 2006.
- UNHCR, *Statistical Yearbook 2004. Trends in Displacement, Protection and Solutions*, Ginebra, agost de 2006.

B. JURISPRUDÈNCIA

a. Cort Internacional de Justícia

- CIJ, sentència de 20 de novembre de 1950, en l'afacer del dret d'asil (*Colòmbia/Perú*), CIJ Rec. 1950, pàgs. 264-389.
- CIJ, sentència de 6 d'abril de 1955, en l'afacer *Nottebohm (Liechtenstein c. Guatemala)*, 2ª fase, CIJ Rec. 1955, pàgs. 4-65.
- CIJ, sentència de 20 de febrer de 1969, en els *affaires du plateau continental de la mer du Nord (République Fédérale d'Allemagne/Denmark, République Fédérale d'Allemagne/Pays-Bas)*, CIJ Rec. 1969, pàgs. 3-257.
- CIJ, sentència de 5 de febrer de 1970, *Affaire de la Barcelona Traction, Light and power Company, Limited (Belgique c. Espanya)*, CIJ Rec. 1970, pàgs. 3-358.
- CIJ, sentència de 27 de juny de 1986, *Affaire des activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. Estats-Unis d'Amèrica)*, CIJ Rec. 1986, pàgs. 14-546.
- CIJ, opinió consultiva, 8 de juliol de 1996, *Licéité de la menace ou de l'emploi d'armes nucléaires*, CIJ Rec. 1996, pàgs. 226-593.
- CIJ, sentència de 14 de febrer de 2002, *Affaire relative au mandat d'arrêt du 11 avril 2000 (République*

Démocratique du Congo contre Belgique),
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cCOBE/cCOBEframe.htm>

CIJ, opinió consultiva de 9 de juliol de 2004, sobre *Conséquences juridiques de l'édification d'un mur dans le territoire palestinien occupé*, núm. 131, A/ES-10/273,
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cmwp/cmwpframe.htm>

CIJ, sentència de 15 de desembre de 2004, *Affaire relative à la licéité de l'emploi de la force (Serbie-et-Montenegro contre Allemagne*, núm. 108, *contre Belgique*, núm. 105, *contre Canada*, núm. 106, *contre France*, núm. 107, *contre Itàlia*, núm. 109, *contre Pays-Bas*, núm. 110, *contre Portugal*, núm. 111, i *contre Regne Unit*, núm. 113) *Exceptions préliminaires*,
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cyge/cygefframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cybe/cybeframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cyca/cycframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cyfr/cyfrframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cyit/cyitframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cyne/cyneframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cypo/cypoframe.htm>
<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/cyuk/cyukframe.htm>

b. Cort Permanent de Justícia Internacional

CPJI, sentència de 17 d'agost de 1923, *Affaire du Vapeur "Wimbledon"*, CPJI Rec., sèrie A, núm. 1.

c. Tribunal Permanent d'Arbitratge

TPA, sentència de 16 de novembre de 1957, afer del *Lago Lanós/Lannoux (España c. Francia)*; Oriol Casanovas, Ángel J. Rodrigo, *Casos y Textos de Derecho Internacional Público*, Madrid: Tecnos, 2005, pàgs. 287-290.

TPA, sentència de 4 d'abril de 1928, afer de la *Isla de Palmas (Estados Unidos c. Países Bajos)*, Oriol Casanovas, Ángel J. Rodrigo, *Casos y Textos de Derecho Internacional Público*, op. cit., pàgs. 276-263.

d. Comitè de Drets Humans

Comunicació N° 305/1988, CtèDH, dictamen de 23 de juliol 1990, afer *Hugo van Alphen v. The Netherlands*.

Comunicació N° 469/1991, CtèDH, dictamen de 5 de novembre de 1993, afer *Chitat Ng v. Canada*, UN Doc. CCPR/C/49/D/469/1991 (1994).

Comunicació N° 470/1991, CtèDH, dictamen 30 de juliol de 1993, afer *Kindler v. Canada*, UN Doc. CCPR/C/48/D/470/1991 (1993).

Comunicació N° 494/1992, CtèDH, decisió de 4 d'abril de 1995, afer *Rogers v. Jamaica*, UN Doc. CCPR/C/53/D/494/1992 (1995).

Comunicació N° 505/1992, CtèDH, afer *Akla v. Togo*, Report of the Human Rights Committee (Fifty-first session), 16 de setembre de 1996, A/51/40.

Comunicació N° 520/1992, CtèDH, decisió de 5 de maig de 1994, afer *K nye v. Hungary*, U.N. Doc. CCPR/C/50/D/520/1992 (1994).

Comunicació N° 538/1993, CtèDH, dictamen d'1 de novembre de 1996, afer *Steward v. Canada*, IHRR, vol. 4, 1997, pàg. 418.

Comunicació N° 539/1993, CtèDH, dictamen de 31 d'octubre de 1994, afer *Cox v. Canada*, UN Doc. CCPR/C/52/D/539/1993 (1994).

Comunicació N° 541/1993, CtèDH, decisió de 3 d'abril de 1995, afer *Simms v. Jamaica*, UN Doc. CCPR/C/53/D/541/1993 (1995).

Comunicació N° 558/1993, CtèDH, dictamen de 3 d'abril de 1997, afer *Giosue Canepa v. Canada*, UN Doc. CCPR/C/59/D/558/1993 (1997).

Comunicació N° 560/1993, CtèDH, dictamen de 30 d'abril de 1997, afer *A v. Australia*, U.N. Doc. CCPR/C/59/D/560/1993 (1997).

Comunicació N° 580/1994, CtèDH, dictamen de 21 de març de 2002, afer *Glen Ashby v. Trinidad y Tobago*, UN Doc. CCPR/C/74/D/580/1994 (2002).

Comunicació N° 588/1994, CtèDH, dictamen de 22 de març de 1996, afer *Errol Johnson v. Jamaica*, UN Doc. CCPR/C/56/D/588/1994 (1996).

Comunicació N° 1014/2001, CtèDH, dictamen de 18 de setembre de 2003, afer *Omar Sharif Baban v. Australia*, CCPR/C/78/D/1014/2001, § 7.2, *ILM* vol. XLII, 2003, pàgs. 1486-1497.

e. Comitè contra la tortura

Comunicació N° 13/1993, CtèCT, decisió de 27 d'abril de 1994, afer *Balabou Mutombo c. Suiza, Informe del Comité contra la Tortura. Asamblea general. Documentos oficiales Cuadragésimo noveno período de sesiones Suplemento N° 44 (A/49/44)*, pàgs. 46-53.

Comunicació N° 21/1995, CtèCT, decisió de 8 de maig de 1996, afer *Alan v. Switzerland*, CAT/C/16/D/21/1995.

Comunicació N° 34/1995, CtèCT, decisió de 29 de maig de 1997, afer *Seid Mortesa Aemei v. Switzerland*, CAT/C/18/D/34/1995.

Comunicació N° 39/1996, CtèCT, decisió de 28 d'abril de 1997, afer *Paez v. Sweden*, CAT/C/18/D/39/1996.

Comunicació N° 41/1996, CtèCT, dictamen de 8 de maig de 1996, afer *Pauline Muzonzo Paku Kisoki c. Suecia*, CAT/C/16/D/41/1996.

Comunicació N° 43/1996, CtèCT, decisió de 15 de novembre de 1996, afer *Kaveh Yaragh Tala v. Sweden*, CAT/C/17/D/43/1996.

Comunicació N° 47/1996, CtèCT, decisió sobre l'admissibilitat de 19 de juny de 1998, afer *V.V. v. Canada*, CAT/C/20/D/47/1996.

Comunicació N° 58/1996/, CtèCT, decisió de 19 de juny de 1998, afer *J.M.U.M. c. Suecia*, CAT/C/20/D/58/1996.

Comunicació N° 83/1997, CtèCT, dictamen de 15 de maig de 1998, afer *G.R.B. c. Suecia*, CAT/C/20/D/83/1997.

Comunicació N° 96/1997, CtèCT, dictamen de 12 de novembre de 1999, afer *A.D. v. Netherlands*, CAT/C/23/D/96/1997.

Comunicació N° 101/1997, CtèCT, dictamen de 20 de novembre de 1998, afer *Halil Haydin v. Sweden*, CAT/C/21/D/101/1997.

Comunicació N° 104/1998, CtèCT, decisió de 5 de maig de 1999, afer *M.B.B. c. Suecia*, CAT/C/22/D/104/1998.

Comunicació N° 106/1998, CtèCT, dictamen de 6 de maig de 1999, afer *N.P. c. Australia*, CAT/C/22/D/106/1998.

Comunicació N° 110/1998, CtèCT, decisió de 10 de novembre de 1998, afer *Cecilia Rosana Núñez Chipana v. Venezuela*, UN Doc. CAT/C/21/D/110/1998 (1998).

Comunicació N° 120/1998, CtèCT, decisió de 14 de maig de 1999, afer *Sadiq Shek Elmi c. Australia*, CAT/C/22/D/120/1998.

Comunicació N° 148/1999, CtèCT, decisió de 5 de maig de 2004, afer *A.K. c. Australia*, CAT/C/32/D/148/1999.

Comunicació N° 149/1999, CtèCT, dictamen de 24 de novembre de 2000, afer *A.S. v. Sweden*, CAT/C/25/D/149/1999.

Comunicació N° 185/2001, CtèCT, decisió de 8 de maig de 2002, afer *Chedli Ben Ahmed Karoui c. Suecia*,

CAT/C/28/D/185/2001.

Comunicació N° 191/2001, CtèCT, decisió de 5 de maig de 2003, afer *S.S. c. Païses Bajos*, CAT/C/30/D/191/2001.

Comunicació N° 195/2002, CtèCT, decisió de 17 de maig de 2005, afer *Mafhoud Brada v. France*, CAT/C/34/D/195/2002.

Comunicació N° 203/2002, CtèCT, dictamen de 14 de novembre de 2003, afer *A.R. c. Païses Bajos*, CAT/C/31/D/203/2002.

Comunicació N° 209/2002, CtèCT, decisió de 12 de novembre de 2003, afer *M.O. c. Dinamarca*, CAT/C/31/D/209/2002.

Comunicació N° 221/2002, CtèCT, decisió de 3 de maig de 2005, afer *M.M.K. v. Sweden*, CAT/C/34/D/221/2002.

Comunicació N° 214/2002, CtèCT, decisió de 12 de maig de 2002, afer *M.A.K. c. Alemanya*, CAT/C/32/D/214/2002.

Comunicació N° 228/2003, CtèCT, decisió de 18 de novembre de 2003, afer *T.M. c. Suecia*, CAT/C/31/D/228/2003.

Comunicació N° 233/2003, CtèCT, decisió de 20 de maig de 2005, afer *Ahmed Hussein Mustafa Kamil Agiza v. Sweden*, CAT/C/34/D/233/2003.

Comunicació N° 238/2003, CtèCT, decisió de 14 de novembre de 2005, afer *Z.T. v. Norway*, CAT/C/35/D/238/2003.

Comunicació N° 256/2004, CtèCT, decisió de 12 de maig de 2006, afer *Mehdi Zare v. Sweden*, CAT/C/36/D/256/2004.

f. Altres tribunals o òrgans jurisdiccionals internacionals

Iran-United Status Claims Tribunal (chamber 3), laude de 14 de juliol de 1987, afer *Short v. The Islamic Republic of Iran*, núm. 11135, *ILR* vol. 82, 1990, pàgs. 148-178.

Iran-United Status Claims Tribunal (chamber 1), laude de 2 de novembre de 1987, afer *Yeager v. The Islamic Republic of Iran*, núm. 10199, *ILR* vol. 82, 1990, pàgs. 178-203.

The Inter-American Commission on Human Rights, *Haitian interdiction v. United States*, afer No. 10.675, Informe No. 51/96, de 13 de març de 1997, *International Human Rights Reports*, vol. 5, 1998, pàgs. 120-165.

Comité Jurídico Interamericano, *Opinión jurídica sobre la sentencia de la Suprema Corte de Justicia de los Estados Unidos de América*, CIJ/RES.11-15/92.

Iran-United Status Claims Tribunal (chamber 2), laude de 3 de novembre de 1987, afer *Rankin v. The Islamic Republic of Iran*, núm. 10913, *ILR* vol. 82, 1990, pàgs. 204-224.

II. DRET EUROPEU DELS DRETS HUMANS

A. NORMATIVA

a. Convenis internacionals

Acuerdo Europeo de 20 de abril de 1959 (Núm. 31) sobre exención de visados para los refugiados, Instrument de ratificació de 2 de juny de 1982, *BOE* de 22 de juliol de 1982, núm. 174, pàgs. 19759-19760.

Acuerdo europeo relativo a la transferencia de responsabilidad con respecto a los refugiados, fet a Estrasburg el 16 d'octubre de 1980, Instrument de ratificació de 4 de maig de 1987, *BOE* núm. 176, de 24 de juliol de 1987, pàgs. 22691-22693.

Convenio europeo para la protección de los Derechos Humanos y las Libertades Fundamentales, fet a Roma el 4 de novembre de 1950, Instrument de ratificació de 4 d'octubre de 1979, *BOE* de 10 d'octubre de

1979, núm. 243, pàgs. 23564-23570.

Protocole No. 4 Convention européenne des droits de l'homme, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. II, op. cit., XLII, pàgs. 300-302.

Protocole No. 7 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. II, op. cit., XLV, pàgs. 309-312. *Rapport explicatif*, STE núm. 117, <http://conventions.coe.int/Treaty/fr/Reports/Html/117.htm>

b. Dret derivat del Consell d'Europa

i. Assemblea Parlamentària

Recommandation 293 (1961) relative au droit d'asile, de 26 de setembre de 1961, *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. II, op. cit., LXI, pàgs. 443-444.

Recommandation 434 (1965) relative à l'application du droit d'asile aux réfugiés européens, d'ú d'octubre de 1965, *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. II, op. cit., LXIV, pàgs. 448-449.

Recommandation 1088 (1988) relative au droit d'asile territorial, de 7 d'octubre de 1988, YECHR.ACEDH, vol. 31, 1988, pàgs. 242-244; i *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. II, op. cit., LXXV, pàgs. 470-472.

Recommandation 1163 (1991) relative à l'arrivée de demandeurs d'asile dans les aéroports européens, adoptada el 23 de setembre de 1991 (14ª sessió), *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. II, op. cit., LXXVIII, pàgs. 478-479.

Recommandation 1236 (1994) relative au droit d'asile, de 12 d'abril de 1994, *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol. II, op. cit., LXXXVI, pàgs. 502-506.

Recommandation 1327 (1997) relative à la protection et au renforcement des droits de l'homme des réfugiés et des demandeurs d'asile en Europe, adoptada el 24 d'abril de 1997, ACEDH.YECHR, vol. 40-II, 1997, pàgs. 657-660.

Recommandation 1475 (2000) Arrivée de demandeurs d'asile dans les aeroports européens, adoptada el 26 de setembre de 2000 (27^{ena} sessió), ACEDH.YECHR, vol. 47, 2000, pàgs. 430-433.

Recommandation 1645 (2004) Accès à l'assistance et à la protection pour les demandeurs d'asile dans les ports maritimes et les zones côtières en Europe, adoptada el 29 de gener de 2004, ACEDH.YECHR, vol. 47, 2004, pàgs. 455-457.

Résolution 1471 (2005) Procédures d'asile accélérées dans les Etats membres du Conseil de l'Europe, 7 d'octubre de 2005,
<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta05/FRES1471.htm>

Garantir les droits sociaux minimums aux demandeurs d'asile. Proposition de recommandation présentée par M. Østergaard et plusieurs de ses collègues; Doc. 10947, 2 de juny de 2006
<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc06/FDOC10947.htm>

ii. Comité de Ministres

Résolution 14 (1967) sur "l'asile en faveur des personnes menacées de persécution", de 29 de juny de 1969, YECHR-ACEDH, vol. IX, 1967, pàgs. 105-107; i *Recueil de Traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol II, op. cit., LXII, pàgs. 445-446.

Résolution (73) 5 Ensemble des règles minima pour le traitement des détenus, adoptada pel Comité de Ministres del Consell d'Europa el 19 de gener de 1973, Comité des Ministres, *Resolutions 1973*, Conseil de l'Europe: Estrasburg, 1978, pàgs. 25-39.

Déclaration relative à l'asile territorial, adoptada el 18 de novembre de 1977 (278 reunió delegats dels

ministres), *Recueil de Traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol II, *op. cit.*, LXIII, pàg. 447.

Recommandation R (1984) 1 du Comité des Ministres aux États membres relative à la protection des personnes remplissant les conditions de la Convention de Genève qui ne sont pas formellement reconnues comme réfugiés, de 25 de gener de 1984, ACEDH, vol. 27, 1984, pàg. 49; i *Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées*, vol.II, *op. cit*, LXXII, pàgs. 463-464.

Recommandation N° R (87) 3 du comité des ministres aux états membres sur les règles pénitentiaires européennes, adoptada pel Comité de Ministres el 12 de febrer de 1987, ACEDH.YECHR, vol. 30, 1987, pàgs. 188-207.

Recommandation n° R (94) 5 relative aux lignes directrices devant inspirer la pratique des Etats membres du Conseil de l'Europe à l'égard es demandeurs d'asile dans les aéroports européens, adoptada el 21 de juny de 1994, YECHR.ACEDH, vol. 37, 1994, pàgs. 439-441.

Resolution DH (94) 30 de 21 de març de 1994, HRLJ, vol. 15, núms. 4-6, 1994, pàg. 215.

Comité ad hoc d'experts sur les aspects juridiques de l'asile territorial, des réfugiés et des apatrides (CAHAR), *Vingt principes directeurs sur le retour forcé*, 4 de maig de 2005, Doc. CM (2005) 40 final 9 de maig de 2005.

iii. Comitè per a la prevenció de la tortura

CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) en Belgique du 14 au 23 novembre 1993*, CPT/Inf (94) 15, 14 d'octubre de 1994.

CPT, *7e rapport général d'activités du CPT couvrant la période du 1er janvier au 31 décembre 1996*, CPT/Inf (97) 10 [FR]-Date de publication: 22 d'agost de 1997.

CPT, *Report to the Spanish Government on the visit to Spain carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading treatment or Punishment (CPT) from 21 to 28 April 1997*, CPT/Inf (98) 9, 19 de maig de 1998.

CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) en Belgique du 31 août au 12 septembre 1997*, CPT/Inf (98) 11, 18 de juny de 1998.

CPT, *Report to the German Government on the visit to Frankfurt am Main Airport carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or degrading Treatment or Punishment (CPT) from 25 to 27 May 1998*, CPT/Inf (99) 10, 27 maig de 1999.

CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 25 novembre au 7 décembre 2001*, CPT/Inf (2002) 25, 17 d'octubre de 2002.

CPT, *Report to the German Government on the visit to Germany carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 15 December 2000*, CPT/Inf (2003) 20, 12 març de 2003.

CPT, *13e rapport général d'activités du CPT couvrant la période du 1er janvier 2002 au 31 juillet 2003*, CPT/Inf (2003) 35, 10 de setembre de 2003.

CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 18 au 27 avril 2005*, CPT/Inf (2006) 15, 20 d'abril de 2006.

iv. Altres actes

Rapport de M. Alvaro Gil Robles, Commissaire aux Droits de l'Homme, sur sa visite en Espagne 10-19 mars 2005 à l'attention du Comité des Ministres et de l'Assemblée parlementaire, CommDH(2005)8, Estrasburg, 9 de novembre de 2005.

European Commission for Democracy through law (Venice Commission), *Opinion on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in respect of secret detention facilities and Inter-state transport of prisoners adopted by the Venice Commission at its 66th Plenary Session (Venice, 17-18 March 2006)*, Opinion nº 363/2005, CDL-AD(2006)009.

B. JURISPRUDÈNCIA

a. Comissió Europea de drets humans

CssEDH, decisió de 25 de setembre de 1965, afer *X c. République Fédérale d'Allemagne*, núm. 1611/62, *YECHR ACEDH*, vol. 8, 1965 (1967), pàg. 159-169.

CssEDH, informe de la Sub Comissió de 5 de novembre de 1969, afer *The Greek Case (Denmark v. Greece, Norway v. Greece, Sweden v. Greece, Netherlands v. Greece)*, núms. 3321/67, 3322/67, 3323/67 i 3344/67.

CssEDH, decisió de 15 de desembre de 1969, afer *X. contre République Fédérale d'Allemagne*, núm. 3745/68.

CssEDH, decisió de 11 d'octubre de 1973, afer *Amekrane et autres c. Royaume Uni*, núm. 5961/72.

CssEDH, informe de 14 de desembre de 1973, afer *East African Asians v. the United Kingdom*, demandes núms. 4403/70-4419/70, 4422/70, 4423/70, 4434/70, 4443/70, 4476/70-4478/70, 4486/70, 4501/70 i 4526/70-4530/70, *HRLJ*, vol. 15, núms. 4-6, 1994, pàgs. 215-232.

CssEDH, decisió d'11 de desembre de 1976, afer *Herbert Eggs c. Suisse*, núm. 7341/76.

CssEDH, informe de 17 de juliol de 1980, afer *Manitu Giama c. Belgique*, núm. 7612/76, *DR*, vol. 21, pàgs. 73-94.

CssEDH, decisió de 13 d'octubre de 1986, afer *L. v. the United Kingdom*, núm. 10042/82.

CssEDH, decisió de 16 d'octubre de 1986, afer *L. [Lukka] v. United Kingdom*, núm. 12122/86.

CssEDH, decisió de 9 de novembre de 1987, afer *V.P. v. United Kingdom*, núm. 13162/87.

CssEDH, decisió de 16 de desembre de 1988, afer *A. and others v. the Netherlands*, núm. 14209/88.

CssEDH, decisió de 12 de febrer de 1990, afer *Fadele Emanuel, Fadele Kehinde, Fadele Taiwo, Fadele Victor v. The United Kingdom*, núm. 13078/87.

CssEDH, informe de 8 de maig de 1990, afer *Vilvarajah, Skandarajah, Sivakumaran, Navratnasingam and Rasalingam v. United Kingdom*, núms. 13163/87, 13164/87, 13165/87, 13447/87 i 13448/87.

CssEDH, decisió de 9 de maig de 1990, afer *Francine van Volsem c. Belgique*, núm. 14641/89; *RUDH*, vol. 2, núm. 10, 1990, pàgs. 384-385.

CssEDH, informe de 5 de setembre de 1991, afer *V. et P. c. France*, demandes núms. 17550/90 i 17825/91.

CssEDH, decisió de 16 de febrer de 1993, afer *Delazarus v. the United Kingdom*, demanda núm. 17525/90.

CssEDH, decisió de 5 d'abril de 1993, *Samer Saardi, Antonio Mourad et Yolla Semaan Mel-Tabah c. Autriche*, núm. 19066/91.

CssEDH, decisió de 7 d'abril de 1993, afer *A. L. c. France*, núm. 18807/91.

CssEDH, Informe adoptat el 5 de setembre de 1994, *D.S., S.N. i B.T. c. França*, demanda núm. 18560/91.

CssEDH, informe de 10 de gener de 1995, *Mahad, Lahima, Abdelkader et Mohamed Amuur c. France*, demanda núm. 19776/92.

CssEDH, decisió de 20 de febrer de 1995, afer *Ünver and Issa v Sweden*, núm. 23662/94.

CssEDH, decisió sobre admissibilitat de 26 d'octubre de 1995, afer *A.G. and others v. Sweden*, núm. 27776/95.

CssEDH, informe de 7 de desembre de 1995, afer *HLR c. France*, núm. 24573/94.

CssEDH, informe de 13 de setembre de 1996, afer *Shammsuddin Bahaddar v. the Netherlands*, núm.

25894/94.

CssEDH, decisió de 27 d'octubre de 1997, afer *Berke c. France*, núm. 32824/96.

CssEDH, decisió sobre admissibilitat de 12 de gener de 1998, afer *Iruretagoyena c. France*, núm. 32829/96.

CssEDH, informe de 9 de març de 1998, afer *B.B. c. France*, núm. 30930/96.

CssEDH, informe de 23 d'abril de 1998, afer *Korosh Hatami v. Sweden*, núm. 32448/96.

CssEDH, decisió de 7 de setembre de 1998, afer *Özdemir v. The Netherlands*, núm. 35758/97.

CssEDH, decisió de 18 de setembre de 1998, afer *Atak v. Germany*, núm. 40866/98.

CssEDH, decisió de 29 d'octubre de 1998, afer *Fidèle Mujyarugamba et Stéphanie et Anissa Mukeshimana c. France*, núm. 42421/98.

CssEDH, informe de 4 de juny de 1999, *Cyprus against Turkey*, demanda núm. 25781/94.

b. Tribunal europeu de drets humans

TEDH, sentència d'1 de juliol de 1961, afer *Lawless v. Ireland*, núm. 332/57, TEDH *Publ. A* 3.

TEDH, sentència de 18 de juny de 1971, *de Wilde, Ooms et Versyp c. Belgique* ("Vagabondage"), núms. 2832/66, 2835/66, 2899/66, TEDH *Publ. A* 12.

TEDH, sentència de 18 de gener de 1978, afer *Ireland v. the United Kingdom*, núm. 5310/71, TEDH *Publ. A* 25.

TEDH, sentència de 25 d'abril de 1978, afer *Tyrer v. the United Kingdom*, núm. 5856/72, TEDH *Publ. A* 26.

TEDH, sentència de 28 de juny de 1978, afer *König v. Germany*, núm. 6232/73, TEDH *Publ. A* 27.

TEDH, sentència de 24 d'octubre de 1979, afer *Winterwerp c. Pays-Bas*, núm. 6301/73, TEDH *Publ. A* 33.

TEDH, sentència de 23 de juny de 1981, afer *Le Compte, Van Leuven et De Meyere c. Belgique*, núms. 6878/75 i 7238/75, TEDH *Publ. A* 43.

TEDH, sentència de 5 de novembre de 1981, afer *X c. Royaume Uni*, núm. 7215/75, TEDH *Publ. A* 46.

TEDH, sentència de 24 de juny de 1982, afer *Droogenbroeck c. Belgique*, núm. 7906/77, TEDH *Publ. A* 50.

TEDH, sentència de 22 de maig de 1984, afer *De Jong, Baljet et Van den Brink c. Pays Bas*, núm. 8805/79, 8806/79, 9242/81, TEDH *Publ. A* 77.

TEDH, sentència de 2 d'agost de 1984, *Malone c. Royaume-Uni*, núm. 8691/79, TEDH *Publ. A* 82.

TEDH, sentència de 28 de maig de 1985, afers *Abdulaziz, Cabales et Balkandali v. The United Kingdom*, núms. 9214/80, 9473/81, 9474/81, TEDH *Publ. A* 94.

TEDH, sentència de 21 d'octubre de 1986, *Sánchez Reisse c. Suisse*, núm. 9862/82, TEDH *Publ. A* 107.

TEDH, sentència de 18 de desembre de 1986, afer *Bozano c. France*, núm. 9990/82, TEDH *Publ. A* 111.

TEDH, sentència de 26 de març de 1987, afer *Leander v. Sweden*, núm. 9248/81, TEDH *Publ. A* 116.

TEDH, sentència de 8 de juliol de 1987, afer *W. v. The United Kingdom*, núm. 9749/82, TEDH *Publ. A* 121.

TEDH, sentència de 8 de juliol de 1987, afer *B. v. The United Kingdom*, núm. 9840/82, TEDH *Publ. A* 121.

TEDH, sentència de 8 de juliol de 1987, afer *R. v. The United Kingdom*, núm. 10496/83, TEDH *Publ. A* 121.

TEDH, sentència de 21 de juny de 1988, afer *Berrehab v. The Netherlands*, núm. 10730/84, TEDH *Publ. A* 138.

TEDH, sentència de 29 de novembre de 1988, afer *Brogan & others v. United Kingdom*, núms. 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, TEDH *Publ. A* 145-B.

TEDH, sentència de 7 de juliol de 1989, afer *Soering v. the United Kingdom*, núm. 14038/88, TEDH *Publ. A* 161.

TEDH, sentència de 29 d'agost de 1990, afer *E. v. Norway*, núm. 11701/85, TEDH *Publ. A* 181-A.

- TEDH, sentència de 18 de febrer de 1991, afer *Moustaquim c. Belgique*, núm. 12313/86, TEDH *Publ. A* 193.
- TEDH, sentència de 20 de març de 1991, afer *Cruz Varas v. Sweden*, núm. 15576/89, TEDH *Publ. A* 201.
- TEDH, sentència de 26 de juny de 1991, afer *Letellier c. France*, núm. 12369/86, TEDH *Publ. A* 207.
- TEDH, sentència de 30 d'octubre de 1991, afers *Vilvarajah and others v. The United Kingdom*, núms. 13163/87, 13164/87, 13165/87, 13447/87, 13448/87, TEDH *Publ. A* 215.
- TEDH, sentència de 26 de març de 1992, afer *Beldjoudi c. France*, núm. 12083/86, TEDH *Publ. A* 234-A.
- TEDH, sentència de 26 de juny de 1992, afer *Drozd et Janousek c. France et Espagne*, núm. 12747/87, TEDH *Publ. A* 240.
- TEDH, sentència de 27 d'agost de 1992, afer *Vijayanathan et Pusparajah c. France*, núms. 17550/90 i 17825/91, TEDH *Publ. A* 241-B.
- TEDH, sentència de 27 d'agost de 1992, afer *Tomasi c. France*, núm. 12850/87, TEDH *Publ. A* 241-A.
- TEDH, sentència de 24 de setembre de 1992, afer *Kolompar c. Belgique*, núm. 11613/85, TEDH *Publ. A* 235-C.
- TEDH, sentència de 24 de febrer de 1995, afer *McMichael v. the United Kingdom*, núm. 16424/90, TEDH *Publ. A* 307-B.
- TEDH, sentència de 22 de març de 1995, afer *Quinn c. France*, núm. 18580/91, TEDH *Publ. A* 311.
- TEDH, sentència de 23 de març de 1995, afer *Loizidou contre Turquie* (excepcions preliminars), núm. 15318/89, TEDH *Publ. A* 310.
- TEDH, sentència de 27 d'abril de 1995, afer *Piermont c. France*, núm. 15773/89 i 15774/89, TEDH *Publ. A* 314.
- TEDH, sentència de 13 de juliol de 1995, afer *Nasri c. France*, núm. 19465/92, TEDH *Publ. A* 320-B.
- TEDH, sentència de 23 d'octubre de 1995, afers *Schmautzer v. Austria*, núm. 15523/89, TEDH *Publ. A* 328-A.
- TEDH, sentència de 4 de desembre de 1995, afer *Ribitsch v. Austria*, núm. 18896/91, TEDH *Publ. A* 336.
- TEDH, sentència de 19 de febrer de 1996, afer *Gül c. Suisse*, núm. 23218/94, TEDH *Rec. 1996-I*.
- TEDH, sentència de 24 d'abril de 1996, afer *Boughanemi c. France*, núm. 22070/93, TEDH *Rec. 1996-II*.
- TEDH, sentència de 25 de juny de 1996, afer *Amuur c. France*, núm. 19776/92, TEDH *Rec. 1996-III*.
- TEDH, sentència de 7 d'agost de 1996, afer *C. c. Belgique*, núm. 21794/93, TEDH *Rec. 1996-III*.
- TEDH, sentència de 15 de novembre de 1996, afer *Chahal v. The United Kingdom*, núm. 22414/93, TEDH *Rec. 1996-V*.
- TEDH, sentència de 28 de novembre de 1996, afer *Ahmut v. The Netherlands*, núm. 21702/93, TEDH *Rec. 1996-IV*.
- TEDH, sentència de 28 de novembre de 1996, afer *Nsona v. the Netherlands*, núm. 23366/94, TEDH *Rec. 1996-V*.
- TEDH, sentència de 17 de desembre de 1996, afer *Ahmed v. Austria*, núm. 25964/94, TEDH *Rec. 1996-VI*.
- TEDH, sentència de 18 de desembre de 1996, afer *Loizidou contre Turquie* (fons), núm. 15318/89, TEDH *Rec. 1996-VI*.
- TEDH, sentència de 18 de desembre de 1996, afer *Aksoy v. Turkey*, núm. 21987/93, TEDH *Rec. 1996-VI*.
- TEDH, sentència de 18 de desembre de 1996, afer *Scott c. Espanya*, núm. 21335/93, TEDH *Rec. 1996-VI*.
- TEDH, sentència de 29 de gener de 1997, afer *Bouchelkia c. France*, núm. 23078/93, TEDH *Rec. 1997-I*.
- TEDH, sentència de 18 de febrer de 1997, afer *Maurer v. Austria*, núms. 16566/90 i 16898/90, TEDH *Rec. 1997-I*.
- TEDH, sentència de 29 d'abril de 1997, afer *HLR c. France*, núm. 24573/94, TEDH *Rec. 1997-III*.
- TEDH, sentència de 2 de maig de 1997, afer *D. v. the United Kingdom*, núm. 30240/96, TEDH *Rec. 1997-III*.

- TEDH, sentència de 26 de setembre de 1997, afer *Mehemi c. France*, núm. 25017/94, TEDH Rec. 1997-VI.
- TEDH, sentència de 26 de setembre de 1997, afer *El Boujaïdi c. France*, núm. 25613/94, TEDH Rec. 1997-VI.
- TEDH, sentència de 21 d'octubre de 1997, afer *Boujlifa c. France*, núm. 25404/94, TEDH Rec. 1997-VI.
- TEDH, sentència de 19 de febrer de 1998, afer *Dalia c. France*, núm. 26102/95, TEDH Rec. 1998-I.
- TEDH, sentència de 7 de setembre de 1998, afer *B.B. c. France*, núm. 30930/96, TEDH Rec. 1998-VI.
- TEDH, sentència de 9 d'octubre de 1998, afer *Hatami v. Sweden*, núm. 32448/96, TEDH Rec. 1998-VII.
- TEDH, decisió de 8 de desembre de 1998, afer *Ahcène Benrachid c. France*, núm. 39518/98, TEDH Rec. 1999-II.
- TEDH, decisió de 19 de gener de 1999, afer *Mohammed Lemine Ould Babar v. Sweden*, núm. 42367/98.
- TEDH, sentència de 18 de febrer de 1999, afer *Matthews v. United Kingdom*, núm. 24833/94, TEDH Rec. 1999-I.
- TEDH, sentència de 18 de febrer de 1999, afer *Waite and Kennedy v. Germany*, núm. 26083/94, TEDH Rec. 1999-I.
- TEDH, sentència de 18 de febrer de 1999, afer *Beer and Regan v. Germany*, núm. 28934/95.
- TEDH, decisió de 23 de febrer de 1999, afer *Verdan Andric v. Sweden*, núm. 45917/99.
- TEDH, decisió de 9 de mars de 1999, afer *Karim Djaïd c. France*, núm. 38687/97.
- TEDH, sentència de 28 de juliol de 1999, afer *Selmouni c. France*, núm. 25803/94, TEDH Rec. 1999-V.
- TEDH, sentència de 28 de juliol de 1999, afer *Bottazzi v. Italy*, núm. 34884/97, TEDH Rec. 1999-V.
- TEDH, decisió de 24 d'agost de 1999, afer *Eleanora Alimzhanova and Alexis Lisikov v. Sweden*, núm. 38821/97.
- TEDH, sentència de 29 de setembre de 1999, afer *Djaid c. France*, núm. 38687/97.
- TEDH, decisió de 28 d'octubre de 1999, afer *Pancenko v. Latvia*, núm. 40772/98.
- TEDH, sentència de 9 de novembre de 1999, afer *Debboub alias Husseini Ali c. France*, núm. 37786/97.
- TEDH, decisió de 23 de novembre de 1999, afer *M.A et M.M. contre la France*, núm. 39671/98, TEDH Rec. 1999-VIII.
- TEDH, sentència de 30 de novembre de 1999, afer *Baghli c. France*, núm. 34374/97, TEDH Rec. 1999-VIII.
- TEDH, decisió de 8 de febrer de 2000, afer *Mohamed Dougoz v. Greece*, núm. 40907/98.
- TEDH (secció 3^a), decisió sobre l'admissibilitat de 7 de març de 2000, afer *TI v. United Kingdom*, núm. 43844/98, TEDH Rec. 2000-III.
- TEDH, sentència de 6 d'abril de 2000, afer *Labita c. Italie*, núm. 26772/95, TEDH Rec. 2000-IV.
- TEDH, sentència de 27 de juny de 2000, afer *İlhan v. Turkey*, núm. 22277/93, TEDH Rec. 2000-VII.
- TEDH, decisió de 6 de juliol de 2000, afer *Tatete c. Suisse*, núm. 41874/98.
- TEDH, sentència d'11 de juliol de 2000, afer *Ciliz v. the Netherlands*, núm. 29192/95, TEDH Rec. 2000-VIII.
- TEDH, sentència d'11 de juliol de 2000, afer *Jabari v. Turkey*, núm. 40035/98, TEDH Rec. 2000-VIII.
- TEDH, sentència d'11 de juliol de 2000, afer *G.H.H. and others v. Turkey*, núm. 43258/98, TEDH Rec. 2000-VIII.
- TEDH, decisió de 5 de setembre de 2000, afer *Solomon v. the Netherlands*, núm. 44328/98.
- TEDH, decisió de 12 de setembre de 2000, afer *Zhu v the United Kingdom*, núm. 36790/97.
- TEDH, sentència de 5 d'octubre de 2000, afer *Maaouia c. France*, núm. 39652/98, TEDH Rec. 2000-X.
- TEDH, decisió de 19 de setembre de 2000, afer *Goldstein v. Sweden*, núm. 46636/99.
- TEDH, decisió de 28 de setembre de 2000, afer *Akyüz and others v. Germany*, núm. 58388/00.
- TEDH, decisió de 17 d'octubre de 2000, afer *Ahmada, Saberdjan and Saberdjan v. Lithuania*, núm.

- TEDH, sentència de 26 d'octubre de 2000, afer *Kudla v. Poland*, núm. 30210/96, TEDH Rec. 2000-XI.
- TEDH, decisió de 26 d'octubre de 2000, afer *Damla and others v. Germany*, núm. 61479/00.
- TEDH, (1ª secció), decisió sobre l'admissibilitat de 14 de desembre de 2000, en l'afer *Öcalan contre la Turquie*, núm. 46221/99.
- TEDH (4ª secció), decisió sobre l'admissibilitat d'11 de gener de 2001, en l'afer *Viron Xhavara et quinze autres contre l'Italie et l'Albanie*, núm. 39473/98.
- TEDH, decisió de 16 de gener de 2001, afer *Solhan v. The Netherlands*, núm. 48784/99.
- TEDH, sentència de 6 de febrer de 2001, afer *Bensaïd v. the United Kingdom*, núm. 44599/98, TEDH Rec. 2001-I.
- TEDH, sentència de 6 de març de 2001, afer *Dougoz v. Greece*, núm. 40907/98, TEDH Rec. 2001-II.
- TEDH, decisió de 15 de març de 2001, afer *Ismail Ismaili c. l'Allemagne*, núm. 58128/00.
- TEDH, sentència de 19 d'abril de 2001, afer *Peers v. Greece*, núm. 28524/95, TEDH Rec. 2001-III.
- TEDH, sentència de 31 de maig de 2001, afer *Akdeniz and others v. Turkey*, núm. 23954/94.
- TEDH, sentència de 6 de març de 2001, afer *Hilal v. the United Kingdom*, núm. 45276/99, TEDH Rec. 2001-II.
- TEDH, decisió de 3 de juliol de 2001, afer *James Dewayne Nivette c. la France*, núm. 44190/98, TEDH Rec. 2001-VII.
- TEDH, sentència de 10 de juliol de 2001, afer *Price v. The United Kingdom*, núm. 33394/96, TEDH Rec. 2001-VII.
- TEDH, sentència de 2 d'agost de 2001, afer *Boultif c. Suisse*, núm. 54273/00, TEDH Rec. 2001-IX.
- TEDH, decisió sobre admissibilitat de 12 de desembre de 2001, presentada per *Vlastimir et Borka Banković, Živana Stojadinović, Mirjana Stoimenovski, Dragana Joksimović et Dragan Suković contre la Belgique, la Hongrie, l'Islande, l'Italie, le Luxembourg, les Pays-Bas, la Norvège, la Pologne, le Portugal, l'Espagne, la Turquie, et le Royaume-Uni*, núm. 52207/99, TEDH Rec. 2001-XII.
- TEDH (secció 3^a), sentència de 5 de febrer de 2002, afer *Čonka contre Belgique*, núm. 51564/99, TEDH Rec. 2002-I.
- TEDH, decisió de 16 de febrer de 2002, afer *Peñafiel Salgado contre Espagne*, núm. 65964/01.
- TEDH, decisió sobre admissibilitat de 16 d'abril de 2002, afer *Peñafiel Salgado c. l'Espagne*, núm. 65964/01.
- TEDH, sentència de 29 d'abril de 2002, afer *Pretty v. the United Kingdom*, núm. 2346/02, TEDH Rec. 2002-III.
- TEDH, sentència de 23 de maig de 2002, afer *Segi et autres, et Gestoras Pro-Amnistia et autres c. l'Allemagne, l'Autriche, la Belgique, le Danemark, l'Espagne, la Finlande, la France, la Grèce, l'Irlande, l'Italie, le Luxembourg, les Pays-Bas, le Portugal, le Royaume-Uni et la Suède*, núms. 6422/02, 9916/02, TEDH Rec. 2002-V.
- TEDH, sentència de 20 de juny de 2002, afer *Al-Nashif c. Bulgarie*, núm. 50963/99.
- TEDH, sentència de 11 de juliol de 2002, afer *Amrollahi v. Denmark*, núm. 56811/00.
- TEDH, sentència de 15 de juliol de 2002, afer *Kalashnikov v. Russia*, núm. 47095/99, TEDH Rec. 2002-VI.
- TEDH, sentència de 14 de novembre de 2002, afer *Mouisel c. France*, núm. 67263/01, TEDH Rec. 2002-IX.
- TEDH, sentència de 12 de març de 2003, afer *Öcalan v. Turkey*, núm. 46221/99.
- TEDH, sentència de 10 de juliol de 2003, afer *Benhebba c. France*, núm. 53441/99.
- TEDH, sentència de 30 de setembre de 2003, afer *Koua Porriez c. France*, núm. 40892/98, TEDH Rec. 2003-X.
- TEDH, sentència de 9 d'octubre de 2003, afer *Slivenko v. Latvia*, núm. 48321/99, TEDH Rec. 2003-X.
- TEDH, sentència de 13 de novembre de 2003, afer *Elci and others v. Turkey*, núms. 23145/93 i 25091/94.

- TEDH, (3ª secció), sentència de 27 de novembre de 2003, afer *Shamsa contre Pologne*, núms. 45355/99 i 45357/99.
- TEDH, sentència de 8 de gener de 2004, afer *Çolak and Filizer v. Turkey*, núms. 32578/96 i 32579/96.
- TEDH, decisió sobre admissibilitat de 8 de gener de 2004, afer *Horacio Sardinas Albo v. Italy*, núm. 56271/00, TEDH Rec. 2004-I.
- TEDH, sentència de 17 de febrer de 2004, afer *Thampibillai v. The Netherlands*, núm. 61350/00.
- TEDH, sentència de 2 de novembre de 2004, afer *Martínez Sala et autres c. Espagne*, núm. 58438/00.
- TEDH, sentència de 16 de novembre de 2004, afer *Issa and others v. Turkey*, núm. 31821/96.
- TEDH, sentència de 25 de gener de 2005, afer *Singh contre République Tchèque*, núm. 60538/00.
- TEDH, sentència de 4 de febrer de 2005, afer *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, núms. 46827/99 i 46951/99, TEDH Rec. 2005-I.
- TEDH, sentència de 12 d'abril de 2005, afer *Chamaïev et 12 autres c. Géorgie et Russie*, núm. 36378/02.
- TEDH, sentència de 26 d'abril de 2005, afer *Muslim c. Turquie*, núm. 53566/99.
- TEDH, sentència de 12 de maig de 2005, assumpte *Öcalan contre Turquie*, núm. 46221/99.
- TEDH, sentència de 30 de juny de 2005, afer *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlande*, núm. 45036/98.
- TEDH, sentència de 26 de juliol de 2005, afer *N. v. Finland*, núm. 38885/02.
- TEDH, sentència de 8 de novembre de 2005, afer *Bader and others v. Sweden*, núm. 13284/04.
- TEDH, sentència de 24 de novembre de 2005, afer *Capital Bank AD v. Bulgaria*, núm. 49429/99.
- TEDH, sentència de 17 de gener de 2006, afer *Aoulmi c. France*, núm. 50278/99.
- TEDH, sentència de 17 de gener de 2006, afer *Aristimuño Mendizábal c. France*, núm. 51431/99.
- TEDH, sentència de 21 de febrer de 2006, afer *Aydin Eren et autres c. Turquie*, núm. 57778/00.
- TEDH, decisió de 14 de març de 2006, afer *Hussein v. Albania, Bulgaria, Croatia, Czech republic, Denmark, Estonia, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, the Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Turkey, Ukraine and the United Kingdom*, núm. 23276/04.
- TEDH (3ª secc.), decisió d'1 de juny de 2006, afer *Reza Mohammadi v. the Netherlands*, núm. 5140/06.
- TEDH, sentència de 15 de juny de 2006, afer *Shevanova c. Lettonie*, núm. 58822/00.
- TEDH, sentència de 22 de juny de 2006, afer *Bianchi c. Suisse*, núm. 7548/04.
- TEDH, sentència de 4 de juliol de 2006, afer *Ramírez Sánchez c. France*, núm. 59450/00.

c. Fonts i documentació

- Dutertre, Gilles, Jakob van der Velde, *Key Extracts from a Selection of Judgements of the European Court of Human Rights and Decisions and Reports of the European Commission of Human Rights. Extraits clés d'une sélection des arrêts de la Cour européenne des Droits de l'Homme et des décisions et rapports de la Commission européenne des Droits de l'Homme*, YECHR ACEDH, vol. 41 A, 1998.
- Council of Europe, HUDOC, *Database of the case-law of the European Convention on Human Rights. Base de données sur la jurisprudence relative à la Convention européenne des Droits de l'Homme*, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/default.htm>
- Benbekhti, Nabil, i Karolina Lindholm, (compil.), Frances Nicholson (ed.), *UNHCR Manual on Refugee Protection and the European Convention on Human Rights*, Ginebra: ACNUR. Regional Bureau for Europe. Department of International Protection, abril 2003 (actualitzat febrer 2006).

III. DRET COMUNITARI I DRET DE LA UNIÓ EUROPEA

A. NORMATIVA

a. Dret originari

Protocolo sobre asilo a nacionales de los Estados miembros de la Unión Europea, “Protocolos anejos al tratado Constitutivo de la Comunidad Europea”, Tratado de Amsterdam por le que se modifican el Tratado de la Unión Europea, los Tratados constitutivos de las Comunidades Europeas y determinados actos conexos, firmado el 2 de octubre de 1997, DOCE de 10.11.1997, Nº C 340/103-104.

Protocolo por el que se integra el acervo de Schengen en el marco de la Unión europea, annex al TUE i al TCE, DOCE de 10 de noviembre de 1997, Nº C 340/93-96.

Protocol sobre la posició de Dinamarca, annex al TUE i al TCE, DOCE de 10 de noviembre de 1997, Nº C 340/101-102.

Tractat pel qual s'establix una Constitució per a Europa, Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, Ministerio del Interior y Ministerio de la Presidencia, 2004.

b. Convenis internacionals

Acuerdo entre los Gobiernos de los Estados de la Unión Económica Benelux, de la República Federal de Alemania y de la república Francesa relativo a la supresión gradual de los controles en las fronteras comunes firmado en Schengen el 14 de junio de 1985; BOE núm. 181, de 30 de julio de 1991, pàgs. 25108-25111.

Convenio relativo a la determinación del Estado responsable del examen de las solicitudes de asilo presentadas en los Estados miembros de las Comunidades Europeas, fet a Dublín el 15 de juny de 1990 (Protocol de correcció d'errors en la versió espanyola, de 24 de novembre de 1993). BOE núm. 183, de 1 d'agost de 1997, pàgs. 23598-23604.

Convenio de aplicación del Acuerdo de Schengen de 14 de junio de 1985 entre los Gobiernos de los Estados de la Unión Económica Benelux, de la República Federal de Alemania y de la República Francesa, relativo a la supresión gradual de los controles en las fronteras comunes, firmado en Schengen el 19 de junio de 1990; BOE núm. 81, de 5 d'abril de 1994, pàgs. 10390-10422 (Correcció d'errors, BOE núm. 85, de 9 d'abril de 1994, pàg. 10884).

Acuerdo entre la Comunidad Europea y la República de Islandia y el Reino de Noruega relativo a los criterios y mecanismos para determinar el Estado miembro responsable de examinar las peticiones de asilo presentadas en un Estado miembro o en Islandia o Noruega, annex a la Decisió del Consell de 15 de març de 2001, DOCE de 3 de març de 2001, Nº L 93/38-47.

Tratado entre el Reino de Bélgica, la República Federal de Alemania, el reino de España, la república Francesa, el Gran Ducado de Luxemburgo, el reino de los Païses Bajos y la República de Austria, relativo a la profundización de la cooperación transfronteriza, en particular en materia de lucha contra el terrorismo, la delincuencia transfronteriza y la migración ilegal, fet a Prüm, el 27 de maig de 2005, http://www.mir.es/DGRIS/Notas_Prensa/Ministerio_Interior/2005/SCHENGENIII.pdf

c. Dret derivat

i. Actes obligatoris

Decisión del Consejo de 1 de mayo de 1999 por la que se establecen las disposiciones para la integración de la Secretaría de Schengen en la Secretaría General del Consejo (1999/307/CE), DOCE de 7 de maig de 1999, Nº L 119/49-52.

Decisión del Consejo, del 20 de mayo de 1999, sobre la definición del acervo de Schengen a efectos de determinar, de conformidad con las disposiciones pertinentes del Tratado constitutivo de la Comunidad Europea y del Tratado de la Unión Europea, la base jurídica de cada una de las disposiciones o decisiones que constituyen dicho acervo (1999/435/CE), DOCE de 10 de juliol de

1999, Nº L 176/1-16.

Decisión del Consejo, del 20 de mayo de 1999, por la que se determina, de conformidad con las disposiciones pertinentes del Tratado constitutivo de la Comunidad Europea y del Tratado de la Unión Europea, la base jurídica de cada una de las disposiciones o decisiones que constituyen el acervo de Schengen (1999/436/CE), DOCE de 10 de juliol de 1999, Nº L 176/17-30.

Acervo de Schengen tal como figura en el apartado 2 del artículo 1 de la Decisión 1999/435/CE del Consejo, de 20 de mayo de 1999, DOCE 22.9.2000, Nº L 239/1-473.

Decisión del Consejo de 28 de septiembre de 2000 por la que se crea el Fondo Europeo para los Refugiados (2000/596/CE), DOCE 6.10.2000, Nº L 252/12-18.

Decisión del Consejo de 1 de diciembre de 2000 relativa a la puesta en aplicación del acervo de Schengen en Dinamarca, Finlandia y Suecia, así como en Islandia y Noruega (2000/777/CE), DOCE de 9 de desembre de 2000, Nº L 309/24-27.

Decisión del Consejo de 28 de febrero de 2002 por la que se crea Eurojust para reforzar la lucha contra las formas graves de delincuencia (2002/187/JAI), DOCE 6.3.2002, Nº L 63/1-13.

Decisión del Consejo de 22 de julio de 2002 por la que se establece un programa marco sobre cooperación policial y judicial en materia penal (2002/630/JAI), DOCE 1.8.2002, Nº L 203/5-8.

Decisión 2003/48/JAI del Consejo de 19 de diciembre de 2002 relativa a la aplicación de medidas específicas de cooperación policial y judicial en la lucha contra el terrorismo de acuerdo con el artículo 4 de la posición común 2001/931/PESC, DOCE 22.1.2003, Nº L 16/68-70.

Decisión del Consejo de 22 de diciembre de 2003 relativa a la aplicación del apartado 3 del artículo 2 del Reglamento (CE) nº 2580/2001 sobre medidas restrictivas específicas dirigidas a determinadas personas y entidades con el fin de luchar contra el terrorismo y por la que se deroga la Decisión 2003/646/CE (2003/902/CE), DOUE 24.12.2003, L 340/63-64.

Decisión del Consejo de 23 de febrero de 2004 por la que se establecen los criterios y modalidades prácticas para la compensación de los desequilibrios financieros resultantes de la aplicación de la Directiva 2001/40/CE relativa al reconocimiento mutuo de las decisiones en materia de expulsión de los nacionales de terceros países (2004/191/CE), DOUE de 27 de febrer de 2004, Nº L 60/55-57.

Decisión del Consejo de 29 de abril de 2004 relativa a la organización de vuelos conjuntos para la expulsión, desde el territorio de dos o más Estados miembros, de nacionales de terceros países sobre los que hayan recaído resoluciones de expulsión, DOUE 6.8.2004, Nº L 261/28-35.

Decisión del Consejo de 2 de diciembre de 2004 por la que se establece el Fondo Europeo para los Refugiados para el periodo 2005-2010 (2004/904/CE), DOUE 28.12.2004, Nº L 381/52-62.

Decisión del Consejo de 22 de diciembre de 2004 por la que determinados ámbitos cubiertos por el Título IV de la Tercera parte del Tratado constitutivo de la Comunidad Europea ser egirán por le procedimiento previsto en el artículo 251 de dicho Tratado (2004/927/CE), DOUE 31.12.2004, Nº L 396/45-46.

Decisión del Consejo de 26 de abril de 2005 por la que se establece la sede de la Agencia europea para la gestión de la cooperación operativa en las fronteras exteriores de los estados miembros de la Unión Europea (2005/358/CE), DOUE, de 4 d'abril de 2005, Nº L 114/13.

Decisión de la Comisión de 20 de enero de 2006 que establece normas detalladas para la aplicación de la Decisión 2004/904/CE del Consejo por lo que se refiere a la subvencionabilidad de los gastos en el marco de las acciones cofinanciadas por el Fondo Europeo para los Refugiados ejecutadas en los Estados miembros (2006/399/CE), DOUE 14.6.2006, Nº L 162/1-10.

Decisión de la Comisión de 20 de enero de 2006 que establece normas detalladas para la aplicación de la Decisión 2004/904/CE del Consejo por lo que se refiere a los procedimientos de corrección financiera en el contexto de las acciones cofinanciadas por el Fondo Europeo para los Refugiados(2006/400/CE), DOUE 14.6.2006, Nº L 162/11-19.

Decisión de la Comisión de 20 de enero de 2006 que establece normas detalladas para la aplicación de la Decisión 2004/904/CE del Consejo por lo que se refiere a los sistemas de gestión y control de los Estados miembros, y normas para la gestión administrativa y financiera de los proyectos cofinanciados por el Fondo Europeo para los Refugiados (2006/401/CE), DOUE 14.6.2006, Nº L 162/20-77.

Decisión N° 895/2006/CE del Parlamento europeo y del Consejo de 14 de junio de 2006 por la que se establece un régimen simplificado de control de las personas en las fronteras exteriores basado en el reconocimiento unilateral por la República Checa, Estonia, Chipre, Letonia, Lituania, Hungría, Malta, Polonia, Eslovenia y Eslovaquia de determinados documentos como equivalentes a sus visados nacionales para fines de tránsito por sus territorios, DOUE de 20 de juny de 2006, Nº L 167/1-7.

Decisión N° 896/2006/CE del Parlamento europeo y del Consejo de 14 de junio de 2006 por la que se establece un régimen simplificado de control de las personas en las fronteras exteriores basado en el reconocimiento unilateral por los Estados miembros de determinados permisos de residencia expedidos por Suiza y Liechtenstein para fines de tránsito por sus territorios, DOUE de 20 de juny de 2006, Nº 167/8-13.

Decisión marco del Consejo de 13 de junio de 2002 sobre equipos conjuntos de investigación (2002/465/JAI), DOCE 20.6.2002, Nº L 162/1-3.

Decisión marco de 13 de junio de 2002 sobre la lucha contra el terrorismo (2002/475/JAI), DOCE 22.6.2002, Nº L 164/3-7.

Decisión marco del Consejo de 13 de juny de 2002 relativa a la orden de detención europea y a los procedimientos de entrega entre los Estados miembros (2002/584/JAI), DOCE 18.7.2002, Nº L 190/1-18.

Directiva 2001/40/CE del Consejo de 28 de mayo de 2001 relativa al reconocimiento mutuo de las decisiones en materia de expulsión de nacionales de terceros países, DOCE de 2 de junio de 2001, Nº L 149/34-36.

Directiva 2001/51/CE del Consejo por la que se completan las disposiciones del artículo 26 del Conveni de aplicación del Acuerdo de Schengen de 14 de junio de 1985, DOCE 10.7.2001, Nº L 187/45-46.

Directiva 2001/55/CE del Consejo de 20 de julio de 2001 relativa a las normas mínimas para la concesión de protección temporal en caso de afluencia masiva de personas desplazadas y a medidas de fomento de un esfuerzo equitativo entre los Estados miembros para acoger a dichas personas y asumir las consecuencias de su acogida, DOCE 7.8.2001, L 212/12-23.

Directiva 2003/9/CE del Consejo de 27 de enero de 2003 por la que se aprueban normas mínimas para la acogida de los solicitantes de asilo en los estados miembros, DOUE 6.2.2003, Nº L 31/18-25.

Directiva 2003/86/CE del Consejo de 22 de septiembre de 2003 sobre el derecho a la reagrupación familiar, DOUE de 3 d'octubre 2003, Nº L 251/12-18.

Directiva 2003/110/CE del Consejo de 25 de noviembre de 2003 sobre la asistencia en casos de tránsito a efectos de repatriación o alejamiento por vía aérea, DOUE de 6 de desembre de 2003, Nº L 321/26-31.

Directiva 2004/83/CE del Consejo de 29 d'abril de 2004 por la que se establecen normas mínimas relativas a los requisitos para el reconocimiento y el estatuto de nacionales de terceros países o apátridas como refugiados o personas que necesitan otro tipo de protección internacional y al contenido de la protección concedida, DOUE 30.9.2004, L 304/12-23.

Directiva 2004/38/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 29 de abril de 2004 relativa al derecho de los ciudadanos de la Unión y de los miembros de sus familias a circular y residir libremente en el territorio de los Estados miembros por la que se modifica el Reglamento (CEE) Nº 1612/68 y se derogan las Directivas 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE y 93/96/CEE , DOUE de 30 d'abril de 2004, Nº L 158/77-123.

Directiva 2004/82/CE del Consejo de 29 de abril de 2004 sobre la obligación de los transportistas de comunicar los datos de las personas transportadas, DOUE 6.8.2004, Nº L 261/24-27.

Directiva del Consejo 2004/114/CE relativa a los requisitos de admisión de los nacionales de terceros países a efectos de estudios, intercambio de alumnos, prácticas no remuneradas o servicios de voluntariado, DOUE de 23 de desembre de 2004, Nº L 375/12-18.

Directiva 2005/85/CE del Consejo de 1 de diciembre de 2005 sobre normas mínimas para los procedimientos que deben aplicar los Estados miembros para conceder o retirar la condición de refugiado, DOUE de 13.12.2005, Nº L 326/13-34. Corrección de errores de la Directiva 2005/85/CE del Consejo de 1 de diciembre de 2005 sobre normas mínimas para los procedimientos que deben aplicar los Estados miembros para conceder o retirar la condición de refugiado, DOUE de 31 d'agost de 2006, Nº L 236/35

Posición común de 4 de marzo de 1996 definida por el Consejo, sobre la base del artículo K.3 del Tratado de la Unión Europea relativa a la aplicación armonizada de la definición del término "refugiado" conforme al artículo 1 de la Convención de Ginebra de 28 de julio de 1951 sobre el Estatuto de los Refugiados (96/196/JAI), DOCE de 13 de marzo de 1996, Núm. L 63/2-7.

Posición común del Consell de 27 de desembre de 2001 relativa a la lucha contra el terrorismo (2001/930/PESC), DOCE 28.12.2001, L 344/90-92.

Posición común del Consejo de 27 de diciembre de 2001 sobre la aplicación de medidas específicas de lucha contra el terrorismo (2001/931/PESC), DOCE 28.12.2001, L 344/93-96.

Posición común del Consejo de 27 de maig de 2002, por la que se adoptan medidas restrictivas contra Usamah bin Laden, los miembros de la organización Al-Qaida, los talibanes y otras personas, grupos, empresas y entidades asociadas a ellos y se derogan las Posiciones comunes 96/746/PESC, 1999/727/PESC, 2001/154/PESC y 2001/771/PESC (2002/402/PESC), DOCE 29.5.2002, L 139/4-5.

Posición común 2003/906/PESC del Consejo de 22 de diciembre de 2003 por la que se actualiza la Posición Común 2001/931/PESC sobre la aplicación de medidas específicas de lucha contra el terrorismo y se deroga la Posición Común 2003/651/PESC, DOUE 24.12.2003, L 340/77-80.

Reglamento CEE del Consejo Nº 1612/68, de 15 d'octubre de 1968, relativo a la libre circulación de trabajadores en el interior de la Comunidad, JOCE de 19 d'octubre de 1968, Nº L 257/2-10.

Reglamento (CE) del Consejo Nº 1683/95 de 29 de mayo de 1995 por el que se establece un modelo uniforme de visado, DOCE de 14 de juliol de 1995, Nº L 164/1-4.

Reglamento (CE) Nº 2317/95 del Consejo de 25 de septiembre de 1995 por el que se determinan los países terceros cuyos nacionales deben estar provistos de un visado al cruzar las fronteras exteriores de los Estados miembros, DOCE de 3 d'octubre de 1995, Nº L 234/1-3.

Reglamento (CE) Nº 574/1999 del Consejo de 12 de marzo de 1999 por el cual se determinan los terceros países cuyos nacionales deben estar provistos de un visado al cruzar las fronteras exteriores de los estados miembros, DOCE de 18 de marzo de 1999, Nº L 72/2-5.

Reglamento (CE) Nº 2725/2000 del Consejo de 11 de diciembre de 2000 relativo a la creación del sistema «Eurodac» para la comparación de las impresiones dactilares para la aplicación efectiva del Convenio de Dublín, DOCE 15.12.2000, Nº L 316/1-10.

Reglamento (CE) Nº 539/2001 del Consejo de 15 de marzo de 2001 por el que se establecen la lista de terceros países cuyos nacionales están sometidos a la obligación de visado para cruzar las fronteras exteriores y la lista de terceros países cuyos nacionales están exentos de esa obligación, DOCE 21.3.2001, Nº L 81/1-7.

Reglamento (CE) Nº 2580/2001 del Consejo de 27 de diciembre de 2001 sobre medidas restrictivas específicas dirigidas a determinadas personas y entidades con el fin de luchar contra el terrorismo, DOCE 28.12.2001, L 344/70-75.

Reglamento (CE) Nº 881/2002 del Consejo de 27 de mayo de 2002, actualitzat pel Reglament (CE) Nº 1237/2004 de la Comissió de 5 de juliol de 2004 por el que se modifica por trigésima sexta vez el Reglamento (CE) nº 881/2002 del Consejo por el que se imponen determinadas medidas restrictivas específicas dirigidas contra determinadas personas y entidades asociadas con Usamah bin Laden, la red Al-Qaida y los talibanes y por el que se deroga el Reglamento (CE) nº 467/2001 del Consejo, DOUE 6.7.2004, L 235/5-6.

Reglamento (CE) Nº 343/2003 del Consejo de 18 de febrero de 2003 por el que se establecen los criterios y mecanismos de determinación del Estado miembro responsable del examen de una solicitud de asilo presentada en uno de los Estados miembros por un nacional de un tercer país, DOUE de 25 de febrero de 2003, Nº L 50/1-10.

Reglamento (CE) Nº 1560/2003 de la Comisión de 2 de septiembre de 2003 por el que se establecen las disposiciones de aplicación del Reglamento (CE) nº 343/2003 del Consejo por el que se establecen los criterios y mecanismos de determinación del estado miembro responsable del examen de una solicitud de asilo presentada en uno de los Estados miembros por un nacional de un tercer país, DOUE de 5 de setembre de 2003, Nº L 222/3-23.

Reglamento (CE) Nº 377/2004 del Consejo de 19 de febrero de 2004 sobre la creación de una red de funcionarios de enlace de inmigración, DOUE 2.3.2004, Nº L 64/1-4.

Reglamento (CE) N° 2007/2004 del Consejo de 26 de octubre de 2004 por el que se crea una Agencia Europea para la gestión de la cooperación operativa en las fronteras exteriores de los Estados miembros de la Unión Europea, DOUE 25.11.2004, N° L 349/1-11.

Reglamento (CE) N° 851/2005 del Consejo de 2 de junio de 2005 que modifica el Reglamento (CE) N° 539/2001 por el que se establece la lista de terceros países cuyos nacionales están sujetos a la obligación de visado para cruzar las fronteras exteriores y la lista de terceros países cuyos nacionales están exentos de esa obligación en lo que respecta al mecanismo de reciprocidad, DOCE 4.6.2005, N° L 141/3-5.

Reglamento (CE) N° 562/2006 del Parlamento Europeo y del Consejo de 15 de marzo de 2006 por el que se establece un Código comunitario de normas para el cruce de personas por las fronteras (Código de fronteras Schengen), DOUE de 13 d'abril de 2006, N° L 105/1-32.

ii. Actes no obligatoris

Résolution sur une approche harmonisée des questions relatives aux pays tiers, dels Ministres dels estats membres de les CCEE responsables d'immigració, Londres 30 de novembre-1 de desembre de 1992, SN 4822/1/92-WGI 1283, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. II, op. cit., pàgs. 528-531.

Résolution sur les demandes d'asile manifestement infondées, dels Ministres dels estats membres de les CCEE responsables d'immigració, Londres 30 de novembre-1 de desembre de 1992, Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. II, op. cit., pàgs. 524-528.

Conclusions concernant les pays où, en règle générale, il n'existe pas de risque sérieux de persécution, dels Ministres dels estats membres de les CCEE responsables d'immigració, Londres 30 de novembre-1 de desembre de 1992, SN 4822/1/92-WGI 1282-1283-1284; Recueil de traités et autres textes de droit international concernant les réfugiés et les personnes déplacées, vol. II, op. cit., XC, pàgs. 531-533.

Resolución del Consejo de 20 de junio de 1995 relativa a las garantías mínimas aplicables al procedimiento de asilo, DOCE de 19 de setembre de 1996, N° C 274/13-17.

d. Activitat normativa d'institucions i òrgans

i. Consell Europeu

Presente y futuro de la Unión europea. Adaptar la Unión Europea en beneficio de sus pueblos y prepararla para el futuro. Líneas generales de un Proyecto de revisión de los Tratados. Dublín II, Brussel·les, 5 de desembre de 1996, CONF 2500/96 ES.

Addendum al documento "Dublín II". Líneas generales de un proyecto de revisión de los tratados, Brussel·les, 20 de març de 1997, CONF/2500/96 ADD 1.

Conclusiones y plan de acción del Consejo Europeo extraordinario de 21 de septiembre de 2001, SN 140/01.

Conclusiones de la presidencia. Consejo europeo de Tampere. 15 y 16 de octubre de 1999, 200/1/99.

Conclusiones de la presidencia. Consejo europeo de Laeken. 14 y 15 de diciembre de 2001, 300/1/01.

Conclusiones de la presidencia. Consejo europeo de Sevilla. 21 y 22 de junio de 2002, 13463/02.

Conclusiones de la presidencia. Consejo europeo de Bruselas. 4 y 5 de noviembre de 2004, 14292/1/04.

El programa de la Haya: consolidación de la libertad, la seguridad y la justicia en la Unión Europea (2005/C 53/01), al DOUE 3.3.2005, núm. C 53/1-14.

Consejo Europeo de Bruselas, 15 y 16 de diciembre de 2005. Conclusiones de la Presidencia, Brussel·les 30 de gener de 2006, 15914/1/05 REV 1.

Conclusiones de la presidencia. Consejo Europeo de Bruselas 15 y 16 de junio de 2006, 10633/1/06.

ii. Consell de la Unió

Consell de la Unió (JAI), *Plan de acción del Consejo y la Comisión sobre la mejor manera de aplicar las disposiciones del Tratado de Ámsterdam relativas a la creación de un espacio de libertad, seguridad y justicia -Texto aprobado por el Consejo Justicia y Asuntos de Interior de 3 de diciembre de 1998, DOCE de 23 de enero de 1999, N° C 19/1-15.*

Consell de la Unió, Secretaria General, *Feasibility study on the control of the European Union's maritime borders. Final Report, 11490/1/03 REV 1, FRONT 102, COMIX 458, Brussel·les, 19 de setembre de 2003, 92 pàgs.*

Proposal for a Council Directive on minimum standards for the qualification and status of third country nationals and stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection, Interinstitutional File 2001/0207 (CNS), doc. 7944/04, Brussel·les, 31 de març de 2004.

Sessió núm. 2579 del Consell Justícia i Afers d'Interior, Luxemburg, 29 d'abril de 2004, 8694/04 (Presse 123)

Sessió núm. 2746 del Consell Justícia i Assumptes d'Interior, Brussel·les 24 de juliol de 2006, 11556/06 (Presse 216).

Sessió núm. 2732 del Consell Justícia i Assumptes d'Interior, Luxemburg 1 i 2 de juny de 2006, 9409/06 (Presse 144).

Consell/Comissió Europea, *Council and Commission Action Plan implementing the Haghe Programme on strengthening freedom, security and justice in the European Union, 9778/2/05 REV 2, JAI 207, Brussel·les 10 de juny de 2005.*

iii. Comissió Europea

COM (85) 310 final, CssE, *L'achèvement du marché intérieur. Livre Blanc de la Commission à l'intention du conseil européen (Milan, 28-29 juin 1985)*, Brussel·les, 14 de juny de 1985.

COM (88) 640 final,CssE, *Communication de la Commission sur l'abolition des contrôles des personnes aux frontières intracommunautaires*, Brussel·les, 7 de desembre de 1988.

SEC (91) 1855 final, CssE, *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo sobre la inmigración*, Brussel·les, 23 d'octubre de 1991.

SEC (92) 877 final, Css E, *Communication de la Commission des communautés sur la libre circulation des personnes. Suppression des contrôles aux frontières. Prise de position de la Commission relative à l'interprétation de l'article 8.A du Traité CEE, de 8 de maig de 1992, [Rapport d'information fait au nom de la mission commune d'information (1) chargée d'examiner la mise en place et le fonctionnement de la convention d'application de l'Accord de Schengen du 14 juin 1985, Président, Paul Masson, Rapporteur, Xavier de Villepin, Doc. del Senat N°384, Tom II, juny de 1993, pàgs. 197-204].*

SEC (92) 955, CssE, *Inmigración y empleo*, Brussel·les, 7 de maig de 1992.

COM (93) 684 final, CssE, *Propuesta de decisión, fundada en el artículo K.3 del tratado de la Unión Europea, por la que se aprueba el Convenio sobre el paso de las fronteras exteriores de los estados miembros*, CNS0938, Brussel·les, 10 de desembre de 1993, DOCE 15.01.1994, N° C 11/6.

COM (95) 346 final, CssE, *Propuesta de Directiva del Consejo relativa al derecho de los nacionales de terceros países a viajar dentro de la Comunidad*, CNS0199, Brussel·les, 12 de juliol de 1995, DOCE 17.11.1995, N° C 306/5; *Informe de la Comisión de Libertades Públicas y de Asuntos Interiores*, A4-0218/96, de 27 de juny de 1996.

COM (95) 347 final, CssE, *Propuesta de directiva del Consejo relativa a la supresión de los controles sobre las personas en las fronteras interiores (95/C 289/10)*, CNS0201, Brussel·les, 12 de juliol de 1995, DOCE de 31.10.1995, N° C 289/16.

COM (95) 348 final, CssE, *Propuesta de Directiva del Parlamento europeo y del Consejo por la que se modifica la Directiva 68/360/CEE sobre supresión de restricciones al desplazamiento y a la estancia de los trabajadores de los Estados miembros y de sus familias dentro de la Comunidad y la Directiva 73/148/CEE relativa a la supresión de las restricciones al desplazamiento y a la estancia dentro de la Comunidad, de los nacionales de los Estados miembros en materia de establecimiento y de prestación*